

Истини и грешки на духовното изследване

GA 69a

Рудолф Щайнер

Преводи от първо издание на 10 лекции от том 69а на „Пълното съчинение“ на Рудолф Щайнер, оригинално заглавие: *Wahrheiten und Irrtümer der Geistesforschung* , Rudolf Steiner Verlag Dornach (Швейцария).

Преводите на „Фауст“ на Гьоте са взети от: „*Фауст I и II*“, редактирано и преведено от Стюарт Аткинс, Princeton University Press, издание с меки корици 1994 г. Авторско право © 1984 Suhrkamp/Insel Publishers, Бостън, Inc.

Някои преводи на стихотворенията на Гьоте са взети от: *JW von Goethe 103 Great Poems* , редактирано и преведено от Стенли Апелбаум, Dover Publications, Inc., Минеола, Ню Йорк. Авторско право © 1999 на Dover Publications, Inc.

Аз.	<u>Духовната наука и бъдещето на човечеството</u>	24 февруари
II.	<u>Как човек може да опровергае духовната наука?</u>	19 март
III.	<u>Как човек защитава духовната наука?</u>	25 март
IV.	<u>Истини на духовното изследване</u>	25 ноември
B.	<u>Грешки на духовното изследване I</u>	27 ноември
VI.	<u>Грешки на духовното изследване II</u>	19 февруари
VII.	<u>Въпросите на живота и загадката на смъртта I</u>	16 февруари
VIII.	<u>Въпроси на живота и загадката на смъртта II</u>	17 май
IX.	<u>Духовна наука и естествени науки – тяхната връзка със загадките на живота I</u>	1 март
X.	<u>Духовната наука и естествените науки – тяхната връзка със загадките на живота II</u>	

Грешките на духовното изследване

GA 69a

27 ноември 1912 г., Мюнхен

Със сигурност е необходимо във всяка сфера на мисълта и живота да се научим да познаваме, освен характеристиките на истината, и тези на източниците на грешката; защото, без съмнение, чрез познаването на грешката е възможно да се предпазим от препятствията, които срещат търсещия истината в тези източници. За разлика от други сфери на научното изследване, именно в сферата на духовното изследване грешката дебне във всеки ъгъл, където дори не е лесно да се разпознае. Тя често се появява под прикритието на истината, във форма, трудна за разпознаване, не само за да бъде преодоляна в душата на духовния изследовател, но и в непосредствения живот. В много случаи духовният изследовател може да се стреми към истината само когато наистина успее да се изправи срещу грешката като враг. Онзи ден беше показано как човекът, който се опитва да извърви пътищата на духовното изследване, трябва да превърне душата си в инструмент, за да посредничи между човешкото познание и свръхсетивните светове. Външната наука използва външни инструменти, докато духовният изследовател използва като средство за изследване това, което може да развие от когнитивните сили, спящи в човешката душа, за да проникне с тях в свръхсетивните светове. По този начин душата първо стига до имагинативно познание и тук вече се крие грешка, щом душата, чувствайки се способна да позволи на въображенията да изплуват от дълбините си, повярва, че може да схване обективно този свят от образи – сякаш те съществуват извън нея. Самовъзпитанието трябва да премине към преодоляване на тази грешка със силна, вътрешна сила на ВОЛЯТА и да разглежда тези въображения просто като огледални образи, сенчести образи на собствените душевни сили, които душата произвежда единствено от себе си, когато работи върху себе си по посочения начин. Съответният духовен изследовател трябва да изключи тази грешка и да върне този възникващ имагинативен свят обратно в собствената си душа, за да може по-късно да открие пред себе си обективни свръхсетивни Същества.

„Медиумистичната“ природа на човека веднага се представя като противоположност на имагинативното познание. След като вниманието се обърне на многобройните му съмнителни елементи, не бива да се заключава, че защото не са споменати, те не се разглеждат в духовната наука. Докато при имагинативното познание съзнанието се засилва и силите се изтеглят от душата, ако човек поеме по друг път, е необходимо да се приглуши обикновеното съзнание, така че обичайният живот на мисълта и чувството да престане. Тогава в човешкото същество, известно като „медиум“, се появява състояние, лишено от обикновено съзнание. По този начин силите, които обикновено се съдържат в съзнанието на човека, се вмъкват в универсалното съществуване на космоса и последният действа директно в първия,

като по този начин е в състояние да се разкрие, т.е. духовните същества вече могат да действат обективно-духовно във физическия свят. Нека първо навлезем в източниците на грешката в такова медиумистично същество. Тези, които се занимават с придобиване на знания от светове, които действат надолу в хора, чието съзнание е угаснало, като правило не желаят такива медиумични личности да приемат в съзнанието си каквито и да било идеи или концепции от духовната наука. И от тяхна гледна точка те са напълно оправдани, защото познанието на духовната наука, с нейните понятия и идеи, дълбоко проникващи в душата, поставя силни изисквания към съзнанието и по този начин прави трудно неговото заглушаване или потушаване. Следователно лесно може да се направи опитът, че някоя индивидуалност би могла да се разкрие с много по-голяма лекота на медиума, отколкото след като духовната наука е действала в него. Съответно, човек ще се стреми да държи медиума свободен от всякакви влияния на духовното изследване, тъй като в противен случай тези ще се почувстват, вместо обективни духовни сили, които могат да се появят чрез своите проявления в медиума. Също така не е добре за изказванията на медиума, ако той има силна фантазия, защото това действа силно върху индивидуалността и се натрапва в намаленото съзнание. Всичко, отнасящо се до активно, силно съзнателно, творческо съдържание на съзнанието, действа обезпокоително върху откровенията на медиума и затова личностите, силно надарени с фантазия и рефлексия, са предимно лоши медиуми. Ако по този начин медиумът се е научил да знае от духовната наука еволюцията на планетарната система, тогава такова знание се смесва с медиумичните откровения; но ако такова знание, придобито по този начин, не е налице, тогава се получават изненадващи, дори гротескни твърдения относно световните образувания; и ако човек може да излезе отвъд необичайното им впечатление, ще открие във всички тези твърдения истини за космоса и световната еволюция. Във всички тези изследвания трябва да се придобие знание за това как субективните твърдения, като такива, могат да бъдат разпознати и изключени от тези, които самият медиум не знае, въпреки че се разкриват чрез него. По този начин за изследвания се избират медиуми, които нямат нищо общо със съдържанието на тези изследвания в своето ежедневно съзнание. Ако човек получи от медиум някакво изказване в реч, непозната за медиума, трябва да се предположи, че нещо говори чрез медиума, несвързано с неговата собствена индивидуалност, нещо, произтичащо от обективно световно съдържание. По този начин човек трябва да се стреми да разглежда навсякъде източниците на грешка, когато има работа с разглеждането на сомнамбулно-медиумистични същества, веднага щом те бъдат доведени до изказвания от духовния свят, в който могат да се смесят влияния, специфични за самите тях. Това може лесно да се появи например при католик или протестант. Първият чувства духовните същества така, както е свикнал да си представя например ангела, което по правило не е така при протестант. По този начин е

изключително необходимо да бъдем абсолютно наясно с индивидуалностите на хората, прилагани към медиумството. Тогава стигаме до много сфери, където трябва да се посочат източниците на грешка. Скептикът смята, че в медиума се появяват само онези неща, които той вече е възприел в съзнанието си. Ако обаче човек обхване цялостта на медиумичните откровения, тогава ще преодолее и грешките от този източник. За обективния наблюдател, във всички подобни откровения, въпросът е по-малко за точното описание на СЪДЪРЖАНИЕТО, а много повече за факта на преживяването. И когато човек може да откъсне поглед от цялото съдържание и да обърне внимание само на процесите в човешката природа, във връзката им със силите на духовния свят, тогава е разбираемо, че в един случай изказванията са оцветени с католицизъм, а в друг случай с протестантство. Облеклото е случайно: Истината стои зад него, една и съща и в двете, но преминавайки през друга индивидуалност. Съществуването на духовни същества се показва по този начин, докато то се намесва в личността на медиума, достигайки до специална форма във всеки от тях. Във всички тези процеси е трудно да се каже къде свършва грешката и започва истината. Следователно, трябва да се търси път, по който човек може да постигне подход към истината и да изключи източниците на грешката. Преживяванията в тази сфера не винаги са неоспорими и в декларация за различните съпътстващи условия човек може да намери източници на грешка. Но за съществуването на духовния свят е достатъчно да се покаже пътят, по който човек може да отстрани грешката все повече настрани. По този начин не е достатъчно да се отговори на въпроса... Какво е истина, какво е грешка, а да се намери пътят отвъд грешката в сферата на истината, към която човек се стреми да се приближи като далечна цел. Тогава човек ще стига все повече и повече до такива - да кажем в обичайния, ако не и адекватен начин на речта - експерименти, в които индивидуалното съзнание е напълно изключено, и в разкрития на световни процеси, в които медиумистът, използван като човек, не може да работи обезпокоително, той става още по-способен инструмент.

Бих искал да обърна внимание на едно нещо, добре известно на онези, които се занимават с тези неща със сериозни намерения. Ако медиумът е поставен в това приглушено състояние, тогава на първо място в неговите откровения се получават свръхсетивни космически закони. Ако сега съществата от свръхсетивния свят трябва да се проявят, тогава те трябва да завладеят сомнамбулно-медиумистичния човек и човек трябва сякаш да погледне през него в духовното същество, за да го разпознае. Имагинативното познание е пълна противоположност на описаното. Сравнението е направено в този очерк днес, за да се посочи какво казва духовната наука за сомнамбулно-медиумистичната природа. Не е нейна задача да култивира тази страна на изследването, но изказванията на духовната наука трябва да изхождат от това, което душата като инструмент може да познае в обкръжаващия я духовен свят в ясно разграничение от видения, халюцинации и илюзорни идеи от

всякакъв вид. Нека сега се запитаме: - Не дебнат ли духовния изследовател грешки? Дори преди навлизането в духовния свят човек може да има представа как могат да възникнат грешки. В живота откриваме монизъм, материализъм, позитивизъм, идеализъм, спиритизъм и т.н. и който не е фанатик в една такава философска гледна точка, може да се вслуша във всеки защитник на подобни течения на мисълта, независимо дали е материализъм или спиритизъм, обективно, с неговите логически изведени основи. Човек може да бъде убеден до известна степен от това, което е представено по разумен начин, без да се прави привърженик на въпросната философия. По този начин човек може да изведе много разумно и убедително за всички гледни точки и ще се съгласи с представеното наистина положително. Обикновено обаче човек среща екстравагантност до степен на нетърпение, когато чрез едностранчивото наблягане на една гледна точка, другите се отхвърлят без нищо допълнително. И все пак, с достатъчен опит в тази област е възможно да се оцени както материалистичната, така и спиритуалистичната гледна точка. Представих този метод на възприемане тук в две лекции, които проведох на тема: - Как се опровергава теософията? и как се защитава теософията? И в двете наблягах на това позитивно отношение. Ако това е възможно при две противоположни гледни точки, това показва на всеки проникателен човек, че никоя отделна гледна точка, фанатично поддържана, не съдържа Истината. Човек би могъл да си представи, че истината се намира между две противоположни мнения, но това е все едно да седим между два стола, вместо на един! Гьоте казва: „Истината не се намира между две противоположни мнения, а този проблем – задачата, която може да доведе до нея.“ Това често се случва дори във физически-сетивния свят и този факт може да действа разрушително върху навлизането в свръхсетивния свят на този, който е способен да приеме такова знание сериозно.

Човек описва нещо, например от една гледна точка, но това би могло да се случи също толкова добре и от друга гледна точка. Това може да доведе до известна несигурност относно истината, но също и до изследване на произхода на тази разлика в човешките гледни точки. Ако човек например не е паднал напълно в материализма, а е запазил за себе си свободата да погледне от собствената си гледна точка и да се запита: „Как тогава се е оформила душата ми в живота?“ и не се отнася повече към материалната, отколкото към духовната страна, тогава в това отношение човек разпознава нещо, зависещо от индивидуалността, и стига до разбирането как целият ход на живота го е довел до това да съди по общоприетия начин. По този начин човек е справедлив към друга гледна точка, разпознава нейната стойност и се опитва да види как друга душа е стигнала до това да гледа на нещата от друга страна. По този начин различните гледни точки се балансират в света. Различни хора със също толкова различни гледни точки се противопоставят един на друг, като стават все по-фанатични; ако обаче вместо това се направи опит да се мълчи и след това да се види как всеки е стигнал до своята гледна точка,

тогава ще възникне по-малко борба; изследването на пътя към собственото мнение би било себепознание; Това би предоставило възможност да се приближим до истината, която след това би заела позиция като факт по средата - между различните изходни точки. Това трябва да се случи в по-голяма степен у този, който търси източниците на грешката в свръхсетивните сфери. Следователно духовният изследовател трябва да започне да увеличава неимоверно себепознанието си, когато навлезе в духовния свят, и да не се убеждава от това, което първо се появява в душата му. Той трябва да каже: - Това, което виждаш в прекрасни образи, това си ти самият. Ти сам си ги проектирал в пространството. Така дори първите показват не само възможността, но и необходимостта от себепознание, чрез което човек се учи да се изключва от това, което е обективно. Няма друг начин за изключване на неистината освен пълното себепознание. Тогава човек може да я изключи от това, което се вижда, и това, което остава, е обективно. Ако човек не постигне това, е по-добре за него да не се приближава до свръхсетивното. Нищо не е толкова трудно, колкото себепознанието. Всички възможни интереси се поставят като препятствия на пътя, стремейки се да ни заблудят, като се представят в лъжлива форма пред нас, докато те са само огледален образ на нашето собствено аз, на нашето собствено същество. Този етап, чрез който духовният изследовател може да изпита дали притежава достатъчно себепознание, се определя като среща с Обитателя на Прага. Човек може само постепенно да си изгради представа за това. Ако приемем, че е възможно на определена възраст от живота да се погледне назад към всичко, което човек е развил като предпочитания, начина, по който е чувствал и поддържал нещо разумно и свръхсетивно, е важно да се поставят такива въпроси редом с другите. Самите упражнения по медитация и концентрация, като такива, ако се прилагат, развиват спящи сили в душата, чрез които човек е поставен в позиция да се изправи срещу себе си. Това се проявява в определени симптоми. Човек усеща промени в душата, има неприятното чувство на умора и отвращение от себе си. Но без това човек не може да стане истински духовен изследовател. Накрая, човек може да разглежда всичко, което преди е било виждано, като достойна характеристика, като нещо променено, външно, случайно. Човек изглежда празен за себе си, като нищо, в сравнение с това, което вече не е в действителност - или поне с това, което вече не е толкова напълно, колкото преди. Тези чувства се засилват толкова постепенно и се преживяват в толкова фини степени, че не съществува опасност за въпросния човек. Ако човек постигне висока степен на духовно изследване, такива чувства трябва да изглеждат много силни, правейки възможно преживяването със силно чувствено съдържание ТОВА извън човека, което преди е било вътре в човека – сякаш е съблекъл всичко, вече не го използва – сякаш е стоял на бездна, изоставен от всички обичайни средства за помощ. Тогава човек много скоро ще почувства как се появяват преживявания в образното познание, в които се научава да опознава себе си наново с всичките му несъчувствени

проявления, с образи на други същества редом с него, които сега възприемат и чувстват всичко, което човекът е, които го чакат. Тогава човек чувства собственото си същество разделено сред другите същества, както в образа на Дионис, чието същество също е било разделено.

Цялото обучение в тази насока, както е представено и в моята книга: „ [Как човек постига познание за висшите светове ?](#)“, е насочено към възприемане и преценка на света по този начин. За такива преживявания и за такова проучване човек трябва да бъде правилно обучен, за да не бъде напълно объркан. Това състояние, което човек не взема предвид в обикновения живот, т.е. че седи, така да се каже, в стъклена къща и световните сили виждат през него напълно, е Факт и знание на духовния изследовател. Обикновеният живот пречи на човека да възприеме Обитателя на Прага до себе си, което иначе би го извадило от необходимата сигурна хватка на живота, вж. Мистерийната драма. Der Huter der Schwelle Сега човек за първи път научава как навсякъде се появяват не просто грешки в знанието, а Истинска Грешка, и колко е необходимо да вижда нещата по естествения им начин, дори ако трудността на себепознанието (която го забулва) е все още толкова значителна, докато, като духовен изследовател, не стигне до това да види себе си напълно, да види себе си, до себе си, без никакви ограничения. Тогава човек не може да каже: ето истината, ето грешката - но колкото по-напред е човек по този път на виждане на себе си и колкото по-малко измами, идващи от него, се вливат в познанието за висшите светове, толкова по-истинно е неговото знание. Съзнанието трябва да бъде засилено и изострено по този начин, за да се съсредоточи особено върху това, което трябва да бъде изключено в една низка личност. След това човек рязко събере всичко това заедно, той може за първи път наистина да познае себе си. Ако човек не напредне толкова далеч в преобразяването на душата си, тогава лесно смесва сетивното със свръхсетивното и лесно се обърква. Който обаче извърви този път до края, т.е. докато постигне увереност в своите възприятия, правилно ще наблюдава и оценява качествата и предразсъдъците на своите чувства. Той няма да ги смеси с обективно познание, нито ще събере несвързани образи. Защото сега може да изключи цялата си личност и да отдели предишното си „аз“ от свръхсетивния свят. Ако човек не е напреднал достатъчно в събличането на собствената си личност, той стига до определения на свръхсетивния свят, в които смесва собствените си лични възгледи, като по този начин, без да го осъзнава, фалшифицира видяното и представеното. Въпреки всички грижи, едва ли е възможно да се постигне идеалът на духовен изследовател, тъй като нещо субективно винаги ще се е вливало в неговите изказвания. Въпреки това, във всички различни изказвания на духовния изследовател ще открием едно и също съдържание, ако те са искрено представени, доколкото човек отклонява поглед от образите и скелето, използвано за тяхното представяне, въпреки че виждащият трябва да упражнява най-голямо съзнание при избора им. Така ще видите, че човек

може да погледне по описания начин в духовния свят, ако след внимателна подготовка се е развил като виждащ; И все пак, всеки е в състояние да разбере какво се изследва, след като то е изразено в идеите и понятията на здравия човешки разум. Също толкова разбираемо и вярно е, че този, който може да мисли добре и логично, може също така правилно да прецени какво е преживял като духовен изследовател в духовния свят. И все пак, един глупак може да види толкова много - той ще го опише всичко изкривено. Честно казано, това е въпрос на морални качества. Неморалният човек ще опознае в духовния свят, по-специално, пречещите и смущаващи събития и същества, като ги схваща само в изкривена форма и ги описва съответно. Моралният човек обаче, с безкористно настроение на душата, ще намери пътищата в духовния свят, който му показва нещата в правилния им взаимен ред и стойност. Човек не може да започне да придобива правилната мярка за възприятиетам, но човек вече трябва да го притежава в интелектуална и особено в морална форма. Ако например някой е предубедил настроение относно някакво определено религиозно вярване, той мисли нещо, което би могло да бъде правилно и истински схванато, но в оцветена или дори неправилна форма, и в това се крият много източници на грешки в подготовката за духовната наука и нейните резултати. Всеки обаче може да бъде критик на нейните изследвания, ако е достатъчно подготвен, може да следи с разбиране и да осмисли резултатите от тях, без да прилага методите им към себе си, метода, който е довел до тези резултати. Също така всеки човек може напълно да разбере изказванията на духовния изследовател и да ги предаде по-нататък. Сферите на духовната наука са от такова естество, че виждащият не може хладнокръвно да се изправи срещу материалистическите неща; освен това последователите на изследователя винаги го посрещат с определени симпатии и антипатии. Това се взема предвид при боравенето с нейните съобщения. Душите често копнеят за нейната информация, но често са също толкова мързеливи да прилагат изрично правилно значение и разбиране към нея, като по този начин посрещат изследователя в необходимото критично настроение. Тогава вярата се появява на мястото на обективното изследване и приема казаното като авторитет, докато накрая се развие един вид измамен Авторитет. Ако духовният изследовател винаги трябва да бъде бдителен към себе си в дейността си, тогава слушателите също трябва да се държат будни, като постоянно упражняват самоанализ, за да не приемат твърденията на духовния изследовател с вяра, предразсъдъци и заблуден авторитет. Подозрителен източник на грешки възниква, ако последователят не обучава силата си на преценка и вместо тези обезпокоителни интелектуални усилия, удобно приема всичко с вяра в авторитета. Ако изследователят съобщава важни неща, той лесно ще може да упражнява вредно влияние върху своите последователи, освен ако преди всичко не се опита да се обърне към тяхната проникателност. В противен случай обикновеното им здравословно човешко разбиране е надвито и разрушено. Докато

проницателността на слушателите трябва да бъде засилена, изследователят лесно се изкушава да не я събуди, а просто да предизвика вяра. Идеалното състояние, напротив, би било, когато последователите правят възможно най-трудно за изследователя, поставяйки му най-високи изисквания, когато той отпечатва знанията на духовната наука в понятията и идеите на здравия човешки разум, като по този начин прави невъзможно за шарлатани да се появят до него като съвестен и искрен духовен изследовател. За това е необходимо слушателите внимателно да бдят над себе си, изострайки все повече и повече своята проницателност и здравословно човешко разбиране, за да могат да различат истинския изследовател от шарлатана. Душевното настроение на достоверните последователи не е благоприятно в това отношение и едва ли съществува друго лекарство тук освен съществуването на съвестни изследователи, които презират да си осигурят лесна публика и просто се стремят към изследване на истината. В противен случай слушателите, мързеливи или лишени от преценка, хвърлят всичко на едно място или пък, ако не могат да навлязат достатъчно непредубедено в знанието, не могат да различат грешката от съвестта. Вярващите често смятат най-чистите шарлатани за чиста истина, а невежите - за духовни недостатъци - за резултати от духовното изследване. Следователно е необходимо преди всичко последователите да развият критична преценка вместо вяра. Последното вече ще отпадне частично, когато се разпространи знанието, че един виждащ, който като практичен духовен изследовател може да надникне в духовния свят, не е нужно да бъде някакво специално човешко същество по тази причина, също толкова малко, колкото химик, ботаник или занаятчия; защото ценността на човек не зависи от притежанието на резултатите от духовното знание или силите на познанието, а от здравето му човешко разбиране и моралните му качества. Ценността на човек може да бъде определена интелектуално и морално, преди той да се впусне в духовно изследване, и според това е неговото духовно познание. В тази сфера и в преодоляването на фалшивите авторитети всеки трябва да се стреми към най-голямото възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на общата духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което човек може да разпознае съвестния изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някои грешки. Във всичките си усилия обаче той ще има голяма увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може да се промъкне чрез фалшивите авторитети, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението,

в което е принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят някои трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но, както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истина, дори ако истината на духовното изследване на пръв поглед е още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. В противен случай, слушателите, мързеливи или лишени от преценка, хвърлят всичко на едно място или пък, ако не могат да навлязат достатъчно непредубедено в знанието, не могат да различат грешката от съвестта. Вярващите често смятат най-чистите шарлатани за чиста истина, а невежите - духовните недостатъци за резултати от духовното изследване. Затова е необходимо преди всичко последователите да развият критична преценка вместо вяра. Последното вече ще отпадне частично, когато се разпространи знанието, че един виждащ, който като практичен духовен изследовател може да надникне в духовния свят, не е нужно да бъде някакво специално човешко същество по тази причина, точно както химик, ботаник или занаятчия; защото стойността на човек не зависи от притежанието на резултатите от духовното познание или силите на познанието, а от здравото му човешко разбиране и моралните му качества. Стойността на човек може да бъде определена интелектуално и морално, преди да навлезе в духовното изследване, и според това е неговото духовно познание. В тази сфера и в преодоляването на фалшивите авторитети всеки трябва да се стреми към най-доброто, което е възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на една обща духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което може да се разпознае съвестният изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някои грешки. Във всичките си усилия обаче той ще има голяма увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може да се промъкне чрез фалшив авторитет, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението да бъде принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят няколко трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истина, дори ако истината на духовното изследване на пръв поглед е все още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. В противен случай, слушателите, мързеливи или лишени от

преценка, хвърлят всичко на едно място или пък, ако не могат да навлязат достатъчно непредубедено в знанието, не могат да различат грешката от съвестта. Вярващите често смятат най-чистите шарлатани за чиста истина, а невежите - духовните недостатъци за резултати от духовното изследване. Затова е необходимо преди всичко последователите да развият критична преценка вместо вяра. Последното вече ще отпадне частично, когато се разпространи знанието, че един виждащ, който като практичен духовен изследовател може да надникне в духовния свят, не е нужно да бъде някакво специално човешко същество по тази причина, точно както химик, ботаник или занаятчия; защото стойността на човек не зависи от притежанието на резултатите от духовното познание или силите на познанието, а от здравето му човешко разбиране и моралните му качества. Стойността на човек може да бъде определена интелектуално и морално, преди да навлезе в духовното изследване, и според това е неговото духовно познание. В тази сфера и в преодоляването на фалшивите авторитети всеки трябва да се стреми към най-доброто, което е възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на една обща духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което може да се разпознае съвестният изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някои грешки. Във всичките си усилия обаче той ще има голяма увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може да се промъкне чрез фалшив авторитет, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението да бъде принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят няколко трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истина, дори ако истината на духовното изследване на пръв поглед е все още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. Следователно е необходимо преди всичко последователите да развият критична преценка вместо вяра. Последното ще отпадне частично, когато се разпространи знанието, че един ясновидец, който като практичен духовен изследовател може да надникне в духовния свят, не е нужно да бъде някакво специално човешко същество по тази причина, точно както химик, ботаник или занаятчия; защото ценността на човек не зависи от притежанието на резултатите от духовното познание или силите на познанието, а от здравето му човешко разбиране и моралните му качества. Ценността на човек може да бъде определена

интелектуално и морално, преди той да влезе в духовно изследване, и според това е неговото духовно познание. В тази сфера и в преодоляването на фалшивите авторитети всеки трябва да се стреми към най-голямото възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на обща духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което може да се разпознае съвестният изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някаква грешка. Във всичките си усилия обаче той ще има огромна увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата, за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може да се промъкне чрез фалшив авторитет, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението да бъде принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят някои трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но, както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истината, дори ако истината на духовното изследване при появата си е още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. Следователно е необходимо преди всичко последователите да развият критична преценка вместо вяра. Последното ще отпадне частично, когато се разпространи знанието, че един ясновидец, който като практичен духовен изследовател може да надникне в духовния свят, не е нужно да бъде някакво специално човешко същество по тази причина, точно както химик, ботаник или занаятчия; защото ценността на човек не зависи от притежанието на резултатите от духовното познание или силите на познанието, а от здравето му човешко разбиране и моралните му качества. Ценността на човек може да бъде определена интелектуално и морално, преди той да влезе в духовно изследване, и според това е неговото духовно познание. В тази сфера и в преодоляването на фалшивите авторитети всеки трябва да се стреми към най-голямото възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на обща духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което може да се разпознае съвестният изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някаква грешка. Във всичките си усилия обаче той ще има огромна увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата, за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може

да се промъкне чрез фалшив авторитет, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението да бъде принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят някои трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но, както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истината, дори ако истината на духовното изследване при появата си е още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. И в преодоляването на фалшивия авторитет, всеки трябва да се стреми към най-голямото възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на обща духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което човек може да разпознае съвестния изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някои грешки. Във всичките си усилия обаче той ще има голяма увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може да се промъкне чрез фалшивия авторитет, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението да бъде принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят няколко трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истина, дори ако истината на духовното изследване на пръв поглед е все още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. И в преодоляването на фалшивия авторитет, всеки трябва да се стреми към най-голямото възможно. По този начин се прави опит да се покаже възможността за грешка при откриването и разпространението на духовни истини в рамките на обща духовна цивилизация и да се предизвика чувство, по което човек може да разпознае съвестния изследовател. Много противници са прави в своите възражения, но истинският изследовател може сам да ги направи, за да изключи някои грешки. Във всичките си усилия обаче той ще има голяма увереност, в която ще отекнат и нещата, които обсъдихме днес, че става въпрос за настроението, съществуващо в душата за истинността на предаваните идеи, и най-вече за доверието, че тези истини, както и тези в други сфери, имат силна сила, така че грешката, която може да се промъкне чрез фалшивия авторитет, може да бъде отстранена чрез самокорекция на истината. Вярата в авторитета си отмъщава и

един верен вярващ, който не е обмислил детайлите, често е стигал до положението да бъде принуден да вярва, когато стигне до много по-важни точки, и е, така да се каже, разорен, когато се появят няколко трудности. Истинската и искрена духовна наука може да бъде съчетана с шарлантанство и измама, било то по погрешка или злоба, но както беше казано, все още остава увереност за човешката душа, която копнее за истина, дори ако истината на духовното изследване на пръв поглед е все още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. дори ако истината на духовното изследване върху външния му вид е все още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция. дори ако истината на духовното изследване върху външния му вид е все още по-изложена на неблагоприятна съдба, отколкото други научни открития в човешката еволюция.

Достатъчно е само да си припомним хелиоцентричната система на Николай Коперник, законите на гравитацията, светогледите на Галилео Галилей или Франческо Реди (които изложиха основното твърдение: Животът може да се развие само от това, което е живо). Бих искал също да обърна внимание на гледната точка на Академията на науките в Париж, която вярваше, че трябва при всички обстоятелства да отхвърли факта за метеорните потоци, за които е била уведомена; също и на противопоставянето на въвеждането на пощенски марки, тъй като най-големите пощенски станции няма да могат да получават всички съобщения. Истината често е била отблъсквана по този начин, но от факта, че въпреки това се установява, днес могат да се разпалят надежда, увереност и доверие. Дори у такъв силен и искрен търсач на истината като Шопенхауер откриваме това твърдение за силата, присъща на Истината, когато той казва: - Във всеки век бедната ИСТИНА е трябвало да се изчервява, защото е била парадоксална, но това не е нейна вина. Тя не може да приеме формата на традиционна, всеобща заблуда и не може да не погледне с въздишка към защитния Бог на Времето, чиито криле бият толкова бавно заедно с когото обаче тя окуражаващо маха на изследователя. И ако мнозина умрат без истински успех, все пак накрая истината ще победи, дори ако източниците на заблуда се изправят толкова силно срещу всичко, което е предопределено, според неговата природа, да се влее в духовния живот на човечеството.

I. Духовната наука и бъдещето на човечеството

24 февруари 1911 г., Цюрих

Духовната наука или „теософията“ е широко непозната дори и днес. Вероятно ще чуете някои осъждания и критики за тази духовна наука, но само малцина наистина се занимават с нея. Със сигурност някой знае малко за нея в средите на нашите образовани хора. Тези малцина се занимават най-сериозно и в съвсем научен смисъл с въпросите на духовния живот, вземат най-елементарните явления на този духовен живот като отправна точка и след това се издигат до най-висшите въпроси, които човешкото същество може да си зададе, до въпросите за смъртта и живота, за развитието на цялото човечество, дори въпросите за еволюцията на нашата планета или планетарна система. Такива въпроси срещат широко разпространени предразсъдъци, поради които хората смятат, че имат право да не се впускат в подобни опити. Защото какво, имат предвид те, може да се предположи зад това? Някаква секта, основана главно на дилетантски идеи. – Те знаят много малко, че човешките същества, които принадлежат към тази предполагаема секта, изучават важните въпроси с научна сериозност и задълбоченост, следвайки методи и авторитети, които са просто съвсем непознати на повечето от нашите настоящи образовани хора. Те не подозират, че говоренето за духовната наука като за нещо сектантско е също толкова разумно, както ако се смята химията или ботаниката за нещо сектантско.

Тъй като човек вярва, че научните методи са напълно невъзможни в сравнение с тези въпроси и смята подобни опити за небрежни. Днес наистина човек признава, че трябва да направи предварителни изследвания в химията или ботаниката, че трябва да се обърне към ресурси, за да разбере нещо от тях, но не признава, че е необходимо или дори възможно да се направи това по отношение на най-висшите въпроси на духовния живот на човечеството. Всъщност, в случая с духовната наука човек се намира в съвсем различна ситуация, отколкото в сравнение с химията или ботаниката. Тези науки разглеждат неща и въпроси, които засягат специфични области на живота и човек може да използва това, което те дават в рамките на тези специфични отношения на живота. Трябва обаче да разглеждаме това, което се прави с научна задълбоченост в областта на духовната наука, като въпроси от голямо значение за човешкото бъдеще, за цялостната ни житейска практика, за твърдостта и увереността на целия ни живот.

Ако човек обмисли въпроса за значението на духовната наука за бъдещето, първо трябва да посоча с няколко думи цялата същност на тази духовна наука. Това е необходимо, въпреки че вече имах честта няколко пъти да говоря по тези въпроси и за метода на духовната наука в този град. Ако днес се говори за наука, човек има предвид онази наука, която се основава на нашите сетива и на всичко, което човек може да постигне с разума, който е свързан с външния инструмент на мозъка.

Въпросът винаги възниква относно най-висшите области на съществуването, докъде може да се проникне с такава наука в тези области, които казват нещо за въпросите: каква е природата на живота? Каква е природата на смъртта? Каква е природата на човечеството като цяло и неговото развитие?

Духовната наука твърди, че съществува не само външна наука, която е свързана с определено ниво на човешките когнитивни способности, но че тези когнитивни способности са способни на развитие, така че – ако само го пожелаем – можем да разгърнем по-висши когнитивни способности от тези, които наблюдават в сетивно-физическия свят със сетивата и разбират с разума, свързан с мозъка. Както настоящата наука сочи към експеримента, към опитите с външни, механични средства, духовната наука сочи към опит, който може да се направи единствено със средствата на самата ни душа. Нашата душа се държи в нормалния живот по определен начин. Човек обаче може да промени този начин, така че да можем да задаваме въпроси и на духовния свят, както ги задаваме на природните явления с експерименти. Не с външни опити и инструменти можем да проникнем в духовния свят, а докато събуждаме спящи душевни сили. Има специфични душевни упражнения – те са разгледани подробно в моята работа „*Как човек постига познание за висшите светове?*“ – интимни изпълнения на нашата душа, които могат да укрепят волята ни, така че да можем да възприемаме съдържание в душата си или чрез душата си там, където не възприемаме нищо в така наречения нормален живот. След това, чрез такива душевни упражнения, ние преживяваме моменти, които, от една страна, можете да сравните със заспиването, но от друга страна са съвсем различни. Какво преживяваме в началото, ако заспим? Преживяваме, ако наблюдаваме само външно, че външните впечатления спират и накрая в нас се разпростира безсъзнание.

Там техниката, към която се позовава духовната наука, показва, че в този случай на заспиване трябва да говорим за безсъзнание само защото не можем да развием толкова силни сили, ако всички външни впечатления спрат, че душата чувства собственото си същество и че не може да установи връзка със средата си, в която се намира тогава и която е духовна. Ако сега човешкото същество се отвори за определени съдържания на мисълта и чувството, то може да се чувства и като същество, ако всички външни впечатления са тихи. Тогава то е в същото положение, както е някой, който спи, и въпреки това положението му е коренно различно. Той може да изключи всички външни впечатления съзнателно и по своя воля и всичко, което му говори, иначе, в будно състояние, чрез сетивата и разума. Тогава то не е в безсъзнание, а позволява на пълното съдържание на душевния живот да освети. Мога само да посоча душевните упражнения. С обичайните ментални образи никога не можем да развием толкова силни сили. Необходим е друг вид ментални образи, за да задвижим тези сили в душата си; можем да ги наречем символични. Можем да се отворим за даден образ, така че да не допускаме външни впечатления в душата

си, да успокоим спомените си и да освободим душата, така да се каже. Представям си например роза или нещо друго и оставям този символ да оживее в мен като единствен образ, на който се посвещавам. Това не е подходящо да се предават обичайни, физически истини; обаче, то може да действа като семе в душата ни. Както семе, което е засадено в земята, разпростира корените си във всички посоки, този образ изпраща различните си разклонения в целия душевен живот и този образ расте в нас. Всъщност, ако искаме да правим такива интимни душевни упражнения, нашият душевен живот трябва да има стабилна опора; не ни е позволено да бъдем мечтателни, фантастични, объркани хора. Трябва да знаем със сигурност какво правим и че имаме такъв образ в душата си.

Нека си представим например три случая на действия, водени от състрадание, и от сравнението [на действията] се опитваме да развием не цялостен образ на мисълта, а цялостен образ на чувството на състрадание. Сега се опитваме да забравим всичко, което представляват действията на състрадание в нашия свят, и да оставим този импулс единствено да бъде активен в душата ни. Тогава имаме такова усещане, от което корените се простират до богато, пълно съдържание на душата. По този начин можем постепенно да достигнем до този момент, който може да се сравни със заспиването и който въпреки това е доста различен от него.

Ежедневните впечатления, радостта и скръбта, всички мисли трябва да потънат.

Някой, който иска да стане духовен изследовател, трябва да изключи всички външни впечатления, докато е развил волята си с такива вътрешни преживявания.

Той трябва да установи онова състояние, което душата изпитва, ако тялото е в състояние на безсъзнание. Тогава се създават състояния на душата, в които съществуват съвсем различни състояния на съзнанието, където душата се позиционира доста различно от външния свят, където е за душата като за слепороден, който не е виждал цветове и форми и ги вижда след операция. В това ясновидско състояние той вижда нещо различно от това, което го заобикаля, иначе, във физическия свят; той получава нови впечатления от духовния свят, който формира основата на нашия физическо-сетивен свят.

Тогава можем да кажем, че ако човек заспи вечер, цялото човешко същество не се изтощава в това, което лежи в леглото, а сърцевината на човешкото същество, духовно-менталното, е напуснала тази външна обвивка. Тази сърцевина няма органи в нормалното съзнание, но е получила духовно-ментални органи чрез душевните упражнения, характеризиращи се току-що, чрез които той се чувства преместен в нов свят. По този начин се дава истинското преживяване в духовно-менталното; по този начин се дава нов свят на наблюдение и след това от тези елементарни факти на духовния опит ние се издигаме до най-висшите факти. Сега има такива отделни хора, които правят упражнения, пълни с отричане, за да развият душите си като инструменти. Ако тогава тези хора кажат на някои хора, които се интересуват от такива въпроси, какво са открили в други състояния на съзнанието,

те вярват в това. За някой, който се запознава с теософията само повърхностно, е разбираемо дали той вярва в това, защото ако човек знае само това, което съществува на повърхността на живота, е изключително трудно да си състави представа как се практикува тази духовна наука. Следователно е разбираемо, че повечето хора я преценяват погрешно. Трябва да подчертая това. Човек може да разбере, че такива хора вярват само на онези откровения от духовния свят, които постигат по описания начин. За повечето образовани хора веднага се налага да ги възприемат като мечтатели, романтици и сектанти.

Обаче, човек погрешно преценява един конкретен факт: развитата душа, развитото друго съзнание са необходими, за да се правят изследвания в духовния свят, за да се откриват духовните истини. Дори днес малцина хора да могат да развият душите си само като инструменти, за да съзерцават духовния свят с тях и след това да споделят това, което са схванали там, това е достатъчно за онези, които подхождат към въпроса с известно чувство за истина и с безпристрастност.

Обучението на душата на духовния изследовател е необходимо за откриването на такива истини; за разбирането на фактите е необходима само непредубедена логика. Ако такива неща са информирани, те са съгласни за всеки, който иска да мисли в много по-висока степен за целия живот, отколкото която и да е друга философия. Следователно, всеки може да провери доказателствената сила на това, което духовният изследовател информира. Не е достатъчно обаче да се запознаете с резултатите, защото логиката и цялата система от понятия за развитието на душата, за да се издигне до висшите светове, е фина и строга. Може да се каже, че към логиката и разбирането се поставят по-строги изисквания, отколкото в обичайната наука във всяка област. Ако обаче човек не иска да прецени нещата наведнъж, а е нетърпелив с цялата си душа да се установи по пътя на това ново въображение, за да разбере какво възниква относно най-висшите въпроси на съществуването, тогава това установяване не може да работи като внушение, но душата може да го следва съзнателно. Всяка душа може да се запознае в онези области, където се разглеждат най-висшите въпроси на човешкото съществуване, на времето и вечността.

Дали това провъзгласяване на духовната наука или теософията има някакво значение за човешката цивилизация днес и в бъдеще? Трябва да се зададе този въпрос. Тъй като може да се твърди, че може да има хора, които се интересуват от подобни неща поради определени копнежи, но те са индивидуалисти, които предпочитат да съзерцават в стаите си, но не биха имали нищо общо с големите процеси в човешката цивилизация. – Човек не може да каже това, ако наблюдава хода на човешкото развитие с разбиране, така че само времето, в което живеем сега, е изправено пред нашата душа след нейното съществуване.

Нашето време се е развило от това, което човечеството е преживяло от праисторията досега. От сегашното ниво на развитие отново се развиват

преживяванията на бъдещите човешки същества. Ако погледнем назад към човешките състояния на съзнанието, ще осъзнаем, че сме предубедени, ако вярваме, че цялостното състояние на душата, начинът на мислене, начинът, по който той формира идеи и понятия за своята среда, че състоянията на човешкото съзнание са почти едни и същи през цялото време. Това не е така. Всъщност, думата „развитие“ се прилага за трансформацията на външните форми, но рядко за човешкия душевен живот, и точно що се отнася до човешкия душевен живот, понятието „развитие“ е нещо, което ни насочва дълбоко към най-важните въпроси на човечеството.

Духовно-научното изследване на човешката душа и заключенията, които можете да извлечете от него, показват, че тъй като в древността човешкото съзнание е изоставало значително, то е било различно от днешното, така че можем да говорим за времена на човешкото развитие, в които човешката душа е живяла дори в един вид ясновидско състояние на съзнанието. Това обаче не е било по начина, по който е при днешния обучен духовен изследовател. Ясновидското състояние на днешния обучен духовен изследовател се осъществява с пълно съзнание, което той има и в нормалния живот. Това не е било така при стария ясновидец. Той е имал по-сънновидско ясновидство, подобно на сън съзнание. То е било по такъв начин, че можем да кажем, че това, което човекът преживява днес в сънищата си, е атавистичен остатък от древното състояние на съзнанието. Докато днес образите от сънищата най-често не означават нищо конкретно за реалността на външния свят, тези стари състояния на съзнанието са били образи, които можете да сравните с нашите образи от сънищата, но въпреки това са били различни от тях. Образите, които често са били символични, са били съдържанието на едно старо ясновидско съзнание, което не е било проникнато от съвременната интелектуалност. В душата на праисторическите хора тези образи са се издигали и спускали. Праисторическите хора вероятно не винаги са имали такова образно съзнание. Състоянията на будност и състоянията на сън също са се редували, но докато при нас те се сливат едно с друго и между тях е предимно безсмислено състояние на сън, третото състояние на съзнанието е съществувало в древността, състоянието на такова образно съзнание, при което нашите сетивни образи не са се издигали и спускали в душата, а символи, каквито изкуството ги представя най-много в отслабена форма.

Тези символи се извисяваха и спускаха с пълна живост в тези три състояния на съзнанието и не бяха като нашите съновидения, които не бива да свързваме с реалност, а бяха ясно насочени към реалност, така че външната реалност се разпознаваше с тях, дори и само в символи. Човек преживяваше духовен свят, който беше зад сетивния свят. Така праисторическите човешки същества имаха образно съзнание, така че не се нуждаеха от днешната ни интелектуалност и мъдрост на будното съзнание. Заради него те виждаха в духовен свят в образите на съновидното ясновидство.

Сега някой може да попита, има ли нещо във външния свят, което доказва до известна степен това, което вие, духовните изследователи, виждате там, ако погледнете назад към праисторията? Има ли нещо, което може да предостави документ, който някога човечеството е можело да съзρε в духовните светове? - О, има такова нещо! Човешките същества обаче трябва да се научат да тълкуват това нещо по правилния начин. Какво е запазено от праисторическите опити да се проникне във вътрешното същество на нещата? С праисторическото човечество ние напразно търсим наука, каквато я имаме днес, но легенди и митове са запазени. Сегашният просветен човек казва, че това съответства на детското въображение на древното човечество; ние сме навлезли в зрялостта на науката сега. Обаче, някой, който се задълбочава в митовите на различните народи, изпитва нещо различно от такъв повърхностен наблюдател, той изпитва, че тези образи са свързани по чудотворен начин навсякъде [с духовния живот на човечеството]. Ако човек проникне в тези образи, се появяват дълбоки връзки с този духовен живот на човечеството и неговата култура. Човек изпитва все по-голямо уважение към чудесното подреждане на образите в древните митове и легенди, така че често си казваш: „Какво са всички философии на настоящето в сравнение с прекрасните образи, които митовите са запазили?“ Те са съгласни по целия свят и съответстват на това, което духовният изследовател може да открие със своя метод в духовния свят, така че трябва да се запитаме: „Откъде идват тези стари образи, които могат да бъдат намерени по целия свят?“

Едно съвместно изследване намира обяснение само ако предположи, че тези неща са останки от древно ясновидство. Човек греши, ако каже, че митовите на древните народи са възникнали от детско въображение. Не, можем да ги разберем само ако приемем, че нашите предци са виждали [в духовния свят] с ясновидското си образно съзнание.

Все още около 1800 г. много хора са имали представа за факта, че съществува такава картинна мъдрост и че прекрасните духовни гласове от митовите на различните народи разказват за първична мъдрост. По това време те все още са имали ясното съзнание, че народите, които днес се смятат за упадъчни, са произлезли само от по-висша гледна точка, че обаче всичко, което човечеството има като култура днес, датира от първични времена, когато познанието за духовния свят е било все още живо.

Имало е сериозни изследователи, които са били убедени в този факт. Ако попитаме Аристотел, Платон и другите гръцки философи, ще открием множество пасажки, където те говорят за факта, че всяка наука се връща към първичната мъдрост, която боговете са дали на човешките същества. Платон говори за човешки същества от епохата на Кронос, които са възприели старата мъдрост директно от духовния свят. Духовните изследователи не само ни казват, че това е било по този начин, но и защо това древно ясновидство постепенно е изчезнало от човечеството.

Тук стигаме до важния закон, който можете да наблюдавате и в природата, но е особено очевиден в духовния живот на човечеството: фактът, че за развитието на определена сила, първо друга сила трябва да се оттегли. Древните човешки същества, които са могли да виждат в определени състояния на своето съзнание в духовния свят, все още не са имали нашия интелект; те не са имали наука, не са имали цивилизация в нашия смисъл. Интелектуалността е трябвало само да се развие. Развитието е нещо, което ни води до най-дълбоките въпроси на душевния живот. Нашата интелигентност, интелектуалното състояние, което имаме днес, където напълно разчитаме на сетивното възприятие и на разума, свързан с мозъка, е могла да навлезе в общото човешко съзнание само докато старото ясновидство се е оттеглило за известно време, е било заглушено от интелектуалното съзнание. Някой, който познава нещо за основния характер на Средновековието, знае, че особеното духовно развитие на Средновековието може да се обясни, ако се знае, че Средновековието е времето, в което постепенно старото ясновидство е изчезнало. Най-големият импулс в човешкото развитие, Христовият импулс, който някога ще подтикне човечеството да се заеме с ясновидството напълно, е имал задачата да накара старото ясновидство да се оттегли. Така с настъпването на новото време се появява един особен феномен: старото ясновидство се оттегля, остават само традиционните истини, които човек е придобил със старото ясновидство. Така се разпространяват клоновете на знанието, разпространени през Средновековието, които са били придобити въз основа на старото ясновидство. Човек обаче не е знаел това, той е разбирал само идеите, които са били открити в първобитните времена, да, той ги е прилагал дори съвсем погрешно в края на Средновековието.

Един пример: Аристотел вече е бил в повратната точка на интелектуалната епоха, но все още е виждал назад в тъмни представи за времето, в което човекът е знаел нещо чрез ясновидство, за процесите на човешкото въображение и чувстване, за човешката еволюция и той описва това. Той вече не е притежавал древното ясновидство; той е имал само традицията. Там той казва, че ако човекът е активен в душата си, в будно състояние, ние се занимаваме първо с физическото тяло, а то има своите органи. Аристотел обаче все още не би искал да счита материалното тяло за единствен член на човешкото същество. Той посочва висш член, чийто център е близо до сърцето, и от този свръхсетивен член произлизат определени течения, които се издигат по-специално до мозъка и се разпространяват като свръхсетивни течения в човешкото тяло. През Средновековието тези течения все още са наричани „студена светлина“, която се излива по-специално в мозъка, за да ободри физическите му органи. Още през Средновековието хората са говорили за тази студена светлина, която се разпространява там, където е физическото сърце. Човек може да разбере Аристотел само ако знае, че това, което той оставя да произлиза от сърцето, се мисли като свръхсетивни течения, които той не визуира

физически нишки, органи или други подобни. Сега дойде Средновековието. Хората загубиха разбирането за старото ясновидство. Те четяха Аристотел и през Средновековието вярата в Аристотел беше като вяра в Библията. Аристотел беше основата на естествените науки, на медицината, на всичко. Всичко се основаваше на Аристотел. Хората обаче нямаха представа какво всъщност е имал предвид Аристотел. По този начин, особена ментална картина можеше да се развие само у най-религиозните поддръжници на Аристотел, у онези, които смело вярваха в него, но вече не го разбираха. Тъй като - както всеки знае - не е необходимо да се разбира всичко, в което човек вярва. Мисловните картини можеха да се развият така, че човек да не има предвид свръхсетивни течения, които произлизат от сърцето, а сетивни нишки. Така вярващите в Аристотел вярваха, че нервите произлизат от сърцето.

В края на Средновековието се появяват велики изследователи и мислители, като Джордано Бруно, Галилей и други, които създават нов мироглед, базиран на мирогледа на Коперник. Вярващите в Аристотел обаче не са склонни да приемат този нов мироглед просто така. Галилей и Джордано Бруно посочват реалния свят на сетивата, защото сега започва времето, в което човешките същества трябва да развиват знанията си чрез сетивно наблюдение и интелект. Там се случва Галилей да заведе приятел, който е добър привърженик на Аристотел, пред труп и му показва, че нервите не произлизат от сърцето, а от мозъка. Приятелят вижда това и казва: „Да, изглежда е така, сякаш нервите произлизат от мозъка, но аз чета нещо различно в Аристотел и ако съществува противоречие, вярвам на Аристотел.“ Това време беше узряло да се отхвърли онова, което от древното ясновидство се е предавало като традиция, защото е било напълно погрешно разбрано. По това време е имало особен тласък на интелектуалното развитие. Много физически концепции водят обратно към начина на мислене на Галилей, с който работим и днес. Материалното, механично мислене е било насочено непосредствено към външния сетивен свят и към неговото интелектуално разбиране. Ерата на интелекта е зазорявала в научните области и сега можем да наблюдаваме оттогава досега многократно как човек иска да завладее тази област от човешкия душевен живот, чиято най-важна част е била завладяването на външната реалност с интелекта. Следното показва особено драстичен израз как човек е могъл да мисли единствено материално през Средновековието, но все пак е запазил старата традиция. Никой от старите ясновидски мъдреци не би измислил идеята, че духовният свят е „отгоре“, че има син свод, който обгръща нашия свят. Старите ясновидци не са мислили така; човек само ги е разбрал погрешно по-късно. Там се е посочвало неподвижното звездно небе като един вид купа, която обгражда нашия свят. Беше велик момент, когато Коперник издърпа килима изпод краката на човешките същества, така да се каже. Беше велик момент, когато Джордано Бруно разшири тази „купа“ в безкрайността на физическото пространство. Джордано Бруно обаче

постави нещо друго освен сетивната картина. Трябва само да си спомним няколко думи на Джордано Бруно и ще осъзнаем, че той е извършил великото действие да постави духовна картина до тази сетивна картина. Той е казал, че всичко, което ни заобикаля в сетивния свят, се корени в мислите на вселенския дух, които се проявяват във външните форми, в това, което възприемаме със сетивата. Ако Джордано Бруно сочи към безкрайното космическо пространство и търси битието на нещата, явни за сетивата, това за него въпреки това не е било нищо друго освен възплъщение на мислите на вселенския дух. Джордано Бруно нарича човешките ментални образи нюанси на божествените мисли, а не нюанси на външните неща. Ако Джордано Бруно обръща физическия поглед към външния свят, идеята за вселенския дух навлиза в душата му по мистериозен начин и човешките понятия не са нюанси на външните сетивни неща, а мисли на вселенския дух.

Много е важно да се изправим пред Джордано Бруно като велик дух, който сочи към космическото пространство, но също така силно към това, което свързва човешката душа с първичния дух. Можете да сравните това отношение вече с интелигентността и отношението на днешната наука, която все още е била оплодена от традициите на старото ясновидство. Може да се каже, че сянка от старото ясновидство и от връзката с божествено-духовния свят все още е живяла у Джордано Бруно. За нас обаче е останала само картината, която той е създал за външния сетивен свят, и нищо повече от това, което е било все още живо в него по това време. Картината на старото ясновидство, която е живяла в него, е изчезнала. Достатъчно е само да проследите развитието без предразсъдъци дотук, тогава ще осъзнаете, че все повече и повече чистият интелект се е разпространявал в нормалното съзнание.

Следователно, какво може да се каже за нашата епоха? Може да се каже, че живеем толкова сигурно в епохата на интелекта, на разума и неговото приложение към сетивния свят. Сега трябва да се изследва особенният ефект на интелекта в смисъла на духовната наука в сравнение с ясновидското познание. Това се различава съществено от знанието на интелекта и сетивното наблюдение. Разликата се състои във факта, че всяко ясновидско познание, което по някакъв начин прави възможно свързването на човешкото същество с духовния свят, действа върху нашето настроение и от него възниква усещане за мястото на човешкото същество в цялата вселена. Ясновидското познание е мощно, то излива усещания и чувства в душите ни, задоволява нашите копнежи, укрепва нашите надежди, разпалва нашата любов. Не можем да си представим, че човешкото същество участва в свръхсетивното познание, без да го превърне в чувство и усещане. Следователно, ние осъзнаваме как картинните легенди и митове са били възприети от образите на древните народи не безразлично, а по такъв начин, че цялата душа е могла или да се радва и отдава на свръхсетивния свят, или да се разкайва за собствената си малка част. Това също принадлежи към природата на интелигентността, че тя помрачава всяко

свръхсетивно познание по някакъв начин. Можем да наблюдаваме това в обичайния ни душевен живот. Когато някой картинен образ, който се явява, както се казва, интуитивен или по пътя на вдъхновението, се схваща в абстракции, дълбокото емоционално съдържание, което той дава на цялата личност и на целия душевен живот, изчезва. Интелектът носи до голяма степен разбиране, но потушава всяко непосредствено душевно въздействие на свръхсетивното познание.

Не внасям нищо измислено, нищо, което не можете да прочетете в многобройни книги. Там представителите на интелигентността сочат Буда, Христос, Заратустра, Питагор и т.н. и казват, че човешката душа е изправена пред големия свят, тя схваща света по различен начин. Фактът, че свръхсетивното познание достига до душата, е бил свързан със силна смелост за съществуване, която е причинила осъзнаването на нашата връзка с духовното на света. Наистина, интелигентността води до разбиране на повърхността на нещата, но не може да предизвика чувство на вътрешна смелост. Така виждаме униинето, слабостта към проникването на знанието като характерна черта на нашето време. Нашето време възхвалява и подчертава това, което науката постига. Правят го с право. Но там, където хората вярват, че трябва да мислят по-дълбоко, казват, че човешкото същество не стига до първичните основи на нещата. Нито Питагор, нито Христос, нито Заратустра биха знаели как да кажат нещо за тези първични основи. Въпреки това, това доказва много добре, че вместо старото знание и увереност се е появило знание за униинето.

Има две форми на отречение. Старият ясновидец би могъл да каже, както и в моите условия, в моята епоха човешките способности са се развили, те не са достатъчни, за да се вникне в първичните основи на нещата - човек трябва да се отрече. - Това беше друго отречение от това, което срещаме днес. Защо старият ясновидец се отрече? Защото осъзна: такъв, какъвто съм, все още не съм способен да постигна знание. - Той се отрече от скромност, от съзнанието, че в него наистина има висши сили, но че той не може да ги разгърне поради несъвършенството си. Това е героично отречение, пълно с увереност; това е човекът, за когото портите на световните загадки не са затворени.

Днес обаче се казва, че човешкото същество изобщо не може да проникне [в познанието за висшите светове]; както е устроено, неговите познавателни способности никога не могат да бъдат толкова високо развити. – Това е фундаментално отричане. То се различава доста съществено от героичното отричане; в него има нещо арогантно, защото обявява нивото на познанието за абсолютно. Това, което не може да разпознае, е по принцип отвъд човешкото познание.

Епохата на интелигентността е изпълнена с други усещания, с усещания от негативен характер, защото не може да бъде продуктивна, за разлика от времената на старото ясновидство. Човечеството трябваше да стигне до тази точка, ако искаше

да загуби всички стари ментални образи, включително и тези на вярата, и за това му беше необходима култура на интелигентността.

Вътрешният живот обаче би станал банален, ако само интелигентността би имала право да осветява вътрешния живот на човешкото същество. Следователно, духовната наука или теософията се появява в настоящето и показва, че е възможно отново да се извадят сили от дълбините на човешката душа, които проникват в интелигентността с по-висша познавателна сила, която води човешките същества отново в духовните светове. По този начин, новото ясновидско знание иска да бъде стимул и помощ за интелектуалното познание и дава отново на човечеството това, от което се нуждае, за да притежава светлината на интелигентността, не само която оставя душата празна, но и да притежава такова знание, което отново носи сила, увереност и надежда в живота ни. Многобройни човешки същества копнеят за такова знание, което може да се превърне в смелост и сила в душата ни. Някой, който разбира целия дух на новото развитие от сиянието на интелектуалната епоха до днешния ѝ кулминационен момент, ще разбере също, че за бъдещето на човечеството е необходимо изпълването на душата със съдържание. Тъй като интелигентността би могла само да угаси душата, но не би донесла ново съдържание на душата. Напредналите хора на настоящето критикуват старите ментални образи или ги регистрират най-много като история. Човек се гмурка, така да се каже, назад, за да регистрира старите ментални образи. Духовната наука обаче, макар и истинска наука, винаги ще бъде такава наука, която дава силното усещане за съгласуваност с духовните светове. Тя иска да даде на душите ни съдържание и да ги оплоди със съдържание.

С него духовната наука посочва своята бъдеща мисия. Такава наука отново ще даде усещане и чувство по най-естествения начин. Всъщност интелигентността изгражда моста от древните времена към бъдещето, но мисията на духовната наука е да проникне в тази интелигентност с живата стойност на духовния живот като храна за душите. Тъй като в наше време интелигентността е достигнала най-високото си развитие, именно това време е избрано от онези, които знаят как да тълкуват духа на времето, за да се опитат да се намесят чрез духовната наука, за да завладеят [живите душевни съдръжма за] душата постепенно отново.

По този начин, духовната наука се позиционира не като нещо произволно или като нещо произволно измислено в нашата епоха, а като нещо, което трябва да опознае истинския смисъл, най-дълбоките задачи и загадки на нашата епоха. Ако човешката душа се отвори за духовната наука с пълна безпристрастност, тогава тя ще почувства, че духовната наука се справя с всяка външна наука, отнасяща се до логиката и интелекта, че развива логиката по такъв начин, че тя да се явява като сила на любовта, на състраданието, на жизнената сигурност в нашите души. Всяка душа ще почувства висшето чувство на духовната наука и ще разбере чиято природа можем да обобщим с думите:

Нещата от космическото пространство
говорят на човешките сетива;
те се променят с течение на времето.
Човешката душа живее осъзнавайки,
пространствено неограничена и
необъркана от течението на времето,
в царството на вечния дух.

II. Как може да се опровергае духовната наука?

19 март 1911 г., Прага

Заглавието на днешната беседа „*Как да опровергаем теософията?*“ може да изглежда странно на пръв поглед. Струваше ми се обаче, че би могло да бъде добро въведение за разбиране на теософския или духовно-научния мироглед, за да позволим на мислите си да се реят по тази тема. Ако духовната наука иска да спечели сърцата на много съвременници, е особено необходимо тя да бъде не само мироглед, но и от този мироглед и философия на живота да произтичат импулси, които да ни дават сила, сигурност и надежда за живот.

Нищо не е по-опасно за един мироглед от фанатизма. Това се утвърждава именно чрез различните мирогледи; всеки знае това. Ако теософията или духовната наука трябва да даде импулс точно в тази посока, тя трябва да бъде нефанатична, което означава да разбира напълно своите опоненти и техните възражения. Колко лесно човек може да възприеме опонента си като нелогичен, може би дори като лош човек? Духовната наука трябва да се задълбочи в разбирането на опонента и неговите причини. Тя има всички основания да направи това. Всъщност тя може да задоволи някои житейски копнежи, но от друга страна, трябва да се каже, че пътят е доста далеч до дълбините, за да се разпознае валидността на нейните твърдения и учения. Трудностите, пред които е изправен някой, който иска съзнателно да намери пътя към теософията от ежедневието, са само най-големите.

Следователно, искам да подготвя лекцията, която ще проведе тук на 25 март и която ще въведе в същността на теософията по позитивен начин, като се вземат предвид възможните и до известна степен основателни възражения. За да можем обаче да говорим за такива възражения, трябва само да се споразумеем какво иска да бъде теософията – имайки предвид тук. Тъй като е сигурно, че човек не може да бъде успешен с никоя теософска книга. Преди всичко искам да говоря за теософията, доколкото тя претендира да бъде приемана сериозно като наука. Какво е сега теософията, ако пренебрегнем всичко, което се лепи по петите ѝ по дилетантски начин?

Теософията иска да бъде мироглед, който води към духовния свят. Тя иска да даде научни обосновки на този възглед, който твърди, че зад всичко, което сетивата ни казват за външния свят, това, което нашият ум, ангажиран в мозъка, казва за външния свят, може да се разпознае духовен свят. В този духовен свят единствените причини за всичко са това, което се случва в сетивния и интелектуалния свят.

С него обаче ние като теософи не бихме се различавали много от поддръжниците на един или друг мироглед. Тъй като днес все повече хора, включително и от външната наука, са убедени, че зад всичко, което външната наука може да изследва, се крие нещо друго, което първоначално е непознато. Сега не е съществено за

теософията или духовната наука да се признае, че зад всяко физическо съществува нещо духовно, а същественото е, че човекът разпознава до известна степен и разпознава във все по-висока степен – ако даде възможност на собствената си душа – какво има зад физическия свят. Теософията или духовната наука не могат да се съгласят с онези, които твърдят, че има граници на човешкото познание. – Ние обаче трябва да се ограничим като човешки същества до това, което сетивата разпознават, това, което методическата наука може да изследва. Можем обаче да предположим, че човек може да разшири тези граници на човешкото познание все повече и повече, така че човекът да развие своите когнитивни сили, за да може да разпознава светове, различни от света, в който се намира първоначално с нормалното си съзнание. От тази гледна точка теософията е неразривно свързана с изискването човешкото същество да може да развие духовни сетива, духовни очи и уши, висши органи, не висши физически органи, а висши духовно-умствени органи, така че за него в определен момент да се случи великият момент. Ако това се случи и на по-високо ниво, можете да го сравните с момента, който преживява спяпороденият, ако може да вижда след операция. Докато преди е имал тъмнина около себе си, сега пред него се появява светът на светлината, на формите и цветовете. По този начин е възможно всяка душа да преживее момента на пробуждане в друг свят, да съзре различно от света с нормалното съзнание. В характеризирания смисъл човек трябва да разглежда този нов свят като по-висш, свръхсетивен.

След това теософията показва средствата за предизвикване на такъв момент на пробуждане. За тези средства ще говоря по-специално в следващата беседа. Днес искам само да очертая теософския мироглед.

Нека си представим момента на заспиване, в който всички външни впечатления спират и където разумът, който се разпростира като мрежа около сетивното възприятие, спира да функционира. Можем да кажем, че в такъв случай човешкото същество е в друга форма на съществуване; то не може да възприема нищо около себе си, ако впечатленията от сетивния свят и работата на разума спрат. Разбира се, само реалният опит може да реши дали е необходимо човешкото същество винаги да получава друго състояние, ако не получава впечатления от сетивния свят, което наподобява съня, или дали може да има и друго състояние. Само опитът на онези, които са преминали през интимната работа на душата, чрез която са развили толкова силни душевни импулси, че да може да им се случи нещо, което наподобява момента на заспиване и въпреки това е коренно различно от него. То наподобява заспиването в това отношение, че всички външни сетивни впечатления и интелектуални дейности спират. Различно е, защото този, който иска да стане духовен изследовател, прави душата си активна с упражнения и получава такива сили от нейната дълбочина, че той не е в безсъзнание, ако сам произволно спре всички външни сетивни впечатления и интелектуални дейности, а води вътрешен

съзнателен живот. Душата се ориентира, изважда от дълбините си способности и сили, за които нормалното съзнание няма представа.

Можете да го сравните с възстановяването на зрението на слепородения след операция. От дълбините на душата можем да изведем сили, които действат, ако в противен случай е трябвало да настъпи безсъзнание, и които сега действат по такъв начин, че свързват душата с духовен свят, който съществува за човека толкова реално, колкото съществува и нашият сетивен свят. По този начин, това, което води духовния изследовател към неговата наука, е наистина нещо субективно в началото, но наблюденията на тези, които са преживели това, са довели до съответните резултати.

В началото искаме само да опишем какво се отнася до човешкото същество, как то ни застава непосредствено пред нас. Човекът се явява на непосредственото съзнание отначало като физическо тяло, с всичко, което човек може да докосне с ръце, може да види с очи. Теософията обаче ни показва, че природата на човешкото същество не се изчерпва с това, което възприемаме със сетивата, а че физическото тяло е вградено в свръхсетивни, висши членове, които човек може да изследва само по току-що споменатия начин. След това говорим за факта, че всичко, което причинява жизнените явления в човешкото същество, се дължи на свръхсетивен член, на така нареченото „етерно тяло“ или жизнено тяло. Говорим за това етерно тяло по такъв начин, че то може да изглежда на духовното око така, както цветът изглежда на физическото око, че е външна, всъщност само свръхсетивна духовна реалност.

По-нататък говорим за факта, че освен това етерно тяло съществува и друг свръхсетивен член – не възразявайте срещу термина, той би трябвало да е само технически термин – астралното тяло. Наричаме „астрално тяло“ свръхсетивния носител на това, което иначе преживяваме само вътре в себе си като страсти, като радост и скръб, като болки, но също и като цялото въображение, което се извива нагоре и надолу. След това, освен етерното тяло и астралното тяло, разграничаваме следващия свръхсетивен член; тъй като, както човекът има общо физическо тяло с целия минерален свят, той има общо етерно тяло с всички живи същества, а астралното тяло с целия животински свят. Човекът обаче все още има четвърти член за себе си, чрез който е короната на земното творение, което наричаме его-тяло или его-същество, което другите земни същества нямат.

Следователно, теософията казва, че разбираме човешкото същество напълно, ако го разглеждаме като състоящ се от тези четири члена. Тя също така показва, че ако човек заспи, се случва разделяне на неговите членове, докато в леглото физическото тяло и етерното тяло остават, а астралното тяло и егото се отделят от тях и се издигат към по-висш свят. Докато астралното тяло и егото са отделени от физическото и етерното тяло, човекът е така организиран, че съзнанието му остава тъмно. Оттук идва и безсъзнанието на съня. Само физическото тяло и по-плътната

част на етерното тяло са подложени на времеви разпад, човешката същност се състои от егото, астралното тяло и част от етерното тяло. Тази есенция отхвърля външната обвивка на физическото тяло и част от етерното тяло при смъртта и преминава през живот при други условия в духовния свят.

След това теософията говори за факта, че животът не само протича между раждането и смъртта, но че духовната същност на човешкото същество преминава през многократни животи на земята във физическо тяло, докато силите, които принадлежат на човешкото същество, достигат от този живот към другия. Всичко, което приемаме в живота си като преживявания между раждането и смъртта, защото се учим, всичко, което правим, всичко, което постигаме, докато се обременяваме с вина или заслуги: всичко, което развива сили в душите ни. То не умира, когато човешкото същество умре, а остава съединено с човешката същност. След като същността на човешкото същество е преработила тези сили в духовен живот между смъртта и новото раждане, то изгражда ново телесно съществуване според своята съдба, така че ние да имаме резултатите и ефектите от предишни животи в този живот на земята. Ние сме създали физическото си тяло чрез нашата същност, така че то да има тази или онази способност сега, да може да прави това или онова.

Този закон за причината и следствието, който ни поставя на това или онова място, в тези или онези условия, които нашата съдба развива след предишните животи, наричаме с индийската дума – защото нямаме подходящ термин в западната литература – закон на кармата. Със своята същност, за която първоначално не осъзнаваме в нормалния живот, ние сме подготвили съдбата си. Човешкото същество преживява последователни животи на земята. Може да се каже, че то преживява веригата на живота, която сочи отвъд времето и доказва вечността на човешкото същество.

С това днес се въздържах от доказване на тези неща и изложих само бегло знанието, което формира най-елементарното ниво на теософския мироглед. Това, което човек може да представи като документи, като доказателства за прераждането и кармата, искам да разгледам в следващата беседа. Днес исках само да отбележа, че за научно образования човек на днешния ден е трудно да намери достъп до точно характеризираните истини на теософията.

Сега искаме да обсъдим някои от възможните сериозни възражения, които могат да направят хората, които са развили своя мироглед само от понятията и менталните картини на настоящето. За тези хора е изключително трудно в началото да се запознаят като цяло с идеята, че душата може да развие „духовни сетива“ – ако мога да използвам този противоречив израз.

Да предположим, че човек е правил вътрешни упражнения, опитал се е да развие силата на волята си по такъв начин, че да може да си представи нещо, ако няма външни впечатления; че се е интернализирал, така че вярва, дори и да не

възприема нищо с очите и ушите си, че вижда и чува нещо. Защо – може да попита някой – трябва да приема това като нещо основателно? – Няма абсолютно нищо, с което да се спори срещу факта, че чрез определени вътрешни упражнения човек стига до такива преживявания, които имат известна живост, може би дори по-висока живост от външните сетивни впечатления и всичко, до което разумът ни може да достигне. Обаче – може да каже някой опонент – не познава ли човек илюзиите, халюцинациите? Не познава ли човек самозаблудите? Не се ли кълнат онези, които са подвластни на такива самозаблуди и които са психично болни, че всичко, което виждат, е реално, че всичко, което чуват, са истински гласове и ги смятат за реални? Защо виденията, изкуствено причинени от душевни упражнения, трябва да имат друга обективна стойност? – Трябва да отговорим на това първо. Духовната наука е на гледната точка, че те не са патологични състояния, а нещо, което човек постига чрез „изкуствени“ душевни упражнения. Това, което казах сега, всъщност е тривиално. Няма значение обаче дали подобно твърдение е повече или по-малко тривиално или брилянтно, а какво освобождава то в душите ни, как се позиционираме към него с нашата вяра и убеждения. Трябва да се каже, че съвестният изследовател на истината има много причини да говори за душевните преживявания по този начин и ние разбираме, че сериозните изследвания ги отхвърлят. Трябва само да си представим колко очевидно е за човека на днешния ден, че сериозните научни изследвания биха могли да имат благотворни ефекти само след като всички подобни тенденции бъдат отблъснати като такива, които изглежда съществуват и в духовната наука.

Там е нужно само да се върнем в древността. Тогава бихме могли да докажем как навсякъде – дори до Средновековието – в това, което човекът е възприемал със сетивата си, което е можел да изследва с методите на своя разум, е било смесено нещо, което човекът е вярвал, че преживява с вътрешно мистично знание, и как сетивните възприятия са били преплетени с вътрешните преживявания. Достатъчно е само да погледнете с опитното око в която и да е книга по естествена история от Средновековието. Там ще видите много странни фантастични животни и скоро ще разберете, че всяко знание и възглед от онова време са се основавали на факта, че човешките същества са виждали неточно това, което са видели, и след това са си го представяли с това, което са преживели в душите си. По какъв начин човек е преодолявал тези измами? – С точната наука, която се основава на сетивните преживявания и на това, което тези сетива учат нашия разум чрез наблюдение и експеримент. Ние имаме само сигурни научни резултати, тъй като имаме такова изследване, чрез което всеки човек може да провери резултатите по всяко време. Днес човек е прав, ако иска да провери всичко.

Само духовната наука или теософията може да оспори нещо. Поглеждаме назад към времената на сиянието на естествените науки, към човек като Кеплер. В неговия ум са живели не само външните закони на небесната механика, които днес можем да

изучаваме като закони на Кеплер, но и истински духовно-научен поглед върху хармонията на вселената. От духовното проникване на вселената той е получил своите закони на небесната механика единствено там. Там духовният учен може да каже: вижте колко е плодородно, ако обърнем духовно-научния поглед към Кеплер. Въпреки това, законите на Кеплер почти доказват духовен свят. Въпреки това, Кеплер може да ни убеди в духовен свят.

Някой опонент би могъл да каже сега, че точно с такъв дух като Кеплер може да се осъзнае, че той е имал, въпреки това, някои слабости. С него бихте могли да се убедите колко е лошо за научната сигурност, ако в душата му живее такова нещо като някакво мистично съзерцание на космическите отношения; тъй като ето тук отново се стига до средновековния мистицизъм и с него до доста съмнителни духовни операции, каквато е например астрологията с всичките ѝ израстъци. Това възникна просто защото човек разви идеята за общата небесна хармония по абстрактен начин и каза, че въпреки това трябва да има връзка между големия свят на макрокосмоса и това, което се случва в отделния човек. След това от нея произлезе средновековната астрология. Сега обаче астрологията има доста съмнителен аспект. Нищо не разпалва човешкия егоизъм толкова силно, колкото самата астрология, ако бъдещите събития трябва да се предсказват с помощта на съзвездията на звездите. Ако човек иска да ги знае предварително, това винаги има егоистична причина. Кеплер знаеше това и много го разстройваше, че трябваше да състави хороскоп на господар по заповед на неговия принц. В писмо до приятел Кеплер съобщава за болката си, когато трябваше да предскаже определени неща за висша личност. В този случай, каза той, би било лошо да се информира съответната личност за нещо и би било по-добре този човек да не го знае, защото в противен случай ще развие никаква грижа и никаква енергия. - В друг случай той каза, че човек трябва да обърне внимание на човека върху възможността, че може да настъпи нещастие.

Опонент може да каже, че при Кеплер също съществува тенденцията към съмнителен морал, когато той казва, че човек трябва да помага по някакъв начин, ако може да определи съдбата на човешкото същество от духовния свят, не трябва да казва истината само навсякъде, трябва да се обмисли дали истината е добра или вредна. Накратко, можете да видите със самия Кеплер, че съседна област на духовната наука, астрологията, просто отива на лошо. Трагично може да се преживее точно с Кеплер как пътят, който води от едната страна към най-висшите области на духовния живот, може да доведе от другата страна до най-голямото суеверие. Самият Кеплер е трябвало да се бори с най-грубото суеверие на Средновековието, за да спаси майка си от кладата, защото е била обвинена, че е вещица. Тук сме в точка, където можем напълно да затворим веригата между съзерцаването в духовния свят и най-грубото суеверие. Кой не знае колко лесно хората, които искат да опознаят духовния свят, искат да правят това удобно и днес

и по-скоро искат да призовават духовете по съмнителен спиритически начин и да ги проявят, отколкото да се издигнат чрез духовно развитие в духовния свят. Така, може да каже някой опонент, виждаме доказателство с Кеплер как теософският начин на мислене може да доведе, подобно на астрологичния, до съмнителни области. Бихме могли да приведем много примери. Искаме да посочим само един пример, който може да бъде характерен и за други.

Някой, който е изучавал Хегел задълбочено, както направих аз, може да каже и следното: Хегел се е стремил към мироглед, независим от всеки сетивен възглед. Докато човек остава като цяло в един вид размазан пантеизъм, може да обсъжда разрешаването на отделни неща. Ако обаче някой претендира да знае нещо за особената структура на това, което произтича от свръхсетивния свят, тогава той трябва да бъде контролиран от фактите. Сега една от областите, в които духовното изследване навлиза първо, е областта на числата и техните хармонични закони. Някои философи са приемали такива закони, включително Хегел. Хегел се е опитал да докаже, че определено числово правило формира основата на нашата планетарна система и че според това числово правило можем да знаем, че нашата слънчева система трябва да има толкова и толкова планети и че те се движат на определени разстояния. Така Хегел е имал предвид, че чрез размисъл човек трябва да може да контролира планетарната система. Следователно той е предоставил доказателства, че според числовите правила са възможни само толкова и толкова планети и освен тях не са възможни други планети. Въпреки това, планетата Нептун е открита по-късно.

Бихме могли да приведем много такива примери, защото те са изплетени по току-що характеризирания модел. Човек просто осъзнава, че не само преживяванията са източник на доказателства за днешната наука, но и че е необходим здравословен контрол [чрез фактите]. Където науката приема хипотези, тя приема нещо само ако опитът потвърждава теориите. Сега противниците на теософията могат да кажат, че науката се е позиционирала на здравословна основа; а сега идва духовната наука и иска да примеси в науката нещо, което идва от съвсем различни източници, от по-висше виждане, от законите на кармата и други подобни.

Духовният изследовател може би ще каже „да“, но бихте могли да стигнете дотам, че да признаете това, което твърдя, например учението за кармата и повтарящите се животи на земята, като нещо, което се нарича полезна работна хипотеза в науката. – По онова време, когато е възникнала така наречената теория за трептенията на светлината, никой не е виждал в нея нещо друго освен „етерни трептения“. Може да се спори много срещу нея; цялата теория е била измислена система. Някой е казал, че ако предположим, че световен етер прониква във всички материални процеси, че всичко е в движение, тогава тези трептения трябва да се случват според математически изчислимите правила по такъв начин, че да възникне това и онова. – Тогава [изчисленията] също се оказаха верни в опита, например със

светлина, топлина и т.н. Това се нарича полезна работна хипотеза, ако се каже, че тази хипотеза дори ни помага да открием нови факти; дори ако хипотезата е грешна сама по себе си, въпреки това тя ни е довела точно до истината.

Въпреки това, приемерте идеите за карма или прераждане като работна хипотеза, би могъл да каже духовният изследовател на противниците на теософията. Срещу нея може да се възрази: що се отнася до толкова съществени и важни неща, които се намесват толкова дълбоко в живота, човек не може да се ангажира с възможността външният живот да бъде обяснен, ако се изпълнят определени хипотетични изисквания. Някой, който се е вгледал малко по-задълбочено в логиката, знае, че човек може да заключи правилно дори от погрешни изисквания. Теософията би могла да бъде напълно погрешна, дори ако човек предположи, че идеите за карма и прераждане са правилни. Заключенията биха могли да бъдат правилни относно външния живот - дори ако изискванията са погрешни. - Въпреки това, една строга, сбита логика би могла да каже; с нея теософските идеи се отхвърлят като полезни работни хипотези.

Още по-лошо е, ако човек го разглежда епистемологично. Там противник на теософията може да каже, че по отношение на знанието е най-важно да се изследва обективната валидност. Сега изобщо няма възможност да се разграничат истината и грешката на илюзиите, халюцинациите и какъвто и да е душевен живот, освен контролът от опита. Ако човек изключи опита и душевният живот трябва да продължи без [контрол от] опита, той попада в областта на абсолютния произвол, на неконтролируемостта. Това означава, че наука, която търси принципа на контролируемостта, трябва да счита целия метод на висшето съзерцание за неоправдан и трябва да се съгласи със съвременната наука, която казва, че това, което човек трябва да счита за научно, трябва да бъде независимо от всички субективни преживявания. Това трябва да се случи, докато изключваме всичко, което принадлежи на нашия душевен живот.

Вие обаче казвате – съвременният епистемолог може да каже на духовния учен – че искате да останете само в рамките на душевния си живот и искате да го изолирате; това означава, че навлизате в област, която науката току-що е изключила. Съвременната наука е показала, че е намерила своите сигурни резултати именно защото е действала по такъв начин, че е изключила всички субективни преживявания. Затова трябва да се каже на теософите: не смесвайте в науката нищо, което е загоряло стари методи, които човек е преодолял от петнадесети, шестнадесети, седемнадесети век.

Така, настроението, усещането на някой, който се изправя пред духовната наука с отношението на нашето време, може да говори. Може обаче човек да проникне още по-дълбоко и да се запита, има ли някаква възможност по принцип да се твърди, че това, което човек, достигнал до по-висше виждане, вижда, има значение и за други човешки същества? – Там обаче, казва духовната наука, това по-висше виждане е

необходимо, за да се посети свръхсетивният свят и да се изследват неговите истини. Ако обаче истините на свръхсетивния свят са открити и са разказани, тогава те могат да бъдат разбрани с всяка безпристрастна логика и всяко естествено чувство за истина. Както всеки човек не може да отиде в лабораторията, за да се информира за методите на биологията, зоологията и други области и все пак да приеме резултатите от тези изследвания, той може също така да приеме и разбере – казва духовната наука – какво се изследва в свръхсетивния свят.

Сега някой би могъл да попита, основателно ли е подобно твърдение на духовното изследване? То би било основателно само ако това, което духовният изследовател има да каже, може да бъде разбрано от нас по модела, който сме си изградили за разбиране в обичайния научен свят. Там духовният изследовател казва например, че настоящият ни живот между раждането и смъртта е следствие, което произтича от причините на предишни животи; предишните животи достигат до настоящия ни живот. Аз преживявам това, което преживявам сега, като късмет или нещастие, като моите способности, като моите сили, моите надежди и моята житейска сигурност, защото съм ги причинил в предишни животи. Трябва да се науча да разглеждам настоящия живот като следствие от онези причини, които съм причинил в предишни животи. Срещу това, опонентът може да каже, имаме такива неща и във външния свят, че следствията се връщат към причините и че ние разпознаваме, че нещо предишно продължава да живее като следствие в нещо по-късно. Нека вземем пример, който играе голяма роля в съвременните природни науки. Там имаме закона, че едно същество за кратко преживява всички онези форми в своето ембрионално развитие, през които определени животни са преминали в хода на своята еволюция от несъвършени нива към по-съвършени. Знаем, че човешкото същество преминава през ниво по време на ембрионалното си развитие – вероятно от осемнадесетия ден след зачеването нататък – което копира формата на рибата; след това по-късно то преминава през други форми, така че постепенно да израства във формите, в които се ражда. От това естествените науки заключават, че външното, физическото човешко същество е произлязло от по-несъвършените живи същества и че фигурата на по-несъвършените живи същества има траен ефект върху това, което е човекът преди раждането. Там виждаме да действат тези форми, които виждаме в родословието. Вие, духовен изследователю, трябва да ни покажете, че наистина в живота на човешкото същество, в неговия ум и душа и в неговата съдба живее нещо, с което човек може да разпознае произхода на предишните причини, както и че човек просто разпознава родословието чрез ембрионалното развитие на човешкото същество, в което то приема животинските форми.

Духовното изследване обаче вече може да покаже, че не може да се обяснят определени душевни процеси, които са индивидуални за всяко човешко същество, като продукт на наследственост, че неговата най-съкровена същност дава нещо различно от това, което е родословието. Ако тогава човек проследи как се развива

човешкият живот, как човекът израства постепенно, тогава той осъзнава как силите и способностите се появяват стъпка по стъпка. Тогава вече може да се разпознае с външни средства, че наследствеността не само дава това, не само образованието в началото, но и че е изработила своя път от това, което съществува при всяко отделно човешко същество. Това се добавя към наследеното и това трябва да произлиза - ако не се разглежда като чудеса - от други причини, които човек може да доведе само обратно към духовно-ментален живот, който човек вече е преживял по-рано. Човек не може да намери причините нито в наследствеността, нито във образованието. Такъв извод е възможен. Духовният изследовател може да каже: „Мога да накарам хората да разберат това, което знам от духовното виждане, чрез такава логика, каквато я характеризирах сега.“

Противникът може да отговори, че в живота се появява нещо, което не би било чудотворно, ако се вземат предвид само всички обичайни условия. Някой, който се вглежда по-дълбоко в живота с научни методи, знае какво голямо влияние имат върху душите ни дори първите детски преживявания. Те се забравят, остават скрити в душата, но при подходящ момент се появяват и лесно бихме могли да повярваме, ако ги видим да се появяват по-късно, че нито едно от тях не води обратно към образованието, нито към наследствеността, човек трябва да ги обясни като произлизащи от предишен живот. Правим това обаче само защото не ни интересува как първите детски преживявания се запечатват в душата и че те имат много по-голямо значение от всичко по-късно.

Следователно, външната наука може да каже, че все още не сме толкова далеч, за да изследваме живота на детето достатъчно, за да можем да кажем как за душата на детето се развиват преживяванията от първите години. Трябва да изчакаме, докато навлезем все по-дълбоко в тази област, тогава ще можем да обясним нещо, за което вие, духовните изследователи, твърдите, че идва от предишни животи, чрез неща, които се случват по съвсем естествен начин.

Да, опонентът може да продължи по-нататък. Той може да каже например, че дори онези човешки същества, които чрез душевни упражнения стигат до духовно съзерцание, трябва да изразят това, което възприемат във висш свят – само за да бъде разбрано – във формите, в символите на физическата реалност. Много е странно: онези хора, които са станали ясновидци, така да се каже, се изразяват – опонентът би заявил – във всеки случай по съвсем различен начин. В началото на осемнадесети, деветнадесети век никой не е виждал нещо в духовния свят, което да се отнася например до електричество или железници; сега те виждат нещата, които се отнасят до електричество или железници в духовните светове. Кой не би се съмнявал, че в душата взаимодействат несъзнателни неща, които се трансформират по такъв начин, че се появяват тези илюзорни духовни преживявания. Нищо не би могло да оправдае претенциите на онези, които говорят за пътища към духовни, свръхсетивни светове. Колкото по-точно се изследва, толкова повече се разсейват

идеите за минали животи, за карма. Човек трябва многократно да посочва само първите детски преживявания, ако се изтъкват такива неща като идеята за карма. Духовната наука вероятно би могла да каже сега, нека предположим, че една родителска двойка има три, четири деца - всяко дете е надарено с други характеристики. Ако всичко се корени в наследствеността, въпреки това, човек не може да разбере защо децата на една родителска двойка нямат същите качества, защото произхождат от един и същ баща и една и съща майка. Именно това ни показва, вероятно казват някои защитници на духовната наука, че в това, което човешкото същество е получило като наследство, се е родило отделно същество и от него разликата се обяснява сама по себе си.

Срещу това, опонентът иска само да твърди, че това, което се предава, се предава и от двамата родители, или също и от предците. Различните качества [на предците] се смесват. Защо да не се появят различни смесици при децата и по този начин най-различни индивидуалности? Ако човек можеше да погледне веднъж в сложните структури на наследствеността - може да каже опонентът - всички претенции на духовните изследователи, които заемат гледна точка на прераждането, щяха да бъдат заглушени. Ако - в подкрепа на идеята за прераждането - теософската литература посочва по-специално, че дори близнаците показват различни качества, би могъл да отговори опонентът, всичко, което може да се покаже по този начин с деца от различна възраст, важи особено за близнаците.

Други казват – за да докажат учението за прераждането – че човешкото същество проявява съвест, морална отговорност в своята същност. Ако смятате, че сте отговорни за дадено действие, въпреки това трябва да можете да имате различно мнение за действията си, отколкото само това, че сте го извършили. Трябва да припишете на човешкото същество друг произход, а не само този от рода. Някои теософски автори разбират съвестта, отговорността и други подобни по такъв начин, че те са доказателство за индивидуалната същност, която преминава през различни животи на земята.

Достатъчно е да се посочи фактът, че вече проникателни изследователи са обяснявали съвестта и отговорността по такъв начин, че човешкото същество се е развивало бавно и постепенно в рамките на човешкото общество. Защото лесно може да се покаже в случая със съвестта, например, че човекът забелязва, че определени действия му носят определени неудобства. В съзнанието си той свързва понятията за действието с произтичащото от това неудобство. Това се установява в него, така че накрая той заключава: не е позволено да правиш това. – Представете си, че това се е превърнало в импулс и този импулс се предава, и тогава имаме съвест със следващите потомци. Обаче – може да възрази опонентът – повърхностно е, ако от факта на съвестта се приема вътрешната същност на човешкото същество, което преминава през различни животи на земята.

Погледнато отвън, много неща биха могли да изглеждат на този, който не гледа точно така, сякаш не могат да бъдат доказани. Само духовният изследовател трябва да внимава за трудностите, които срещат само съвестните хора, ако искат да се доближат до духовната наука. Тъй като това, което казах днес, е само за такива хора пречка; те не я преодоляват.

Ако продължим и изследваме как един опонент може да постави въпроса, как се държи духовната наука в областта на морала - тогава теософията обикновено казва какъв морален импулс дава на човешкото същество, ако чуе, че настоящият му живот е причинен от причини, които човешката същност, тоест самият той, е поставил в предишен живот, и че той подготвя причините за следващия живот с това, което прави сега. Как са проектирани моралните възгледи на такова човешко същество? Опонентът би могъл да попита по този начин.

Той ще каже, че такъв човек лесно ще бъде убеден да каже за лошо действие, което извърши, и че ако го направя, ще го пренеса в следващия си живот и самият аз ще получа наказанието в следващия си живот. – С такъв импулс той ще пропусне определени действия. Обаче, това е най-егоистичният импулс, който може да има, ако човек прави доброто, защото то носи желаните от него последици в следващия живот, а се въздържа от лошите, защото те носят по-скоро неприятни и фатални последици. Следователно, човек се обръща към егоизма на човека, ако му каже, че с това или онова действие причинява лоши последици в следващия си живот! – Къде остава великата дума, че човек действа морално, ако върши доброто в името на самото добро? Ако някой, който вярва в кармата, си каже: „Аз все пак правя нещо, което може би носи вреда“, тогава то носи предимство в по-късен живот, доброто не се прави по този начин в името на доброто, а човешкият егоизъм се разпалва по най-финия начин. Да вземем друг случай. Да приемем, че човек вярва, че изпитва щастие или нещастие, защото си го е причинил в предишен живот и трябва да го приеме без да мрънка. – Такова разположение – както би могъл да каже опонентът – се оказва фатализъм, ако човекът приписва всичко, което се случва, на предишните си действия. Вместо да се изправи и да се намеси активно в живота, той ще разчита просто на принципа: това си си допуснал за онова! Тогава това ще доведе до това, че един теософ, ако е слаб, ще каже: защо да се изправя? Моята карма ме е направила слаб; това има своите основателни причини в предишен живот. – По този начин се появява ужасен фатализъм. От това можем да се поучим как опонентът може да посочи егоизма и фатализма като нещо, което може да се противопостави по най-съществен начин на теософския принцип на морала.

Ако искаме да визуализираме как теософията трябва да работи върху религиозния живот, тогава осъзнаваме как водачите на теософския живот определят теософията като вид религия на мъдростта, като нещо, което води към религиозната област от знанието и познанието. Религията не може да съществува без дух, живеещ в света -

без значение дали си представяте този дух като много духове или като един дух. Без жив дух, този импулс на чувствата и усещанията не може да се осъществи в душата, което е необходимо за истински религиозен живот. Това гледане нагоре към нещо духовно - както би могъл да твърди опонентът - тази преданост на външен дух, който е източникът на земните събития и човешките съдби, е помрачена от вярата на човешката индивидуалност, която преминава от един живот в следващия. Той трябва да се примири със себе си относно религиозния живот; това означава да отнесе всичко към себе си. По този начин сърцето не може да се разшири и умът не може да се отвори такъв, какъвто е, иначе е така, ако човешкото същество не само се вгледа в себе си, но може и да погледне нагоре към нещо божествено, към което принадлежи, към което има интерес и с което е в жива връзка.

Ако искаме да обобщим всичко, което може да се възрази срещу теософията, опонентът би могъл да каже, че в морално и религиозно отношение духовната наука оставя много да се желае. Това се проявява по-специално във факта, че хората, които са вътрешно недисциплинирани или имат хлабава научна съвест от самото начало, постепенно развиват доста странни импулси към живота. Тогава човек осъзнава – и това важи за всички последователи на теософията, – както произтича от наблюденията – че хората, ако се занимават с духовно-научни истини, биха загубили интерес към свежия, пълноценен живот; човек осъзнава, че се отдръпват от непосредствените проблеми на външния свят. Те мърморят за това, което ги е вдъхнало в живота, и дори започват да презират външната реалност и се чувстват добре само ако вече не искат нищо от външния свят.

Искам да говоря само за това, на което противниците на теософията с право биха могли да се позоват. Те биха могли с право да посочат факта, че многобройни теософи с по-хлабаво чувство за научна истина стават безполезни за всички действия, които изисква един силен, здравословен живот. Защото те не стоят в живота, а са или стават ексцентрици; такива хора произлизат от теософията! - Противникът би могъл да посочи множество примери. Освен това, той би могъл да покаже как липсата на контрол чрез опит може да стане доста лоша, ако човекът, който иска да развие духовни очи, духовни уши в себе си, не е развил чувство за истина и такъв импулс на истина, какъвто ни контролира външният опит. Тогава духовно виждащият, така нареченият ясновидец, губи вътрешния контрол, който трябва да е още по-важен, ако външният контрол липсва. Там се оказва, че човек може да изпадне в неистинност - първоначално несъзнателно - в грешки и накрая в съзнателна неистинност, в лъжи, чиито последици не разбира, защото не може да различи илюзията от истината.

Следователно, нуждата да се вглеждаме в духовния свят трябва да се основава на истината и морала. Оказва се защо това може да се превърне в толкова голям проблем, който например Гьоте изразява в своя „*Фауст*“ . Там Фауст се изправя пред нас, типичния човек, който иска да влезе в духовния свят и да удължи

индивидуалния си живот, който обаче често има възможността да се отклони, въпреки съвестните си усилия, и който казва, след като е почти завършил живота си: „Мога ли само да премахна магията от пътя си?“ – Признанието за духовно изследване може да стане толкова трагично.

Обаче, ние трябва да разглеждаме човешката душа не само теоретично, но и в нейния цялостен живот. Там само самият опит може да ни даде подходящите учения. Човек може да разсъждава толкова много защо душата ни има тази или онази конституция, ако иска да следва духовно изследване - може да знае със сигурност: теоретичните твърдения са едната страна, умствените импулси - другата. Всичко може да е теоретично съвсем логично и душата може да се отклони, въпреки това, ако не е намерила сигурност в себе си. Противниците могат с право да посочат такова нещо, което съществува в най-различни форми. Това може да ни покаже, че не трябва да приемаме лесно възраженията, защото те могат да бъдат открити лесно.

В духовната наука или теософията можете да намерите препратки към индивидуалната същност, която живее в човешкото същество. Човек показва, че само за човешкото същество е възможна биография, защото само човекът има този характерен, индивидуален жизнен път, който прави биографията възможна. За най-великия, както и за най-маловажния човек, биографията е възможна. Ние проявяваме същия интерес към отделното човешко същество, който имаме към род от животинския свят. Повърхностно възражение е, ако някой каже, че въпреки това може да се напише и биография на куче или котка. Всъщност, можеше да се направи това. Когато бях ученик, учителят ни измъчваше веднъж да напишем биографията на перото си. Човек може да пренесе всичко към всичко, но трябва да вземе предвид същността на едно нещо. Никой духовен изследовател не твърди, че кучето или котката не могат да имат сбор от индивидуални качества. Човек само казва, че ние проявяваме същия интерес, който имаме като човешко същество към един човек, към целия животински род. Дори интересът към едно животно може да бъде по-голям, отколкото към едно човешко същество, но това не е същият *интерес*. Ние разглеждаме всяко човешко същество като собствен вид или род.

Съществува разлика дали сме изправени пред истински противници на теософията или пред такива, които не могат да преодолеят трудностите, които ни създават цялостното ни мислене, чувстване и науката ни. Днес исках да изложа такива възражения. Разбира се, бихме могли да продължим да говорим до утре сутринта, да увеличаваме възраженията и да навлизаме в подробности. Осъзнавам, че дори не съм изложил най-важните възражения. Показах само как човек може да се консултира с епистемология, морал, религия и сигурност на живота, ако иска да представи доказателства срещу теософията.

Може би най-хубавият резултат, който може да произлезе от духовната наука, е да се научим да практикуваме истинска толерантност. Човек може да има истинска толерантност само ако разбира различните индивидуалности, различното мислене и чувства. Стига да чуваме предложените възражения, те могат да ни стимулират, ако не ги приемаме лесно, а можем да открием в себе си това, което опонентът твърди. Ако, така да се каже, направим част от себе си наш опонент, за да се справим с основателните възражения, тогава практикуваме теософска толерантност.

По този характерен начин, духовният изследовател винаги трябва да се изправя срещу всички други възражения, които биха могли да бъдат отправени от противоположната страна. Поддръжниците, както и противниците, трябва да обмислят да се изправят срещу опонентите с еквивалента на фанатизма, който трябва да бъде импулс на теософското отношение, така че винаги да се питате какво значение имат техните възражения? - Следователно, никое възражение не изненадва теософа. Теософията може да напредва само по правилния начин, ако може да се проведе такава вътрешна дискусия с всеки опонент.

Фактът, че това е изискване, с което могат да се появят и нашите борби с времето, е, ако човек многократно вярва, че опонентите изобщо не са могли да оценят тежестта и важността на своите възражения. Вече многократно съм посочвал гледната точка на Едуард фон Хартман, която той е представил особено в своята *„Философия на несъзнаваното“*, как негативно е била приета от опонентите му, как анонимно е написал опровержение, което много е харесало на опонентите му. След това той разкри, че самият той е написал опровержението и показва, че може много добре да прави същите възражения и че никой не притежава абсолютната истина.

Теософите обаче не само трябва да познават възраженията [срещу теософията], но е и тяхно задължение, така да се каже, да се справят с тези възражения. След като днес се отворихме за тези възражения, искаме да видим в следващата беседа как тази област изглежда от другата страна, от която днес показахме горе-долу обратното. Искаме да видим дали има съществени причини за противниците, ако заявят: „Оставете ни на мира с вашата теософия“, защото тя е не само ненаучна, но и противоречи на всеки висш морал, основава неадекватна етика, не дава сигурност на живота и е религиозно абсолютно неадекватна.

От друга страна, може ли нещо да е погрешно, което да показва, че всички тези възражения все още са погрешни? Не искаме обаче да приемаме тези възражения по такъв начин, сякаш искаме да ги отхвърлим просто като грешки, а по такъв начин, че да можем да се поучим от тях. За някои съвременници е трудно да намерят пътя към теософията. Въпреки това, би могло да бъде и пример за някои хора, които стават лекомислени поддръжници на теософията, да се сблъскат веднъж с подобни трудности. Защото и пътят към звездите може да бъде труден, а може и добър, освен ако не се чувстваме твърде удобно.

В следващата беседа ще покажа как човешкото същество може да се запознае с този свят на духовните звезди и че не трябва да се поддава на възражения, характеризирани днес, а да ги преодолее.

III. Как човек защитава духовната наука?

25 март 1911 г., Прага

Предишната беседа би трябвало да даде основното настроение за днешните обяснения. В нея исках да покажа по-специално, че в основното настроение на теософа не бива да се съдържа нищо фанатизъм. Може би от целия тон на последната беседа произтича, че не бива да се разглеждат аргументите срещу теософията, сякаш трябва да се опровергават малко по малко в тази беседа. По-скоро трябва да се разглеждат по такъв начин, че да показват част от онези мисли, усещания и чувства, които възникват у някой, който подхожда към теософията от днешното съзнание. Казано по друг начин, не бива да се разглеждат аргументите срещу теософията като неоправдани, а като силно основателни аргументи в смисъла на съвременното съзнание, като такива, които възникват като реални, а не само като предполагаеми трудности. От това обаче се чувствам оправдан да говоря в тази беседа по такъв начин, че всичко, което защитавам в полза на теософията днес, да се разглежда в същата светлина като опроверженията на теософията, които дадох „колективно“ така да се каже в предишната беседа.

Там накратко, с няколко думи, характеризирах съдържанието на теософията и казах как човек трябва да мисли за произхода на теософията, за истинския произход на това знание. Този произход не възниква от обичайното нормално съзнание, а възниква само ако човек се подложи на определени вътрешни упражнения, които надхвърлят нормалното преживяване и причиняват това състояние, което се случва иначе, докато заспиваме – но по съвсем различен начин – че всички външни впечатления са тихи, както и всички мисли и усещания, които ги предизвикват. Освен ако тогава чрез процесите на душевния живот не настъпи безсъзнателност на съня, но се разгръщат такива силни вътрешни сили, че съзнанието остава, и ако сили се изведат от душата, която спи иначе, под повърхността на съзнанието, тогава в душата се появява по-висша интуитивна способност. Тогава такава душа е на по-високо ниво в същото положение като слепороден, който е успешно опериран и вижда света на светлината и цветовете разпръснат. В същия смисъл, всички неща и същества от духовния свят са около нас, за които говори теософията или духовната наука. Въпреки това, те могат да ни просветнат, ако духовните очи, духовните уши бъдат събудени от дрямка, така да се каже, от вътрешна умствено-духовна енергия. Тогава пред нас се появява нов свят.

Казах, че външната наука трябва да се обиди на подобно нещо, само защото се стреми сериозно и съвестно да направи съдържанието на знанието независимо от човешкия субект. Тъй като някой правилно твърди, че това, което човешкото същество преживява вътре в себе си, не е нищо друго освен нещо субективно, което всеки преживява различно и което може да има само индивидуална субективна валидност. Ако човешкото същество може да стигне от своите субективни душевни

преживявания до убеждения за друг свят, различен от физическия свят – може да каже противник на теософията – той може сам да го разбере. Защото човек не може да докаже това по същия начин, както нещата, които получаваме като знание чрез експерименти, научни наблюдения или исторически изследвания. –

Следователно някои хора вероятно ще приемат тези неща и ще кажат, че наистина външното изследване има своите граници; то не може да ни отведе до областите, които може би са най-ценни за нас; но всеки трябва сам да разбере какво надхвърля външното изследване, защото всеки трябва да има индивидуално оцветена картина на това, което надхвърля сетивното възприятие.

Ако обаче това беше вярно, не би могло да се поддържа теософията, тогава всичко би било само нещо, което всеки човек би имал за себе си като свое субективно убеждение, и теософията изобщо не би могла да претендира за някаква обективна валидност. Това обаче не е така. Човекът може да открие това само ако прави душевните упражнения, за да стигне до такива източници на свръхсетивното познание.

В такъв ориентиран разговор мога само бегло да посоча за какво става въпрос. От сравнението на будното състояние със спящото произтича, че силите на душата ни могат да отслабнат със заспиването и вече да не извличат когнитивни сили от дълбините. Следователно, тъмнината на безсъзнанието се разпростира, докато заспиваме. Следователно, този, който иска да премине през това състояние съзнателно, трябва изкуствено да предизвика такива моменти на уединение от външния свят, в които все още има вътрешен опит. Той трябва да предизвика силни вътрешни сили. Те се постигат чрез медитация и концентрация на мисли, чувства и усещания. Освен ако не разглеждаме само това, което външният свят ни дава като посредник на знанието или като импулси на нашето действие, а ако започнем да се задълбочаваме във важни, силни впечатления от външния свят отначало, докато разрешаваме тези силни впечатления от външния свят, използвайки ги не директно, а приемайки ги в душите си - отделени от външното, тогава постепенно развиваме сили, спящи в душата. Бих искал да покажа това с един пример.

Можем да видим как едно човешко същество помага на друго. Това може да предизвика толкова силен импулс на състрадание в душите ни, че този импулс ни докарва до сълзи. Можем да сме настроени по такъв начин, че да получаваме такъв импулс на състрадание всеки път, когато видим подобно действие. Това може да се засили в нас по такъв начин, че самите ние да действаме доброжелателно, ако видим трудностите на ближния си, че можем да му съчувстваме и да бъдем стимулирани към действие на състрадание от впечатлението за външния свят. Може би можем да напреднем толкова далеч, че да разгърнем същото чувство, което се изразява в сълзите, дори ако сме се сблъскали само с картина на такова действие. Има много хора, които например, ако прочетат роман, стигат до пасаж, където пред душите им се извиква само картината на човешкото нещастие и човешкото

състрадание, и тогава се появяват сълзи. Те са докоснати от това, което е само картина на външната реалност, така че в душите им се освобождава подобен импулс, какъвто може да се освободи иначе само от външно впечатление за физическата реалност.

Ако обаче приемем сега, че мислим в обичайното си съзнание просто за такова действие, тогава вече ще забележим, че този импулс е безкрайно по-слаб, че не сме в състояние да го увеличим по такъв начин, че да ни трогне до сълзи.

Ако сме способни чрез душевни упражнения да мислим за мисъл, която е свързана със състрадание, с готовност за помощ, с емпатия, без да бъде предизвикана от външния свят по някакъв начин,

Ако позволим на такава мисъл да се появи свободно и можем да се потопим в нея по такъв начин, че напълно да се отъждествим с нея,

Ако позволим на тази картина да стане силна, така че да разтърси душата ни по такъв начин, както би могло да се случи иначе, само чрез външно впечатление,

Започнахме с „медитация на чувствата“.

Ако позволите на такава медитация на чувствата да бъде активна в вас не веднъж, не петдесет пъти, а отново и отново, ще забележите, че такава медитация извиква сили в такива чувства от нашата душа, които я развиват вътрешно. За някой, който прави такива упражнения, тези картини изглеждат все още живи по различен начин от вероятно картините на обичайното въображение. Ако се потопите в такива медитации многократно, вие наистина преживявате себе си по такъв начин, сякаш сте изпълнени с вътрешен живот, както само чувствате, ако сте отпечатали вътрешността във външното си тяло. - Да, докато душата е напрегната и проникната от това, което медитацията излъчва и веднага навлиза в нашето съзнание, вие преживявате нещо, така че да си кажете: „Аз живея сега с всичко, с което съм се уединил, иначе, в сън от физическото си тяло.“ Живея в него толкова силно и живо, колкото мога да живея само ако съм във физическото си тяло и очите, ушите и другите ми сетива носят външните впечатления до мен.

Това, което характеризирам тук, не може да се докаже по никакъв начин теоретично, а само чрез опит. След като човек го е преживял, то е налично в нашето съзнание като непосредствено чувство: Сега сте свободни от външното си тяло; сега обаче не живеете в нищото, а в духовно-умствена същност, която е толкова реална, колкото и преживяванията на физическото тяло. – Такова съзнание трябва да съществува, преди да се прави изследване в духовния свят. Някой, който е постигнал такова съзнание, е вероятно толкова далеч, колкото някой, който е подготвил всичко за външен експеримент, така че само трябва да задвижи всички неща, за да разпознае физически принцип чрез този експеримент. Тогава той е толкова далеч, че може да проникне в корените на духовния свят, които са винаги около нас.

Въпреки това, трябва многократно да подчертавам, че подобни душевни упражнения са необходими само за провеждане на изследвания, за да се преживее

духовният свят; те обаче не са необходими, за да се разбере какво духовният изследовател получава от духовните светове и разказва като резултати. Тъй като посланията на теософията могат да бъдат разбрани с естественото чувство за истина и със здрава логика, духовният изследовател може да изследва само фактите и съществата на духовния свят, но всеки непредубеден човек може да ги разбере с естествено чувство за истина и здрава логика.

Следователно, трябва да кажем, че произходът на този мироглед, който наричаме теософия, се постига само чрез развитието на душата. Ако сега някой иска да спори, всичко, което човешкото същество произвежда по този начин като знание, което не се контролира от външната реалност, е противоположно на научността в съвременния смисъл, защото е нещо индивидуално и освен това всяко човешко същество трябва да стигне до нещо различно. От друга страна, трябва да се подчертае, че наистина е напълно правилно, което се казва по този начин, но само за определени подготвителни нива на развитие на душата. Човекът трябва да преживее някои сериозни битки и много неща, които са значими само за него, ако иска да напредне към такова знание. Вероятно той осъзнава колко е трудно да се отдели от света, към който така или иначе принадлежим с тези субективни душевни преживявания. По този начин възникват огромни трудности. В нас се случват много неща, които се отнасят само за нас.

След това обаче достигате точка на развитие на душата, където знаете веднага: сега съм далеч отвъд субективното; сега изпитвам истината, която е свободна от всичко субективно. Сега човек има непосредственото чувство, проникнал е в света на духовно-умствените реалности. Едно просто съображение показва, че в рамките на нашите обичайни науки има и една особено важна, с която се получава знание по такъв начин, както току-що характеризирах: математиката. Още с най-простите математически операции можете да се убедите, че истината се получава с пълна изолация на душата. Този, който е открил обаче такава истина, знае, че всеки, който извършва едни и същи операции, със сигурност ще стигне до едни и същи резултати. Никой не може да разпознае теоремата на Питагор – дори ако човек визуализира мисловните операции на дъската – освен че вътрешно преживява подходящите отношения. Някой, който веднъж е работил вътрешно върху теоремата на Питагор, знае, че всеки трябва да стигне до един и същ резултат. Така е и с математическото познание. Сега можем да кажем, че методът на духовното изследване се осъществява по същия принцип, както в математиката, която човек счита за най-сигурната наука. Милиони хора може да мислят различно за една математическа теорема, но някой, който я е преживял вътрешно, знае, че е вярна. Това важи и за знанието, което постигате в духовния свят.

Някой, който иска да прави епистемологични възражения, би могъл да каже, че човек достига до математическите истини в най-дълбоките кътчета на душата, но не може директно да ги приложи към съществуването. Всъщност, можем да разберем

отношенията в реалността с математическото знание – някой може да каже – но никоя математика не може да реши дали наистина съществуват същества, които носят тези математически принципи в себе си; човек трябва да преживява реалността по други начини, отколкото с математически преценки.

Това възражение е напълно основателно. То принадлежи дори към онези, които се приемат за теософи, така че той не може лесно да защити теософията. С това възражение обаче трябва да се има предвид, че човешкото същество не преживява с математически преценки това, което преживява, ако се издигне до свръхсетивния свят. Никоя математическа преценка не може да даде гледната точка за собственото его като обект на собственото его, сякаш напускаме личността си и гледаме себе си. Не можем да открием егото си като обект с математически преценки. Гледната точка за собственото его е от съществено значение. С математическите преценки ние оставаме в нашата личност, с тях не можем да проникнем във външната реалност. В момента, в който се изправяме пред себе си, ние сме се оттеглили от тялото си с част от съществото си и сме навлезли в обективността. Чувстваме се в нещата, ние сме вътре в реалността. Това е разликата, фактът, че математиката достига до вътрешна сигурност, но не достига до реалността. В противовес на това, свръхсетивното познание достига до реалността. Следователно, някой, който напредва по пътя на духовното изследване, също достига до нова концепция, нова представа за реалността. Сега, с тази нова концепция за реалността, която е едновременно и визуална концепция, човекът може да подходи към разглеждането на човешкия живот. Искаме да си го представим с помощта на един пример.

За сетивната гледна точка, човешкото същество навлиза в съществуването си при раждането и го завършва при смъртта. За времето преди раждането или зачеването и за времето след смъртта външното сетивно възприятие не може да разпознае нищо от обективната природа на човека. Ако обаче човекът се изправи срещу себе си и се е научил да гледа отвън на човека по точно определен начин, той осъзнава едновременно, че тази външна природа, която сетивата могат да възприемат, се основава на нещо свръхсетивно, което е истинският създател на този сетивен организъм. Той осъзнава, че от момента на раждането нататък започва мистериозното човешко развитие. Там можем да осъзнаем как от дълбоките недра на човешкото съществуване, в все още несигурните черти на детето, постепенно се отпечатват определени движения, как неговите жестове и способности се развиват все по-определени отвътре навън. Мозъкът, инструментът на нашето мислене, се развива след раждането още дълго; той все още е трансформиран и организиран. Сега обаче мозъкът е инструментът на нашето психическо преживяване. Ако погледнем на този човешки живот духовно-научно, трябва да се запитаме кога в човешкия живот настъпва моментът, в който умствено-духовното е напълно способно да използва своя инструмент – мозъка? Това все още не е така в първите

детски години. Защото иначе детето не би трябвало да постига много неща чрез впечатленията от външния свят и чрез подражание, и ние не би трябвало да го образуваме. Едва в хода на първите години можем постепенно да използваме инструмента на мозъка. Можем да изразим това духовно-научно по следния начин: нашият мозък става способен първо в хода на живота ни да се превърне в инструмент на егото.

Когато сме малко по-възрастни – двадесет или повече години – ние сме напълно се научили да използваме мозъка си, да се връщаме към предишни житейски епохи, тогава духовно-научното наблюдение показва, че мозъкът е бил развит едва през ранното детство. За духовния изследовател става очевидно, че това, което по-късно в човешкото същество използва мозъка, е същото като това, което е работило върху развитието на мозъка от сили, които никое сетивно око не може да види. Някой, който подхожда към тези въпроси разумно, може да каже, така че вие твърдите, че виждате детска духовна атмосфера около детската глава и че от тази детска атмосфера, от един вид аура на главата, се излъчват духовни сили, които работят върху мозъка на детето, така че по-късно той може да стане инструмент на егото. След това, вие твърдите, че тази аура на главата, която като астрална форма обгръща детската глава, се промъква навътре, за да използва това като инструмент отвътре, върху което самата тя е работила в детството. По този начин, вие твърдите, че това, което използва мозъка, е духовно нещо в детството. То се движи отвън навътре, първо е активно в човешкия организъм, след това навлиза в неговата вътрешност и разглежда и разбира света като егото с инструмента, който е възникнал със собствената му сила. Никой инструмент не може да бъде поставен в служба на интелигентната човешка култура, който самият човешки интелект не е създал. Ако сте постигнали такъв духовен поглед, че виждате духовно-менталното на човешкото същество да работи върху конфигурацията на вашата фигура, докато тя се развива в живота, тогава почти можете да си кажете: следователно, духовно-менталното е това, което е негово физическо. – Все още можете да си кажете, така че трябва да признаем ментално-духовното по такъв начин, че то съществува преди физическо-телесното, защото физическо-телесното трябва да се развива само. – Трябва обаче да продължите с наблюдението и да се запитате тогава, дали това духовно-ментално, което е формирало мозъка, е еднакво за всички човешки същества, което работи преди раждането върху човешкото същество? Или пък, дали е нещо индивидуално за всяко човешко същество?

Разбира се, едно реално наблюдение на живота не може да не признае, че всяко човешко същество е изградено индивидуално, че следователно притежава индивидуални способности, които зависят от използването на външните му инструменти, от външните му сили и следователно не може да бъде изградено от обща човешка природа, а от човешка индивидуалност.

Тоест, ако се издигнем до създателя на човешката фигура, която се явява на ясновидеца в аурата на детето, трябва да кажем, че тя е създадена напълно индивидуално. Ако погледнем като експерт-възпитател към подрастващото човешко същество, можем да видим как се проявяват определени способности, при едното човешко същество по един начин, а при другото по друг. За тези способности трябва да кажем, че те търсят това, което е налично точно в определен културен регион, например едното дете има артистичен талант, другото има ръчен талант, третото - интелектуален и така нататък.

Откъде произлиза това, което се появява в настоящия ни живот? Какво подтиква подрастващото дете към такива представления, които се дават в нашата култура? Това, което се е развило отвъд детето, към което то се стреми. Детето има тази или онази способност, този или онзи конкретен талант. Ако обаче искаме да разпознаем тази съгласуваност, трябва да се върнем в нашата култура към предишни състояния. Ако такова дете не беше свързано с това, което се случва на земята, то наистина би могло да бъде склонно към нещо общо, но не и към нещо конкретно, което произлиза от нашия културен живот. Следователно е разбираемо, че детето трябва да е придобило определени взаимоотношения с това, което търси в културата за своите способности. Следователно не можем да мислим различно, душите, които се въплъщават и показват тази или онази способност, вече са били на земята някога и са се подготвили по това време за това, към което развиват такъв афинитет. В нормалното съзнание обаче можем да мислим само това. Тогава обаче осъзнаваме, че духовната наука може да се издигне от тази обикновена възможност за мислене до гледната точка върху фактите. Сега човек може да се запита, къде може да се наблюдава детската аура външно, която се потапя навътре, за да използва мозъка като свой инструмент?

Да, този момент изглежда много ясен. Всяко човешко същество, което се опитва да си спомни предишните си условия на живот, стига само до определен момент - тогава паметта се прекъсва и най-много родителите или тези, които са били около него, могат да му кажат какво е било преди. Всяко човешко същество обаче трябва да предположи, че неговото егo е съществувало и във времената, които не може да си спомни. За точния наблюдател това време съвпада с времето, когато човекът се учи като дете да си казва „аз“; тогава се появява егo-съзнанието. До този момент паметта на човешкото същество също се връща назад. Това, което съществува преди пробуждането на егo-съзнанието, изчезва от паметта. Ето го времето: детето, което е казало: „Джон е там“, „Мери е там“, казва сега: „Аз съм там“. В момента, когато човекът започне да се чувства като егo, ясновидското съзнание вижда детската аура да се движи в него.

От този факт можем да заключим, че паметта ни не е определяща по никакъв начин за съществуването на нашето егo. Също така можем да подчертаем, че без съмнение има момент в живота ни, когато егoто съществува и въпреки това човекът не може

да го открие в паметта си. Обаче, някой, който би искал да вярва, че егото се пробужда едва тогава или би било запечатано в човека, когато детето се научи да казва „аз“, би повярвал в нещо абсурдно. Ако нашето его се простира по-назад, отколкото достига паметта ни, също не се изненадваме, ако духовната наука твърди, че е възможно да разширим егото още повече – от раждането до предишни животи. Човек обаче постепенно стига до гледната точка за егото в тези етапи на развитие, които не са достъпни за нормалното съзнание, с помощта на специфични душевни упражнения, медитации и т.н. Тук бих искал да опиша най-елементарните от тези душевни упражнения.

Човекът трябва да развие в себе си определено настроение, което може да се нарече „спокойствие“, ако иска да гледа в бъдещето. Ако може да гледа в бъдещето със спокойствие, значи е постигнал много, за да постигне по-висше виждане. Това настроение може да се опише по следния начин: човекът си казва: светът може да ни хвали, може да ни осъжда, това или онова може да ни бъде наложено в бъдеще, ужасни или хубави неща – аз ще се изправа и ще приема всичко, което може да дойде, с хладнокръвие и ще се изправа срещу бъдещето безстрашно.

Можете да опишете това много лесно, но можете да го постигнете само с продължителна душевна практика от медитативен вид. Ако човек развие това настроение в себе си, той се научава първо да отваря портата, която разделя обичайното съзнание от преживяванията на първото детство; след това се научава да гледа в първите детски години и дори по-нататък. Накратко, той прави ретроспекцията на предишни животи на земята достъпна за себе си. Като специален метод ние внасяме постигането на безстрашно настроение за бъдещето. С абсолютно спокойствие към бъдещето, ние придобиваме възможността да следваме курса на нашето его до точката, в която его-съзнанието се появява в живота. Тогава обаче духовният изследовател не иска да спре, а може да разшири съзнанието си отвъд обичайната мярка и повтарящите се животи на земята могат да станат реалност за него.

Човек все още може да спори много срещу това, което посочих днес. Искях обаче само да посоча начините, по които можете да намерите методите за защита на теософията. Успях да разкрия само първата основа, но следването на този път може постепенно да доведе до защита на теософията срещу подобни атаки, които са напълно оправдани, погледнато от другата страна.

Подобно е, ако тези атаки се отнасят до моралната област. Там трябваше да кажем, че онези, които казват, че вашето учение за прераждането почти подкрепя егоизма, имат известно право. Защото хората могат да си кажат: „Трябва да правим доброто“, защото ако правим лошото, трябва да пожънем плодовете на лошото в бъдещия живот. Ако обаче правим доброто, ние пожънем плодовете на доброто. От него произтича само фин егоизъм. Може да се разшири това и до работата на кармата. Ако се спрем на тази идея, можем да кажем следното: разглеждаме например

човек, който си казва: „Искам да правя доброто, защото доброто ми носи добри плодове, а не е изгодно да правя лошото, защото трябва да нося плодовете на лошото, затова се въздържа от него“. – Сравняваме такъв човек с друг, който мисли по праведен начин за нещата, с които се занимава, предполагаме например родители, които имат принципа да възпитават децата си като компетентни човешки същества. Ако можехме да попитаме тези родители защо правят това, може би щяхме да получим отговора – когато веднъж остареем, имаме деца, които са способни да се справят с живота и които могат да ни подкрепят. – Ето един случай, който ни показва, че доброто се прави заради плодовете, които се очакват веднъж, защото подобно образование със сигурност се осъществява и от егоистична гледна точка.

Докъде може да доведе подобна гледна точка, дори и да е егоистична? Тъй като фактът, че хората имат гледна точка да образуват децата си като способни хора, така че те да имат подкрепа в напреднала възраст, това на пръв поглед – съвсем обективно погледнато – е нещо, което не може да се постигне с морални декламации. По-скоро това е нещо, което показва, че твърдението на философа е вярно: проповядването на морал е лесно, основаването на морал е трудно. – Това обаче не означава, че човек не бива да образова децата си от такава гледна точка, а че човек осъзнава как човешките същества са попаднали под такова влияние. Ако родителите полагат грижи да образуват децата си като способни човешки същества и тогава децата станат способни в живота, те не само помагат на родителите си, но и са полезни членове на човешкото общество. Можем обаче да забележим допълнителен ефект. Ако родителите започнат да образуват децата си по такъв начин – дори ако гледната им точка е била егоистична в началото – тогава с такова образование скоро се пробужда нещо безкористно. Постига се това, което не би могло да се постигне само с проповядване на морал: самият живот ни възпитава от егоизъм към алтруизъм.

Точно както при образованието, става въпрос за принципа, че ако правим доброто и пропускаме лошото, можем да имаме плодовете на настоящия живот в следващия. Това е егоистично на пръв поглед, но знаем, че човешката природа има такъв егоизъм. Не става въпрос обаче за това, че е така, а за въпроса: как животът преодолява егоизма?

Там можем да осъзнаем, че човек може да приеме учението за кармата по такъв начин, че да си каже: „Въздържа се от лошото, защото то ми носи лоши плодове, и ще върша доброто, защото имам добрите плодове.“ След това обаче, под влиянието на този принцип, егоистичното отношение постепенно се променя в безкористно. Следователно, трябва да кажем, че ако някоя етика излага каквито и да било хубави принципи, тя въпреки това прилича – ако проповядва само доброто – на човек, който стои пред фурна и казва: „Скъпа фурна, знаеш, че е твоя природа да затопляш стаята.“ – Там можеш да проповядваш дълго; тя не се затопля. Ако обаче спестим

проповедта си и дадем въглища и дърва като гориво в фурната, тя ще затопли стаята и тогава ще открием нейния морал на фурната без проповядване. Това важи и за човешките същества. Експертът по психология е наясно колко малко се прави в живота, като просто се проповядва морал. Моралът трябва да се влее като сила в човешката природа. Ако дадем на душата доктрината за кармата като гориво, тогава тя може би ще бъде приета първоначално заради егоизма, но по този начин душевните сили се разпалват, така че след това от егоизма може да възникне безкористното действие.

Следователно, теософията като доктрина не се отнася само до етиката, а я разбираме като сбор от идеи, които действат в душата и ни променят в други човешки същества. Никой не разбира доктрината за кармата по такъв начин, че да каже: „Все още имам много животи пред себе си; все още имам време до следващия живот, за да стана достоен човек.“ – Никой не може да мисли по този начин. Някой, който се задълбочи в доктрината за кармата, знае: ти изпитваш плодовете на настоящия си живот в следващия живот; сега полагаш основата за достоен човек, какъвто можеш да бъдеш в следващия живот. Ако обаче не създадеш причините за достоен човек сега, не можеш да станеш такъв в следващия живот.

Ако разбирате правилно доктрината за кармата, не можете да стигнете твърде далеч с егоизма. Тъй като тя ще ни убеди по всяко време да трансформираме не само егоизма в алтруизъм, но и да осъзнаем, че не градим фаталистично върху това, което съдбата ни налага. Ние осъзнаваме, че самите ние сме причинили това, което тогава се получава в нашата карма.

Сега бих искал да се спра на това, което може да се оспори от религиозна гледна точка срещу теософията. Там може да се каже, че теософът признава, че в човешкото същество живее нещо най-висше, както капка от морето на божественото. Там това, което човешкото същество може да придобие за себе си, се влага, така да се каже, като божествена сила в човешката душа и тогава с такова отношение човек не може да развие онази преданост към Съществуото, което вплита света. Настроението – всеки може да каже – което истински религиозният човек изпитва в най-безкористната си преданост към Бога, който прониква във вселената, би било нарушено от теософското настроение, което пренася искра на божественото в човешкото същество като негово „висше его“, което постепенно се промъква до гледната точка на Павел: не аз – а Христос в мен. Трябва да се каже, че всичко, което човешкото същество може да разпознае, е извлечено от това, което вплита вселената.

Не е ли възможно нищо друго? Ако човек разбира това, което представих, в най-добрия смисъл, може да си каже, значи част от Божията сила живее във вас. Вие сте дадени не само на себе си, но и стоите там с част от Божията сила. Ако сте продължили известно време – в този или в следващия живот – тогава помислете какъв е бил вашият дълг там. Вашият дълг беше да развиете семената на Божията

сила, които са заложили във вас – с други думи, да се правите все по-подобни на това, което тази сила изисква от вас. Постепенното развитие, постепенното усъвършенстване става дълг, за да може Божията сила да се заражда във вас все по-активно. Теософията не изисква такова религиозно чувство, което се състои само от чиста преданост към божественото, а такова, което си казва: „Трябва да работя върху своето усъвършенстване“. Ако не направя това, оставям Божиите семена в себе си неразвити и тогава не се превръщам в картина, а в карикатура на божественото. Това обаче не трябва да се случва. Аз имам дълг да се усъвършенствам.

Това е активна преданост към божественото. Това е религиозно настроение, което призовава човешкото същество да прави все повече и повече за своето знание, да се грижи все повече и повече за своя морал, да бъде все по-склонно и по-склонно да развива онези сили, които са били вложени като божествени сили в душата му. По този начин, ние живеем с религиозно настроение в бъдеще, което не осигурява пасивна преданост към божествеността, а настроение, което изисква от нас да направим нашето его все по-божествено. Към божественото, което се преплита и живее във вселената, би било най-голямото нарушение на дълга, ако оставим егото си несъвършено. Не ни е позволено да оставим таланта, който сме получили, неизползван; трябва да се възползваме максимално от талантите си. Човек трябва да вземе предвид това активно настроение, ако говори за религиозния елемент, който може да произлезе от теософията.

По този начин можете да осъзнаете, че има много неща, които човек въвежда като елементи, за да покаже, че теософията може да укрепи живота от една страна, може да промени егоизма в алтруизъм и да предизвика религиозно настроение, което може да разгърне активно благочестие за в бъдеще. Разгледахме другата страна на въпроса миналия път. Можем да кажем, че възраженията и опроверженията, които човек може да използва срещу теософията, са основателни, но тогава можем да се позиционираме срещу тези възражения по начина, който посочих сега. Тогава можем да попитаме цялото си човешко същество, не само ума и разума си едностранно, и можем да си кажем, въпреки това, може би е вярно, че има неща, които започват там, където разумът спира. Тогава трябва да задвижим цялото си човешко същество и той трябва да реши. Въпреки това, всяка отделна душа може да реши това. Следователно, теософията е духовният елемент, който говори най-интензивно на човешката индивидуалност, като същевременно призовава човешката индивидуалност към най-висше решение, дори в сравнение с разума. Ако човекът се почувства въвлечен в такива живи и святи импулси, той постепенно намира пътя, който го разкрива: ти стоиш тук, на тази земя; ти принадлежиш като физическо-сетивно човешко същество на физическо-сетивния свят, а с душата и ума си принадлежиш на духовния свят.

Вие получавате своята мисия от духовния свят и трябва да внушите на цялото земно развитие това, което сте донесли от духовния свят. Вашата мисия е да бъдете посредник между земния процес и духовното, което си проправя път към земята, което иска да се влее в земното съществуване. Ако се научите да разпознавате чрез теософска медитация, че е така, и можете да промените теософското задълбочаване в разположение, което ви дава онова безкрайно блажено изпълнение на вашия ум, на вашето сърце, което може да се изрази в съзнанието за връзката с временното, преходното, както и с вечното, тогава можете да си кажете, че сте вкоренени със своето същество във вечното, че сте обвързани, наистина, като сетивен човек със земята, но само за да осъзнаете вечното в земна форма с вашата мисия.

Теософията може да се превърне в такова отношение, ако промени човешкото същество с основно настроение, което човек може артистично да изрази с думите:

Нещата от космическото пространство

говорят на човешките сетива,

те се променят с течение на времето.

Човешката душа живее осъзнавайки,

пространствено неограничена и

необъркана от течението на времето,

в царството на вечния дух.

IV. Истини на духовното изследване

25 ноември 1912 г., Мюнхен

Духовното изследване, както е разбираемо тук, е много добре осъзнато, че има някои, дори съществени възражения срещу него. Опитвах се да покажа това през последната зима с две беседи, които също проведох тук – „*Как човек опровергава духовната наука ?*“ и „*Как човек разсъждава върху духовната наука ?*“. По това време възнамерявах да обсъдя плюсовете и минусите повече от гледна точка на общата научност. Този път искам да говоря за плюсовете и минусите от гледна точка на духовния изследовател в тази и следващата беседа. Ще се занимавам по-малко с отделни въпроси, а по-скоро с въпроса как се стига до истините на духовната наука и с какви грешки се сблъсква духовният изследовател, както и тези, които искат да се доближат до това знание и да го направят част от своя душевен живот.

От самото начало може да изглежда странно, че човек може да говори за многобройни причини за заблуда, които се отнасят само до най-важните въпроси на човешкия живот. Това са въпросите за природата и предназначението на човешкото същество, за преживяванията на душата след смъртта, за смъртта и безсмъртието, за многократните животи на земята и т.н., които са обекти на духовно изследване. Следователно е още по-неизбежно да се говори за пътищата на истината и заблудата, за да се осветлят тези въпроси.

Ако говорим за духовно изследване, неговите истини и грешки, моля ви да вземете предвид, че то се отнася само до пътищата на това духовно изследване, като по този начин се постигат истините на духовния живот. Тук човек трябва да вземе предвид като основно изискване духовният изследовател да има като цяло здрав душевен живот. С това не казвам, че резултатите или предложенията на духовното изследване биха могли да помогнат само на здрава душа. Изобщо не твърдя това. Напротив, тези резултати имат нещо възстановяващо, нещо, което не само изправя изгубената душа, но и болния душевен живот на правия път. Това трябва да е ясно от самото начало. Ако днес трябва да се говори главно за здрав душевен живот като правилно изискване за духовно изследване, това означава, че човек може да стигне до истините в духовната област само със здрав душевен живот. Това, което тогава духовната наука може да даде, може почти да се нарече лекарство за човешката душа.

Здравословният душевен живот е необходимо условие. Защо? Защото корените на духовното изследване са вътре в човешката душа, защото човек може да надникне в скритите духовни дълбини на съществуването само ако превърне собствената си душа в инструмент за духовно изследване.

Говорейки не общо, бих искал веднага да взема за отправна точка нещо, което вече няколко пъти споменах тук. Ако човешката душа трябва да се превърне в инструмент за съзерцаване на духовния свят, тогава е необходимо душевните сили,

които са достатъчни за ежедневието, да бъдат засилени. В ежедневието човек се занимава само с това, което го учат сетивата му и което разумът разпознава. Вече знаем от едно тривиално разглеждане на живота, че твърденията на външните сетива, както и на обичайния разум, са тихи, ако човек спи. Нашето ежедневие протича между бодърстването и съня. Забелязваме, че сетивата ни постепенно отпадат и ние достигаем до състояние на безсъзнание. Сега наистина би било против обичайните логически правила, ако човек вярва, че всичко, което човек преживява от сутрин до вечер, угасва всяка вечер и възниква отново на следващата сутрин. Всичко със сигурност съществува от заспиването до пробуждането. Сънят не е причина преживяванията от деня да не съществуват през нощта в нашия душевен живот, но душевните сили не са достатъчно силни, за да ги преживеем по време на сън. Лесно е да се осъзнае, че всичко зависи от това дали човекът е способен да осъзнае това, което е в несъзнателно състояние по време на сън.

Способни ли сме да възприемаме, ако сетивата ни са спокойни, ако мозъкът ни не е призован за служба – възможно ли е да имаме опит с това, което е независимо от тялото в нас? Тогава този опит вече може да ни покаже дали е свръхсетивно или не. Това означава, че за да може душата да се превърне в инструмент за възприемане на други неща, освен с инструмента на тялото, е необходимо да се предизвика състояние, подобно на съня и въпреки това напълно различно от него. В това отношение човек трябва да угаси обичайното сетивно възприятие, ако душата трябва да се превърне в инструмент на друго възприятие. Не трябва обаче да се случва безсъзнание; тоест трябва да предизвикаме състояние, подобно на съня и все пак различно, защото трябва да съществува пълно съзнание.

Човек може да предизвика такова състояние по различен начин. Най-здравословният начин е да го предизвикате с методи, както съм ги описал в книгата си „*Как човек постига познание за висшите светове?*“ и ще ги очертая още веднъж тук.

Вие предизвиквате това състояние с вътрешна душевна работа, с концептуални усилия, които не правим в обичайния живот. Някои ги наричат концентрация на мислене, на въображение, на чувство или също медитация. Веднага искаме да дадем пример, който на пръв поглед изглежда странен, но от който веднага осъзнаваме защо изглежда толкова парадоксален. Става въпрос за това, че ние извикваме определени образи, за да достигнем желаното състояние, и се свързваме с тези образи по определен начин. Представяме си, че сме изправени пред две чаши; едната е наполовина пълна с вода, другата е празна. Сега си представяме, че наливаме малко вода от наполовина пълната чаша в празната чаша и първата чаша ще стане по-пълна, а не по-празна. Това е парадоксална ментална картина, нали? Сега може да имате не само тази ментална картина и да я превъртите в съзнанието си, но трябва да свържете определено чувство с тази ментална картина, само тогава тя ще се превърне в медитация.

Всички знаем един факт, който протича през живота ни навсякъде, чиято дълбочина е трудно да се проумее. Това е любовта в различните ѝ форми. Любовта има особеността, че влюбеният сякаш излива цялото си сърце върху другото човешко същество, така че не става по-беден от нея, а по-богат. Тайната на любовта е, че душата става по-пълна със съдържание, колкото повече от него се раздава. Любовта е нещо сложно и дълбоко, от което винаги можем да схванем само някои страни; обаче нейното същество е непостижимо. Тази една страна на любовта обаче може да бъде символизирана от образа на двете чаши. Правим нещо подобно там по отношение на моралния опит в живота, който преживяваме например и в геометрията.

Вземаме кръгъл медальон от всякаква материя. Ако начертаем кръг с помощта на медальона, можем да изучаваме всичко, което се отнася до кръг, и това се отнася за това, което имаме като реалност пред себе си. Геометрът образува символи на реалността със своите фигури. Душата може също да създава символи на вечното, ако си изясни факта, че това са просто символи.

Ако имаме такъв ментален образ като този на двете чаши и усещаме, че този образ сочи към толкова важен феномен като любовта, тогава ние обработваме този образ в правилния смисъл, ако се опитаме, чрез силно усилие на волята, да елиминираме всички образи, които идват от сетивата. Също така, всички ментални образи изчезват, когато заспиваме, човек угасва всичко произволно, което идва отвън, и всичко, което разумът може да си представи, и всички душевни сили се концентрират върху този един образ.

Разбира се, не е достатъчно да се направи това само веднъж, а човек трябва да го практикува с търпение и постоянство многократно, след което постепенно укрепваме душевните си сили. Тогава се случва така, че осъзнаваме такива душевни преживявания чрез вътрешен опит, че идва момент, в който вече не е нужно да поставяме такива символични образи пред душите си, а постепенно от дълбоките, скрити дълбини на душевния ни живот такива картини се появяват сами.

По-добре е човекът да използва такива ментални картини с тези упражнения, които са само символи, т.е. не се отнасят до външна реалност. Може да се използват и обикновени ментални картини, но те не работят толкова ефективно. Ако някой иска да спори, глупаво е да си представя нещо, което изобщо не съществува. Трябва да се каже, че тази концентрационна работа не е там, за да копира външната реалност, а трябва да обучава душата да получава сили от нея, които иначе не са активни. Това упражнение не е там, за да разпознава истини. То се отнася до обучението на душата, за да получава скрити сили от нея.

Ако сега е дошло времето, когато в душата се появяват образите, тогава трябва да настроите душата чрез редовна умствена тренировка в определено настроение. Ако говорим за това настроение, в което трябва да се намира душата, ако тези образи се появяват сами, трябва да се посочи фактът, че тези образи се явяват на лаика,

който не знае нищо за целия въпрос, като това, което човек приема за видения, халюцинации и други явления на патологичния душевен живот. Някой, който знае нещо за това, което съвременните гранични науки, между физиологията и психологията, изтъкват, може много лесно да си помисли - и това многократно се твърди - че духовният изследовател изкуствено се обучава за нещо, което патологичната душа постига, ако има видения, халюцинации, заблуди и т.н. Сега, само чрез образованието на душата, до което днес можем само да се докоснем, тази душа може да прави точно разграничение между видения и подобни явления от символичните ментални картини, които духовната наука нарича Имагинативен свят. Духовният изследовател се научава да различава тези два свята. Тъй като това, което обикновено е необходимо, за да бъде успешен, е човек да е враждебен към всички заблуди, халюцинации и други подобни. Част от това духовно обучение е да ги характеризира ясно.

Тук искаме да посочим една важна разлика. Виденията, заблудите и т.н. имат нещо общо: те надделяват над душата; имат нещо, което изисква най-силна вяра за себе си. От ежедневието е известно, че е по-лесно да се убеди човек, който има видения или заблуди, от който и да е факт от външния живот, отколкото от самите заблуди. Той вероятно намира най-проницателните причини за своите илюзии. Той има непобедима вяра в тези душевни преживявания. Духовният изследовател обаче трябва да се освободи от всякаква вяра към въображаемия свят. Въпреки че е създал образите в душата си и трябва да ги счита за достойни, той трябва да ги счита за нищо, което може да му даде обективна истина. Би било най-голямата му грешка, ако смяташе това, което е постигнал там, за нещо, което се отнася до външна реалност. Той трябва да се образова само чрез силни душевни сили и воля, че душата първоначално се установява в свят от образи, които не изразяват никаква обективна реалност.

Какво изразяват те? Те са само израз на душевния живот. Чрез тези образи човек отначало не опознава нищо друго освен собствения си душевен живот. Не бива изобщо да се опитва да ги разглежда като нещо друго, освен като изтичане на собствения душевен живот. Това са основните неща.

Ако някой иска да сравни въображението с видение, халюцинация по пътя към духовното изследване, трябва да каже, че видението, халюцинацията обзема човешкото същество, тя изисква почти непобедима вяра в обективността на това видение; срещу нея духовният изследовател осъзнава факта, че самият той създава въображението.

Той трябва да премине това състояние. Трябва да извади отвътре един богат въображаем свят, за да постигне едновременно съзнанието, че той е само огледало на собствената му душа. Това съзнание е доста неспокойно, защото светът, в който човек се установява, е като втори свят, свят, пълен с красота и величие, блажен свят. Хората, които се установяват в такъв свят, обаче лесно се ядосват, ако искат да се

усъмнат в обективността на този свят, защото живеят добре в него. Но просто трябва да преодолеят този добър живот. Какво всъщност се случва в този свят? Ако трябва да опиша това, можем да го сравним с явление от ежедневието.

Представете си, че в този момент отново имате всички ментални картини в душата си, които някога сте имали, ако всичко това сега беше в душата ви - изобщо не бихте могли да живеете с това. Душата иска забрава. Можем да извикаме забравеното отново в паметта си. Както сега, в обичайния живот, тези образи потъват в забрава, духовният изследовател трябва да може чрез трениране на волята си да забрави целия си въображаем живот, този нов свят, в който е обичал да пребивава. Духовният изследовател трябва да накара този въображаем свят да изчезва все по-често и по-често в дълбините на неговото подсъзнание, за което в началото не знае нищо. След това той трябва отново да предизвика моменти, в които душата е съвсем празна, не мисли нищо, не чувства нищо, не помни нищо, не се тревожи за нищо, няма афекти и така нататък. След това постепенно въображенията, които е изпратил надолу в подсъзнанието, се появяват отново. Картините се връщат, но съвсем различни. Те се появяват по такъв начин, че човек знае, че те не са фантазии, а изрази на реалности. Прямо тези появяващи се картини човек има непосредственото съзнание, че те изразяват нещо реално. Какво всъщност е направил човек, докато е осъществявал този процес? Укрепил е вътрешността на душевния си живот, така че този душевен живот е развил напълно своята формираща способност. Това, което е създал, е пожертвал, отделил се е от себе си. Получава го отново. Както протягате ръка във физическия свят, за да докоснете нещо и по този начин да получите познание за това, което сте докоснали, така и изпразвате душевните си сили, изпращате ги, те се съединяват с духовния свят и нещо се връща от духовния свят.

Вече многократно беше споменато възражението, че човек може да таи илюзии, защото знае, че чувствителните хора могат да усетят това или онова, дори ако нищо не е там. Така например има хора, които усещат вкуса на лимонада, ако само си я спомнят. Това е правилно. Здравата душа обаче все още може да различи само въображаема лимонада от истинска; може да има вкус, но не може да утоли жаждата си с въображаема лимонада. Съществува и такова възражение срещу мисълта на философията на Шопенхауер, че светът е само наш ментален образ или идея. Правилно е обаче тривиалното възражение, че човек може да си представи парче стомана, което е нагорещено на 1000 градуса, което няма да изгори ръцете му. Вие сте способни да различавате въображението, ментален образ и реалността в живота. Няма друго доказателство в сетивния свят. Същото важи и за духовния свят. Ако влезете в духовния свят, тогава това се връща съвсем различно от това, което сте изпратили в областта на забравата, и сега е израз на онези духовни същества и факти, които са зад физическия сетивен свят. Получавах ментални

образи, които не си си създал сам. Защото менталните образи, които си си създал, са били там само за да се упражняваш.

Така получавате истини от духовния свят, след като душата е преминала първо през един само въображаем мисловен пейзаж – не за да разпознае нищо, а за да развие душата, така че да стане силна да възприема това, което може да възприема само с други сили, различни от тези на обичайния душевен живот. Така постигате повишени когнитивни способности; душевният живот става по-концентриран, съгъстен. Тогава живеете, така да се каже, само в свят на познание. Всички ментални образи на духовните същества, които получавате по този начин, са напълно наситени с реалността. Те са много по-активни от впечатленията на външния сетивен свят и все пак не претендират да бъдат вярвани просто така. Веднага ще разпознаем как се държи.

Все пак, трябва да повторя нещо важно преди това: ако картините на този въображаем свят, които самите вие сте създали, се появят за първи път, преди да сте изпратили целия този символичен свят в забрава, те са двусмислени, пророчески и някой е на лош път, който вярва в тези двусмислени неща просто ей така, като се забърква в тях. Дори ако с всички налични средства на духовно-научното обучение такива картини бъдат получени в началото, е невъзможно да им се придаде някаква логическа стойност. Не преди да се върнат и да покажат пълна яснота, те са изрази на духовния свят.

Хората много често си мислят, че духовните изследвания се правят толкова лекомислено и тогава се повдигат много възражения. Някой казва например колко усилено е работата на външната наука, за да постигне своите резултати. Там тези духовни изследователи идват и вярват, че знаят всичко, докато просто се потапят с душите си в духовния свят. – Първо, никой истински духовен изследовател няма да твърди нищо друго освен това, което наистина е изследвал, и второ, човек не може да наблюдава вътрешната душевна работа като работата в лабораториите и обсерваториите. Тя е много по-интензивна от работата, извършвана там. Съвестният духовен изследовател ще отговори, че това е риторичност; духовно-научното познание всъщност се постига не по-лесно от нещата на външната наука, а трудоемко и постепенно.

Всеки човек без увреждания може да осъществи това, което описах, в определени граници. Днес вече съществуват методи, с които човек навлиза бавно и постепенно в духовния свят, така че да не се случи това, което би могло да действа плашещо при бързото навлизане в духовния свят, а да може да се навлезе тихо и спокойно в духовния свят. Този начин е безвреден и по-надежден от всички други начини, защото съзнанието не намалява. Ние не сме приспани, но душата ни е винаги будна. Извършваме всяка стъпка, която правим, с много по-силно съзнание, отколкото в ежедневието. Ако някой говори за опасностите от това истинско духовно

изследване, той го прави просто защото не знае нищо за факта, че извършва всички стъпки много по-съзнателно, отколкото в ежедневието.

Различно е, ако душевните сили не се използват за получаване на знание, а за нещо друго. Това може да се случи. Видяхме, че пътят на познанието на духовното изследване се основава на концентрацията на душевните сили. Същите сили обаче – освен ако не се използват за получаване на знание, а ако се призове волята и настроението – водят до контра-образа на имажинативното знание. Този контра-образ съществува при медиума. Всъщност няма по-голяма разлика между духовно-научно осъзнаващия човек, който влиза с повишено съзнание в духовния свят, и медиума.

При медиума, точно онези сили, които трябва да бъдат съзнателни за духовния изследовател, се вкарват във волята и настроението. Съзнанието намалява и резултатът е известна степен на безсъзнание, поне на замаяност. Съответният човек ще извършва неща като медиум с намалено съзнание, за да стане свидетел на прякото влияние на духовния свят. С него не казвам, че при медиума духовните неща не могат да се проявят и да бъдат изследвани; имам предвид само такива случаи, при които всякакво замаяност и шарлатанство са изключени.

Вече стават известни сили, които ни водят към природата на душата, доколкото тази душа няма тяло, например след смъртта. Трябва обаче да се подчертае, че духовният изследовател напълно контролира себе си, докато медиумът става зависим от околната среда, или по-точно, той/тя може да бъде направен зависим. Дори ако от време на време могат да се появят правилни резултати, които не подлежат на съмнение, трябва да се каже, че подходящи изследвания в тази област са възможни само ако се извършват с абсолютен контрол над всички подходящи закони. Тъй като там човек се забърква в опасни неща, до които външната наука не може да се доближи и следователно ги гледа по дилетантски начин. Медиумизмът е просто контраобраз на имажинативното познание. Въпреки това, в определени граници е възможно да се убеди човек в нещо, което трудно може да се съобщи. Важни неща вече могат да бъдат разкрити там и човек трябва да ги признае за нещо важно, ако някой се осмели да се впусне в тази област. Насочвам всеки, който иска да се информира подробно, към книгата *„Мистерията на човека“* от Лудвиг Дайнхард (1847-1917, инженер, теософ) и към произведението *„Кардиналният въпрос на човечеството“* от Макс Зайлинг (1852-1928).

По този начин осъзнаваме, че човешкото същество достига по-интензивно, по-активно съзнание, отколкото в обичайния живот по пътя на висшето познание в началото. Осъзнаваме обаче също, че медиумизмът е контраобразът, при който силите действат директно в човешкото същество, така че то говори или пише с намалено съзнание, следвайки инструкциите на духовния свят. Не чрез никакви определения, а чрез факта, че човек описва нещата такива, каквито са, такива,

каквито са преживявани, той получава понятие за истина и грешка относно духовното изследване.

Сега трябва да стигнем по-далеч от имагинативното познание. Следващото ниво се нарича вдъхновяващо познание . То се случва, ако човек многократно е изпращал своите имагинации в дълбините на душата си и вече е постигнал знание по този първи път и по този начин духовните му сили са ставали все по-силни. Тогава настъпва състояние, в което той възприема нещо безформено, което вече не напомня за нещо, което човек може да възприеме с разума във физическия свят. Имагинативният свят наподобява нашия собствен душевен живот, например, ако изпратените ментални образи се върнат и се появяват в цветове и подобни фигури, както ги виждаме във външния свят. Трудно е да се различи илюзията от реалността. Вдъхновяващият свят обаче няма нищо, което би могло да бъде качество на сетивния свят. Срещу него на това ниво се появява нещо, което можете да сравните с този процес, ако човекът слуша собствената си реч. Вие имате това съзнание непосредствено. Имате съзнанието в по-висока степен от преди, че сте присъстващи с всичко, че разпознавате съществата и фактите на духовния свят само ако се потопите в тях и ги наблюдавате, както и че можете да говорите свои собствени думи само ако използвате собствените си органи. Относно този факт не бива да се заблуждавате: вие самите позволявате на съзнанието си да проникне във всичко и животът му се проявява в другите неща и факти. Тъй като това е така, подготовката за истинска духовна наука е възможността да разглеждате това, което сами създавате в душата, като нищо друго освен това, което произтича от вашия собствен произвол.

Човекът знае, че ако говори, може да образува думи, с които да изрази себе си според страстите си, в зависимост от това какво харесва или не. Той обаче знае също, че в обичайния живот вече има възможност да се изтъкне не само това, което е приятно, но и да се говори за това, което е истина. Тук човек трябва да започне. Това развитие на чувство за истина е най-същественото за вдъхновяващото познание. Можете да постигнете нещо в тази област само ако елиминирате собственото си мнение, предпочитанията си, всичко, което бихте искали да се случи по някакъв начин. Можете да развиете тези усещания. Те водят само до истинско познание в тази област. Бих искал веднага да дам пример.

Въпросът за безсмъртието е един от най-важните. Кой въпрос би могъл да заинтересува по-много човек? Една стара мъдрост на окултната наука гласи, че само онзи може да постигне истинско знание за безсмъртието, който е напреднал толкова далеч, че идеята да бъде смъртен или безсмъртен му е безразлична. Преди това интересът замъглява истинското знание. Трудна вътрешна работа е да регулираш усещанията си по този начин.

При вдъхновяващото познание става въпрос за това да се настрои душата в определено настроение, по-специално към това, което може да понесе или което не

обича да понася. Човекът често си въобразява, че може да понесе както едното, така и другото. Там той трябва многократно да преминава през обновени душевни проверки, за да развие постепенно такова настроение на спокойствие, което му позволява обективно познание.

Ако духовният изследовател е постигнал Въображение, тогава той получава представа за същества от духовния свят, които са наравно с нашата душа. Нашата душа обаче е свързана с физическо тяло тук, във физическия свят. Трябва да игнорираме това, ако искаме да разпознаем същества, които нямат физически тела.

Човек може да достигне до духовни същества и факти още по пътя на Въображението. По пътя на Вдъхновението трябва да се постигне всичко, което се отнася до същества, които допринасят за природните явления. Природните науки, ако са наясно с техните граници, познават принципите и приемат силите, които действат там. Духовното знание обаче разпознава същества, които контролират елементите, така да се каже, и причиняват природните явления зад всичко, което е активно в природата. Истинското творчество в света, което произвежда външните материални неща, е достъпно само за Вдъхновяващото знание, до което душата, укрепвайки, достига постепенно, защото тя живее изцяло в съществата.

След това следва нивото на Интуицията, където духовният изследовател е свидетел на действията на творческите сили, които формират основата на материалното съществуване, които са от духовен вид, но могат да се въплъщават в пространството и времето, или в голямата природа, или като единични ограничени същества.

Нашите души се занимават само с обичайното знание. Душата, която е нашето духовно, преминава от земен живот в земен живот. Живеем живот от раждане или зачеване до смърт, а след това живеем между смъртта и ново раждане в изцяло духовно-менталното, след това отново живот между раждане и смърт и така нататък. Там имаме работа с душата.

Ако развиете достатъчно въображаемото знание, ако си дадете достатъчно време, докато наистина имате способността да различавате това, което идва от душата ви, от това, което се появява от недрата, тогава можете да различите това, което принадлежи на този живот, от това, което идва от предишни животи на земята. С напредването на въображаемото знание, вие получавате прозрение за предишни животи на земята. Това е сравнително лесно за получаване. Това знание обаче се ограничава до собствената душа, която преминава от един живот в следващия.

Много по-трудно е да се знае нещо за предишните животи на друг човек. Защото, ако човек се изправи срещу някого, той се занимава с физическо тяло, в което живее, и може да разпознае душата в него само с интуиция. Следователно, трябва да се издигнете до това най-високо ниво на знание, ако искате да надникнете в повтарящите се земни животи на друг човек. Това принадлежи към най-трудните, които виждащият може да постигне. Същият факт може да възникне и от нещо друго.

Вместо въображение, можете да поемете по друг път на себепознание към духовния свят, но по определен ограничен начин.

Ако човешкото същество познава принципа на кармата и

Ако той не само *знае* , но и *преживява* в себе си, че е причинил това, което му се случва, чрез предишни земни животи,

Ако това себепознание е свързано с идеята за кармата и

Ако той многократно се упражнява да размишлява върху собствените си удари на съдбата и способности,

Тогава той може да стигне до един вид въображение, но до субективно, лично такова, което не води до обективна истина и не може да бъде приложено към всяко човешко същество.

Този път обаче ни води само до познание за нас самите. Ние се откъсваме в собствената си душа. Можем да напреднем може би до известно познание за предишни земни животи, но остава много несигурност. Никога обаче не можем да стигнем до обективното познание, което се отнася за друго човешко същество.

Ако искате да имате истинска представа за истините на духовния свят, трябва да разграничите реалността от истината. Опознавате нов свят, но опознаването и преценяването не е едно и също нещо, то е много различно. Можете да преживеете много неща в духовния свят, можете да разкажете много неща за него; нещата, които разказвате, могат да бъдат реални картини, може да сте видели картината правилно - но това не е задължително да е истина. Колкото и парадоксално да звучи, трябва да кажа, че е нещо изключително важно някой, който иска да влезе в този духовен свят, да донесе със себе си преценката от обичайния свят.

Някой, който се е научил да развива здрав разум в обичайния свят, който не се заблуждава и не се заблуждава от нищо в обичайния свят, ще донесе здрав разум със себе си в духовния свят и ще преценява правилно нещата, които вижда там. Само чрез собствена преценка реалността става истина. Не можете да развиете преценка в духовния свят; трябва да я донесете със себе си. Позволено е да се каже, че някой, който мисли логично в обичайния свят, ще намери и правилното и истинското в духовния свят. Този, който е глупак в обичайния свят и мисли нелогично, ще мисли още по-безмозъчно и нелогично, ако приложи мисленето си към нещата от духовния свят. Най-необходимото, ако човек иска да вземе решение за истина или грешка в духовния свят, е развитието на здравословно чувство за истина и здравословен талант за наблюдение във физическия свят. Не бива да се доверявате на някой, който не отбелязва с внимание, със здравословен талант за наблюдение как се случват нещата във физическия свят и който действа неточно във физическия свят, ако разказва нещо за духовния свят. Тъй като нещата от духовния свят стават истинни само ако докоснат нашето чувство за истина.

Необходимо е също така определено морално чувство и духовно състояние. Някой, който влиза в духовния свят с морално духовно състояние, ще влезе във връзка със здравите сили на духовния свят и ще опознае неговите истини. Обаче, някой, който

влиза с неморални сили, по-специално без прецизно чувство за истина, вижда всичко изкривено, карикатурно в духовния свят и затова го разказва по този начин. Това, което исках да постигна днес, е да предизвикам усещане за пътищата на истината в духовния свят. Въпреки това, всяко изследване в духовния свят се основава на развитието на определени сили, дремещи в душата, които са свързани с човешкото его, което има симпатии и антипатии, и сили, които могат да помрачат истината. Във външния живот самият живот контролира и поправя. Ако мислим погрешно, външната реалност ни поправя. За духовния изследовател посоката на истината се дава само от посоката на душата. Следователно, първо човек трябва да развие тази истина, която е независима от това субективно его. Това означава, че душата трябва да надрасне себе си, ако иска да стане духовен изследовател. Освен това, резултатите от духовните изследвания трябва да бъдат информирани. Както не всеки в лабораторията или обсерваторията може да изследва това, което изследва външната наука, така и не всеки може да постигне всички резултати от духовните изследвания, въпреки че в нашето настояще всеки може да извърви път до определена ограничена цел. Но този, който не иска или не е в състояние да я извърви, не може да твърди, че трябва да остави на духовните изследователи да знаят нещо за духовния свят. Оттам може да възникне предразсъдъкът, за който все още искаме да говорим вдругиден, че духовният изследовател е определено животно, което просто по този начин се оказва по-ценно човешко същество, защото може да гледа в духовния свят. Ще осъзнаем, че това не повишава стойността на човешкото същество, че стойността на човешкото същество зависи от нещо съвсем различно. Би било много полезно, ако точно тази истина намери широко разпространение, че човек не трябва да смята някой, който се представя за носител на духовно-научно знание, за авторитет или нещо подобно. Срещу това, истинският духовен изследовател е задължен да включи това, което може да изследва, в понятията и идеите на своето време.

Дори е трудна задача да се намери израз на това, което човек вижда в духовния свят, така че всяко безпристрастно човешко същество да може да разбере резултатите. Тъй като не бива да вярвате, че духовният изследовател има някаква собствена сигурност и душевна сила от това, което вижда в духовния свят. То става свойство на душата, първо храна за душата, ако той изрази видяните факти в обичайни понятия и идеи и ги направи разбираеми. Съдбата на нашата душа зависи само от тези понятия и идеи, зависи от това дали имаме сила. Ако духовният изследовател успее да схване видяните истини със законите на здравия разум и логиката, те имат същата стойност за него, както и за другите човешки същества. Докато може да съзерцава само в духовния свят, той няма нищо за душевния си живот. Не и преди да може да разкаже нещата по такъв начин, че ближните да ги разберат с тяхната логика, едва тогава той има нещо от тях. Следователно, съществена задача на включването на духовните изследвания в нашата

цивилизация не е развитието на духовния изследовател, а възможността да се предадат духовно-научните резултати на здравия разум и цивилизацията на неговото време, така че всяко безпристрастно човешко същество да може да ги разбере.

Човек ги разбира по определен начин, който искаме да си припомним чрез сравнение. Да предположим, че имаме картина пред себе си. Само я гледаме, без да разбираме. Можем обаче да се отворим за нея и след известно време, след като сме се потопили в картината, разбираме съдържанието ѝ. Разбира се, не е нужно самите ние да рисуваме картината. Би било неуместно, ако някой каже: „Трябва да погледнеш картината по този или онзи начин и тогава мога да ти докажа, че картината изразява това или онова“. Някой, който иска да ни накара да разберем картината чрез доказателства, би ни довел до отчаяние в най-добрия случай, но няма да ни накара да разберем картината. Разбирането на картината зависи от факта, че нещо произлиза от картината и че е независимо от способността на художника да го нарисува. Това важи по подобен начин и за това, което духовният изследовател изследва в духовния свят, и за това, което той представя под формата на идеи и понятия на своите близки.

На масата за книги ще намерите две мои книги. В едната книга, „*Как човек постига познание за висшите светове?*“, съм описал начините, по които човек може да развие душата си, така че тя да се възнесе в духовните светове. В другата книга, „*Окултна наука. Очерк*“, ще намерите резултати от духовната наука в първата част. Доколкото можех, се опитах да формулирам изследваните въпроси по такъв начин, че всеки съвременник, който ги гледа безпристрастно и със здрав разум, да може да ги разбере. В тези книги се сблъскваме с две неща: първо, пътят към духовния свят, и второ, изобразяването на постигнатите резултати под формата на понятия и идеи, които всеки човек може да разбере.

Разбирам много добре, че хората казват, че никой не може да разбере това, защото е спекулативна измислица. – Това е възможно с онези хора, които не се впускат точно в това. Ако обаче някой се впусне точно в това, може да се случи това, което наистина ми хрумна. Един много разумен и умен човек каза, че човек може да разбере това, което може да прочете в моите книги, много добре, толкова добре, че някой може да стигне до него само по логика. – Е, не можеш да изследваш нещата с обичайната логика, но ако са били изследвани, те могат да бъдат разбрани с обичайната логика. Този човек обаче продължи: „Трудно мога да си представя, че тези неща са взети от духовния свят, защото ми правят толкова правдоподобно впечатление, че до тях може да се стигне само по логичен начин, без да се вниква в духовния свят.“ – Казах му, че бих сметнал това за предимство на книгата и че бих искал да чуя, че описанието ми е било успешно.

Това ни води отново до това, което художникът трябва да може да прави.

Духовният изследовател трябва да разпознава в духовния свят; ако той обработи

разпознатото и го концептуализира, тогава то се изправя пред нас, както пред нас се изправя картината на художника. Тогава идва моментът, в който този, който се отваря за тези резултати от духовния свят, разбира нещото веднага, без да прави изследвания в духовния свят. Човек вероятно може да различи дали се посвещава на вяра или на убедителността на това, което е изразил с думи.

Ще характеризирам пътищата на истината още по-добре, ако вдругиден разгледаме почти по-важната част - произхода на грешките в духовното изследване. Обаче, това, което човек винаги трябва да има предвид при духовното изследване, може да бъде споменато още днес в края на тази беседа.

Казах, че ако духовният изследовател най-накрая е стигнал до формулираната истина за свръхсетивните светове, всяко безпристрастно човешко същество може да се отвори за нейната неопровержимост. Тогава обаче сборът от духовни истини е храна за душата и тогава ние постигаме нещо, без което душата ни в крайна сметка не може да живее. Човек може да отнеме духовната храна от душата, но не и глада за духовна храна. Дори ако човек живее ден за ден разсеяно и не иска да знае нищо за духовната храна, гладът за нея продължава, въпреки че човекът не е наясно с причината – а именно, че не иска да се приближи до духовния свят. Ако този глад не е задоволен, той разрушава целия душевен живот; това се проявява във всички възможни патологични явления на нашето време.

Чрез външната наука ние разбираме, че в тялото ни има определени вещества, които са същите като външните в пространството. Чрез духовната наука усещаме, че почиваме върху целия свят. Ние осъзнаваме, че това, което живее в душата ни и е тясно свързано с превратностите на живота, е едно с духовно-менталното на целия свят, който се простира в пространството и времето. В нашата духовна част ние разпознаваме това, което е ефективно извън света. Тогава усещаме какво такова знание може да даде на душите ни като сила, сигурност и здраве.

Можем да обобщим това в две забележки. Гьоте е искал да покаже веднъж, че очите трябва да бъдат създадени за светлината – мисъл, която са изразявали и някои философи – и че душата трябва да има нещо духовно в себе си. Той е искал да покаже това с хубавото изказване:

Ако окото не беше като слънцето,
как бихме могли да видим светлината?
Ако Божията сила не беше в нас,
как би могло божественото да ни радва?

Гьоте обаче добавя още, че човекът някога е бил същество без очи и че слънцето е трябвало да е там, за да може човекът да има очи, че светлината е създала очите. Вярно е, че всичко би било тъмно без очи; светлината е трябвало да е там, за да образува очите. Както светлината формира очите, така и духът, който прониква в цялата вселена, формира човешкия ум. Позволено ни е да кажем, че чрез такова нещо по-дълбоко разпознавате едностранчивостта на една значима истина. Вярно

е, че светлината и духът трябва да присъстват в нас, ако искаме да възприемаме светлината и духа. Вярно е, че целият свят трябва да е изпълнен със светлина, ако от тази светлина в едно същество трябва да се създаде орган на светлината, и вярно е, че целият свят трябва да дължи произхода си на духа, ако в човешкото същество духът трябва да се появи.

Вярно е обаче и ако към тази дълбока, но едностранчива истина, която произтича от нашето размишление, добавим още една истина:

Ако светът няма слънце,

как биха могли съществата да получат очи?

Ако съществуването не беше Божие откровение,

как би могло да ни изпълни божественото?

Отговор на въпроса

Въпрос: Придобил ли е човек нещо от четвъртото измерение и от по-висшите измерения духовно-научно?

Рудолф Щайнер : Не е лесно да ви накарам да разберете това. Човекът приема физико-сетивния свят за отправна точка, а пространството му има три измерения. Математикът формира, поне теоретично, ментални образи на четвъртото измерение и на по-висшите измерения, разширявайки аналитично менталните образи на триизмерното пространство с променливи. По този начин може да се говори за висши многообразия в математическото мислене. Ако някой е запознат с тези неща, това означава, който влага сърцето си в това и е запознат с математиката едновременно, за него възникват много неща. Бих искал да посоча трудовете на Оскар Симони (1852-1915, математик, физик) във Виена.

В началото това е само ментален образ. Ще го видите, ако навлезете в духовния свят. Там съществува реалната необходимост да се запознаете незабавно с повече от три измерения. Тъй като всичко, което се представя образно – все още с характерната черта на трите измерения – не е нищо друго освен отражение на вашите душевни процеси. Във висшите светове съществуват съвсем различни условия на пространство и време, ако изобщо може да се говори за условия на пространство и време. Преди всичко, онези, които винаги твърдят, че това, което се твърди за духовния свят, не е нищо друго освен халюцинации, трябва да вземат това предвид. Човек не взема предвид, че в областта на духовните изследвания работи с неща, които са съвсем различни от халюцинациите.

Този въпрос дава възможност да допълня казаното от мен в тази беседа, да посоча промяната, която нещата претърпяват по отношение на времето и пространството, ако стигнат до духовния свят. Не може да се каже всичко в една беседа, а днес това продължи вече много дълго. Ако образите [на въображението] се върнат, които човек е изпратил така да се каже, в подземния свят, това, което се връща, има смисъл по принцип само ако се докосне до него като до нещо многоизмерно.

Тогава това е даденост, както само трите измерения са дадени в сетивния свят. Ето защо човек не може да прилага обичайната геометрия към нещата от духовния свят. За математиците трябва да добавя, че тогава разсъжденията за четвъртото измерение започват да имат реална стойност. Обикновено обаче [по-висшите измерения] се мислят само като обобщение [на триизмерното пространство], а не от реалността, на която тези пространства не съответстват напълно. Всъщност човек се нуждае от още по-добра математика, ако иска да се включат нещата, с които се занимава духовният изследовател.

Въпреки това, трябва да отговоря с „да“. Съотношенията със свръхсетивния свят, както и математическите идеи за безкрайност, стават реални, по-специално неща от граничната област на математиката. Веднъж например, когато преди много години се занимавах със съвременна геометрия, както я наричаха по онова време, и аналитична механика, изпитах внезапно прозрение за едно изключително важно качество на астралното пространство.

Фактът, че при безкрайна права линия безкрайната отдалечена точка е идентична отляво с тази отдясно, че правата линия е кръг в действителност и човек се връща към началната точка от другата страна, ако се пробяга достатъчно дълго - човек може да осъзнае това, но [не бива да прави] никакви заключения от това.

Заключенията не водят до нищо в духовното изследване. Трябва да се отворите за нещата, това води до познанието на свръхсетивния свят. Защото като цяло математическият елемент не бива да се надценява, ако се отнася до свръхсетивния свят. Математиката е полезна само формално; тя не може да стигне до реалността. Математиката обаче може да бъде разбрана със силите в душата и може да бъде приложена към всяко друго човешко същество. Математиката има това общо с духовната наука.

Въпрос: Как съвпадат физическото тяло, астралното тяло и егото?

Рудолф Щайнер : Е, тези неща стават напълно ясни, ако човек се е занимавал с духовна наука в продължение на години. Нещата не са толкова прости и това, което човек просто заявява, звучи тогава, така да се каже, като оракул. Нещата на духовната наука не могат да се приемат като догми, ако човек иска да ги разбере един ден. Описал съм съня например, казвайки, че физическото тяло и етерното тяло лежат в леглото, а астралното тяло и егото ги напускат. - Как трябва да си представим такова нещо? Първоначално трябва да го приемем като картина. Като картина е правилно. Ако понякога звучи така, че един факт формира основата на тази картина, това е само едностранчиво. Възможно е човек да опише въпроса точно обратното, казвайки, че в будно състояние егото и астралното тяло са по някакъв начин отвъд физическото тяло.

V. Грешки на духовното изследване I

27 ноември 1912 г., Мюнхен

Не само е желателно във всяка област на мисленето и живота, но е и необходимо да се опознаят източниците на грешката, освен тези на истината. Защото човек може да се предпази от всички препятствия, които се противопоставят на търсенето на истината, само чрез познаване на източниците на грешката. Познаването на източниците на грешката обаче е особено необходимо в областта на духовното изследване, защото там грешката ви дебне навсякъде, така да се каже. В повечето случаи обаче тя е прикрита, така че трудно можете да я разпознаете. В много случаи е така, че човек може да стигне до истината само по пътищата на духовното изследване, ако наистина може да победи грешката като противник.

Онзи ден обясних, че човешкото същество няма други средства по пътя на духовното изследване освен човешката душа, която може да посредничи между човешкото познание и свръхсетивните светове. Обичайната наука произвежда своите външни инструменти, с които наблюдава своите експерименти. Духовният изследовател има като инструмент само това, което може да направи от душата си, докато той извлича душевни сили, които не са необходими за обичайния физически живот и познание, а са когнитивни сили, спящи там, и навлиза с тези когнитивни сили в свръхсетивния свят.

Показах също, че душата – ако приложи характеризираните средства към себе си – напредва първо към така нареченото имагинативно познание и как вече там ви дебне грешка, срещу която духовният изследовател трябва да се бори, а именно грешката да разглежда тази образност като нещо обективно, което съществува извън вас в света.

Вече казах, че всяко самообразование на духовния изследовател трябва да е насочено към силна воля, така че образите, появяващи се в душата, да се възприемат само като отражения на собствените душевни преживявания. Казах също, че човек трябва да изтрие този имагинативен свят от душата, трябва да се спусне до неизмерими дълбини и само така душата става способна да усеща свръхсетивните факти и същества обективно.

Като контраобраз на имагинативното познание, поставих медиумството. Разбира се, не е възможно да повтора всичко, което казах онзи ден; искам само да напомня, че обърнах вниманието ви към някои съмнителни аспекти на медиумството. Ако не ги спомена днес, не бива да заключавате, че тези съмнителни аспекти не са били достатъчно взети предвид. Вече казах в какво се състои медиумството. Докато с имагинативното познание вътрешната жизненост на душата се засилва, съзнанието е по-силно, отколкото иначе в обичайния живот, егото; обичайното съзнание на медиума се намалява, така че при медиума обичайното мислене и чувство спира и настъпва безсъзнателно състояние. Защото съзнанието е изгонено от медиума, така

да се каже. Силите, които съществуват освен съзнанието в човешката природа, се внасят в универсалното световно същество и това световно същество с духовната си основа и процеси действа непосредствено в медиума. По този начин медиумът може да се разкрие, но не като индивидуалност, а като взаимодействащи си сили и процеси на света. Медиумът става разкривател на духовната работа и действия на съществата на света. По този начин, имагинативното знание с укрепването на съзнанието се изправя срещу медиумизма, където съзнанието е повече или по-малко угаснало.

Нека първо разгледаме източниците на грешките на медиумството. Хората, които обичат да получават знания чрез откровенията на медиумите, отхвърлят като правило идеята, че медиумът възприема някакви духовно-научни учения, концепции или идеи в своето съзнание. Тоест, такива изследователи, които искат да разпознаят обективната истина чрез медиумството, не харесват, че медиумът е научил идеи за духовния свят. От тяхна гледна точка те са прави, защото знанието на духовната наука силно използва съзнанието и си проправя път в човешкото съзнание. Тогава е трудно да се заглуши това съзнание на медиума, наистина да се успокоят тези силни сили. Тогава човек може да изпита, че медиумът, вместо да разкрива това, което е независимо от собствената му индивидуалност, разкрива само това, което е работило преди като духовна наука. Изследователите в тази област са много загрижени като правило да държат медиумите си далеч от влиянието на духовните изследвания.

Силното въображение на медиума също не е подходящо, защото може да описва различни неща в света. Тъй като всяко силно въображение работи съществено върху индивидуалността и си проправя път, ако съзнанието е намалено. По този начин, може да се каже, че всяко активно и творческо съдържание на съзнанието нарушава проявленията на медиума. Да, всеки, който има опит в тази област, знае, че хората със силно въображение са просто лоши медиуми. Ако една личност е възприела например това, което можете да прочетете в моята „*Окултна наука*“ за еволюцията на планетарната система и може да я/го подтикне да прави проявления, ще откриете, че това, което медиумът е научил по този начин, е смесено в неговите/нейните проявления, докато човек може да получи, иначе, най-странните резултати, които понякога са гротескни. Ако човек преодолее гротескния израз, изглежда, че само с медиуми от определен вид могат да се изразят космическите връзки на еволюцията. Необходимо е този, който иска да изследва с помощта на медиум, преди всичко да придобие определен опит, за да разграничи субективното, индивидуално съдържание на съзнанието на медиума от това, което медиумът не може да знае и все пак се проявява чрез него. Следователно, за по-тривиални изследвания човек трябва да вземе предвид онези проявления на медиите, за които със сигурност знае, че медията разкрива нещо, което той/тя изобщо не би могъл/а да разкрие с пълното си съзнание.

Внасям само точно проверени неща, които всеки, който има опит в тази област, знае, както познава научните факти. Ако човек получи съобщение от медиум, например, на език, който медиумът не е научил, тогава знае, че тук чрез медиума говори нещо, което не може да се свърже с индивидуалността; знае, че медиумът разкрива обективно съдържание на света.

По този начин, навсякъде разпознаваме източника на грешката по особеностите на медиума, които практическото лице трябва да избягва в тази област. По-специално, човек трябва да вземе предвид този източник на грешка, ако се занимава с наблюдение на сомнамбулични хора, които разкриват нещо за духовния свят чрез онези методи, онези проявления, до които са способни. Там винаги ще се открие, че нещо субективно е до голяма степен примесено в проявленията. Някой, който има опит в тази област, знае, че медиум, който е например протестант, възприема своите проявления съвсем различно от медиум, който е католик. Човек може да изпита, че католически медиум, чийто емоционален живот е пропит с католически възгледи, вижда определени същества в духовния свят, които обаче се появяват по такъв начин, както съответният човек си го представя, например като ангел. Това, което може да е случаят с такъв католически медиум, няма да е случаят с протестантския. Следователно, отново е спешно необходимо, освен наблюдението на това, което се разкрива чрез медиума, да се предвиди точно индивидуалността на медиума. Тук стигаме до област, която може до голяма степен да осветли източниците на грешка.

Скептикът в тази област или смята цялата история за глупост ще каже: „Ето, ето какво се разкрива от такъв човек, какво мисли, какво има в съзнанието си.“ – Всъщност, ако човек погледне преди всичко на това, което медиите разкриват в неговата цялост, тогава почти никога няма да избегне грешките невредим. Обаче обективният наблюдател на тези неща все по-малко обмисля съдържанието на проявленията, но все повече се замисля, че дори такива неща могат да бъдат преживени с намалено съзнание. Преживяването се разглежда.

Ако човек си присвои практиката да игнорира съдържанието на проявлението и наблюдава какви процеси се случват в човешката душа в резултат на тази съгласуваност на човешката природа с универсалните сили, тогава разбира защо е възможно веднъж проявлението да е оцветено католическо, а друг път протестантско. Тъй като преживяването на духовни сили и същества има значение, те се обличат само по описания начин. Грешката произтича, ако човек счита обвивките за съществени. Ще откриете истината, ако можете да игнорирате маскировката и да погледнете факта, че като цяло такъв процес се случва - без значение дали и как преживяването е оцветено от индивидуалността. Тъй като преживяването не е ангел или нещо друго, а това са духовни сили, които можете да видите само с внимателни изследвания, но чието съществуване медиумът може да докаже и изрази.

Не може лесно да се каже къде в описаната област свършва грешката и започва истината, защото всъщност едното преминава в другото. Човек трябва да характеризира въпроса по-скоро по такъв начин, че да поеме по път, по който се приближава все повече и повече към истината, ако придобие практиката да изключва източниците на грешка, така че вероятно някой, който търси истината в тази област съвестно, може да бъде много погрешно разбран в нашето настояще, когато не харесва подобни неща. Човек вярва, че това, което иска да разкаже като преживявания, е така или иначе оспоримо. Съвестните изследователи в тази област обаче всъщност изобщо нямат това предвид; те имат предвид само описание на нещо, което се е появило, и ако са съвестни, те сами посочват къде са източниците на грешка. Достатъчно е обаче да се покаже път за постигане на познание за духовен свят, който е заплашен от грешка, наистина, с всяка стъпка, която правите. Можете обаче да отхвърлите грешката, колкото повече напредвате. Следователно, не става въпрос за отговор на въпроса: какво е истина, какво е грешка? - а въпросът е, че има начин постепенно да се преодолее грешката и да се стигне до областта на истината, така че истината да е сякаш нещо, към което се приближавате като далечна цел. Това са основните неща в тази област.

След това, с напредъка по този път, зависи дали човек ще стигне все повече и повече до такива експерименти - ако искаме да го наречем така - в които индивидът на съзнанието се угасва, а това, което все още остава, се намесва само в обективните световни процеси. Следователно, става въпрос за намаляване на съзнанието в медиумизма. Колкото повече човек успява да намали това съзнание и да направи медиума само инструмент за свръхсетивни световни процеси, протичащи без него/нея, толкова повече достига до истината в тази област. Освен това, трябва да обърне внимание на едно нещо: ако се занимавате с такъв сомнамбуличен човек, който достига или по своята природа в определени моменти, или по определени, често доста съмнителни средства до такова състояние, вие получавате принципи на свръхсетивния свят в техните проявления. Принципите на света се изразяват; това ясно проличава в проявленията на съответния човек. Ако съществата на свръхсетивния свят се разкрият по този начин, те първо трябва да завладеят медиума и човек трябва да има възможността да погледне през медиума към истинските същества, които се разкриват. Към него принадлежи обучен поглед върху такива неща, който можете да придобиете само от една страна чрез практика, а от друга страна чрез прозрение за това, което духовната наука може да даде като цяло.

Имагинативното познание е пълният контраобраз на това, което току-що описах. Днес се опитам да посоча бегло какво казва духовната наука за медиумизма, макар че иначе не смятам това за своя задача. Обаче това, което представям тук, трябва да произлиза от контраобраза на медиумизма, от това, което човешката душа може да изследва, което се е превърнало в инструмент, развивайки дремещи в нея сили, за

да съзерцава имагинативния свят. Вече говорих онзи ден до каква степен този имагинативен свят е коренно различен от патологичния, фантастичен свят на халюцинации, видения, заблуди и т.н. Сега може да попитате, дебнат ли езотерика и в тази област като противници някакви грешки? Има ли и източници на грешки? - Абсолютно така е. Вече можете да получите, дори преди да влезете в свръхсетивния свят, представа до каква степен грешките могат да възникнат, ако душата е оставена на собствените си ресурси, както я описах онзи ден, и поеме по пътя към духовните светове.

В обичайния свят имаме всички възможни светогледи или гледни точки. Има материализъм, позитивизъм, индивидуализъм, спиритуализъм и т.н. Опитайте се само веднъж да изслушате обективно друг човек, който се чувства принуден да изтъкне всички логически и други причини за материализма или спиритуализма и т.н. от цялото си образование, от целия си живот. Тогава ще се убедите, че всъщност никога няма съвсем право да се чувствате като противник на материализма или спиритуализма и т.н. Ще осъзнаете, че за всички тези гледни точки могат да бъдат приведени множество разумни аргументи. В повечето случаи можете напълно да се съгласите – ако сте безпристрастни – с представител на съответната гледна точка. Дори и изобщо да не поддържате материалистическата гледна точка, можете да кажете, ако слушате разумен материалист: да, въпреки това е напълно основателно това, което той изтъква в подкрепа на своята гледна точка. Неудобството започва там, където хората са едностранно обвързани с която и да е гледна точка и атакуват и отхвърлят друга гледна точка до степен на непоносимост понякога. Би било много възможно някой, който има опит в тази област, да каже: да, мога да бъда материалист доста добре, където материализмът е уместен, и спиритуалист, където спиритуализмът е уместен и така нататък. Тази възможност абсолютно съществува. Искях да дам пример от две беседи, които проведох тук миналата зима по темите: „Как да опровергаем теософията?“ и „Как да оправдаем теософията?“ – пример за това как човек може да предложи нещо положително за противоположните гледни точки. Разумните хора винаги са посочвали факта, че – едностранно погледнато – никоя гледна точка не показва истината. Хората, които усещат този факт, често казват, че истината е между противоположните гледни точки по средата. – Това твърдение обаче изглежда на някой, който се задълбочава в този въпрос, сякаш някой казва: „Ако имам два стола, сядам не на единия или на другия, а между тях.“ – Гьоте, който има добър опит в тази област, е казал правилно, че истината не е между две противоположни мнения, а има задачата между тях, която трябва да ни води само до фактите. – Като правило истината не се намира нито в едната, нито в другата едностранчивост. Това вече става очевидно, ако все още не сме навлезли в свръхсетивния свят. Този факт би могъл да действа доста зашеметяващо на някой, който приема знанието сериозно, за когото знанието е наистина въпрос на живот. Тъй като можеш да опишеш всичко едностранно от една гледна точка и да

представиш основателни причини, а можеш да докажеш същото нещо с може би също толкова основателни причини от другата страна. Това в много случаи може да доведе до един вид съмнение относно истината. Това обаче няма да доведе до съмнение относно истината този, който е достатъчно силен, а до изследване на това как човекът обикновено стига до определена гледна точка.

Ако някой не е отдаден само на материализма, а е запазил толкова много свобода за себе си, за да се въздържа от този подход и да упражни известно себепознание, тогава той може да се запита: как всъщност протича настоящият ми живот? Как са се развили моите обичайни начини на мислене, какво ме е накарало например да следвам повече материалните съгласуваности? Така може да попита последовател на материализма. Последователят на по-духовен възглед също може да направи това. Вече в обичайния живот човек открива, че създава субективна гледна точка. По този начин човек опознава логическата стойност на една гледна точка, знае как я е получил, как определена житейска посока го е накарала да мисли точно по този начин. Не защото търси истината по средата между различните гледни точки, а защото разпознава как е възникнала тази гледна точка и защо съди по този начин, става справедлив към другия и стига до признаване на стойността на другата гледна точка. Различните гледни точки се компенсират взаимно, ако последователите на тези различни гледни точки практикуват себепознание.

Представете си веднъж, че няколко души с противоположни гледни точки се срещат като в дъска за дискусии и се карат за различните си гледни точки. Някой, който е участвал в подобно нещо, знае, че освен това обикновено нищо не се получава. Ако хората станат след многочасова дискусия, всеки обикновено е все още фанатично убеден в своята гледна точка, както преди. Ако се направи опит такъв съвет да е тих един час и всеки да проверява през този час само как е стигнал до своята гледна точка, и ако започнат да говорят едва след това, няма да започнат да се карат. Тази възможност е възможна. Тъй като човек би намерил разбиране за другата гледна точка чрез себепознание, чрез изследване на пътя, който е извървял, за да стигне до своята гледна точка. Още в обичайния живот е очевидно, че себепознанието е начинът за постепенно приближаване до истината и че тогава истината се позиционира по средата, човек обаче не бива да поставя мнението си между противоположните гледни точки.

Това себепознание трябва да се осъществи в много по-голяма степен с онзи, който иска да избегне източниците на грешки в свръхсетивната област. Тук трябва да кажа, че духовният изследовател може да се доближи до истината само ако започне да практикува себепознание в областта на свръхсетивното в крайна сметка. Той има достатъчно възможности, ако не се предаде на това, което първоначално се появява като картини в душата му, а ако може да си каже: „Ти самият си картините в душата си; дори и да са може би прекрасни – това не е свръхсетивен свят; ти самият си всичко това, проектирано в пространството.“

Така, първата стъпка по пътя към духовното изследване вече му дава възможност за себепознание. Тъй като опознаваш себе си по този начин, се учиш само да се елиминираш от това, което тогава може да се счита за обективно. В областта на духовното изследване няма друг начин да се избегнат грешки, освен първо да се стигне до пълно себепознание, за да можеш да отделиш това, което си ти самият, от това, което е останало. Тук духовният изследовател може да разпознае чрез определена стъпка, която трябва да направи, че е напреднал достатъчно в себепознанието. Ако това не беше така, човек изобщо не бива да се впуска в свръхсетивната област. Защото нищо не е толкова трудно за човешкото същество, колкото себепознанието, защото всички интереси, всички склонности, всички симпатии, които имаш към себе си, се изпречват на пътя ни и ни заблуждават, така да се каже, докато ни карат да вярваме, че са нещо реално, докато те са само отражения на нашето същество.

Стъпката, чрез която духовният изследовател може да разбере, че има необходимото себепознание, се нарича „среща с пазителите на прага“. Какво е този така наречен пазител на прага? Можете да си го представите само постепенно. Предполагаме, че веднъж на определена възраст ние интензивно се обръщаме назад към нашето развитие, към любимите си мнения, към всичко, което сме научили, как сме се чувствали досега по отношение на сетивното и екстрасензорното. Дори ако тези неща са много трудни – важно е да знаете, че трябва да си задавате точно такива въпроси и да ги разглеждате като медитации, наред с другите упражнения. Това извиква силите, дремещи в душата, за които можете да кажете, че се отдалечавате чрез тях, сякаш от собственото си същество, с което се сблъсквате.

Единичните симптоми показват това ясно в света на въображението в началото. Ако правите такива упражнения за себепознание, усещате известна промяна в душата, която в началото е доста неловка. Тя се състои във факта, че се уморявате от собственото си същество в много отношения. Някой все още не е истински духовен изследовател, който не е усетил силно тази умора от собственото си същество. Тъй като, строго погледнато, вие сте всичко, което сте формирали досега като мнения, чувства и усещания, едва ли сте нещо друго в съзнанието си. Всичко това сега се е превърнало в нещо външно за вас. Вие сте отчуждени от себе си. Това, което някога сте смятали за своя особеност, се превръща във всичко външно за вас; чувствате се празни, като нищо в сравнение с това, което наистина сте и което вече не ви се струва като нещо ценно, както е било преди.

Тези чувства могат да бъдат преживени толкова фино, че душевният ви живот изобщо не е в опасност, ако по такъв внимателен начин се търси пътят към духовния свят, както съм го описал в книгата си „*Как човек постига познание за висшите светове?*“.

При някой, който иска да достигне по-високи нива на духовно познание, описаните усещания трябва да се проявят силно, така че душата му да се трансформира значително и той да почувства, че всичко, което е имал в себе си, сега е до него и следователно сякаш е изправен пред бездна. Това, което е имал досега, му се струва като нещо, което вече не бива да използва. Ако сте преживели интензивно такова преживяване, много скоро ще усетите как в имажинативното познание се появява друго преживяване, което се състои в това, че опознавате себе си по нов начин. Опознавате това, което сте освободили като свое собствено същество, сякаш от себе си, с всички възможни, предимно неприятни качества. Освен това се появяват образи на същества, и сега те стават критици на това, което всъщност сте. Виждате се заобиколени само от образи на други същества, които ви дебнат и съдят всичко, което е добро или лошо във вас.

Накратко, вие чувствате съществото си сякаш разпределено към други същества. Това е нещо, което наистина е добре съчетано с образа на Дионис, чието същество е раздвоено и раздвоено. Всяко обучение, както е описано в „*Как човек постига познание за висшите светове?*“, има за цел да знаете как да се държите по правилния начин в момента, когато току-що описаното се случва, когато, така да се каже, не собствената ви индивидуалност възприема, а когато светът ви възприема и съди. За този момент обаче първо трябва да бъдете обучени, за да не бъдете шокирани. Фактът, че човешкото същество не вижда и че всъщност живее в стъклена къща и навсякъде има световни сили и същества, които виждат през него, докато най-тайните му дълбини не се намесят в обичайния живот навсякъде. Срещата с пазителите на прага, който води към свръхсетивния свят, показва, че е защитен от тях.

По-подробно се опитам да представя това в моята мистериозна драма „*Пазителят на прага*“, където се опитам да превърна истината, описана по-теоретично, в действие. Сега, когато сте преживели тази среща с пазителите на прага, разбирате, че навсякъде ви дебне не само грешката на знанието, но и истинската грешка, и че трябва да се грижите за себе си навсякъде и да намерите правилната възможност да погледнете на нещата такива, каквито са в действителност.

Тъй като себепознанието е трудно, възниква рискът от съществена грешка, при която духовният изследовател не достига до точката, в която може да се постави, така да се каже, извън себе си. Не можете обаче да кажете: „Ето истината, ето грешката“, а само: „Можете да се стремите към истината“. Колкото повече сте способни да се възприемате като обективно същество, толкова повече се приближавате към истината. Докато съзнанието на медиума трябва да бъде намалено, то трябва да бъде засилено у духовния изследовател, точно по такъв начин, че да не се лъже за себе си и за това, което има в себе си. Докато навлизате в духовния свят, трябва да се съсредоточите възможно най-остро върху факта, че се

изправяте срещу концентрираното си „аз“. По този начин елиминирате всичко лично от свръхсетивното възприятие.

Да предположим, че човек върви честно и съвестно по своя езотеричен път, може би може да стигне до определена точка, след което губи смелостта или желанието си и не продължава по-нататък. Разбира се, можете да потиснете всичко, което сте преживели досега. Духовният изследовател не винаги е духовен изследовател, а само в определени моменти. Ако той винаги беше в такова душевно състояние, щеше да изглежда като луд човек. Този, който вече е трансформирал душата си до определена степен и отново се отказва от нещото, може да изпита, че сега смесва хаотично това, което е разпознал досега в духовния свят, с това, което му дава сетивния свят. Нещата се смесват и тогава сте объркани. Ушите чуват, но също така се намесва нещо свръхсетивно и вие сте объркани. Това може да се случи, разбира се, само ако не вземете предвид инструкциите, които съм дал в книгата си „*Как човек постига познание за висшите светове?*“. Неправилно прилагане на методите може да се появи във всяка наука. Този обаче, който е стигнал до определен край на този път, ще изпита следното:

Той не само изследва качествата на своя ум, предразсъдъците си и т.н. и не ги включва в обективното си познание, но и никога не смесва образите на това, което сетивата възприемат, които физическият разум измисля, в обективното познание. Тъй като той няма да може да елиминира своята личност. Тук можем да стигнем до един вид определение за грешка в свръхсетивния свят. Тази грешка се състои във факта, че човек не е отхвърлил достатъчно собствената си субективност и следователно винаги собствената си индивидуалност се преплита в образите на обективната реалност. Съвсем естествено е от една страна често да се казва, че всеки изобразява това малко по-различно, което виждащият възприема, и следователно не може да се разчита на нищо. Човек може да признае такъв факт, но подчертаването на това е тривиално, това е просто самоочевиден факт. Естествено е идеалът на духовния изследовател трудно да може да бъде напълно постигнат и следователно навсякъде в това, което духовният изследовател описва, се преплита субективен, индивидуален елемент. Този, който може да сравнява обаче, ще открие, че ако човек гледа не само снимките, но и преживяванията, те са горе-долу сходни.

Относно моралните качества, необходими на ясновидеца, трябва да се подчертае, че той трябва да бъде съвестен и да практикува всички онези качества, които споменах онзи ден. Вярно е, че човек може да надникне в духовния свят, всъщност само чрез описаните процеси, но резултатите от изследванията на духовния свят трябва да се пренесат в понятията на физическия разум. Трябва да ги търсите в свръхсетивния свят; можете да ги разберете със здрав разум. Вярно е, че този, който може да мисли добре, може и правилно да прецени това, което преживява в духовния свят. Някой, който е глупак в сетивния свят и не може да мисли логично,

описва всичко, което вижда, като погрешно и оскароносно. Това важи и за моралните качества на съответния човек. Някой, който иска да се заеме с неморално отношение към духовния свят, ще се запознае с обезпокоителните и спъващи неща и същества в духовния свят и ще ги разпознае изкривени и оскароносни поради неморалното си отношение. Обаче, някой, който се заеме с морално отношение, намира съществата на духовния свят, които показват нещата в правилното им взаимно разположение и тежест.

Следователно, определящият фактор за истина или грешка в духовното изследване не е нещо, което човек придобива само като виждащ, а нещо, което вече е придобил преди това в интелектуално и морално отношение. По-специално, моралните неща са силно свързани с това как човек интерпретира свръхсетивните явления. Някой, който е предубеден в определено вярване, който има симпатии и предразсъдъци към факта, че нещо сигурно трябва да е истина, внася това разположение, това предразсъдък в свръхсетивния свят; той интерпретира явленията след него. Всичко, което е проумел и обявил за духовния свят, може да бъде грешка, защото е оцветено от неговото субективно вярване.

Ето областта, където трябва да посоча – след като обсъдихме източниците на грешки в духовното изследване – източниците на грешки чрез разпространението на духовната наука. В известен смисъл разпространението на духовни изследвания наподобява разпространението на всяко друго изследване. Например, не всеки може да бъде химик, но всеки може да приеме и разбере какво са изследвали химиците в лабораториите за веществата, всеки може да прецени, дори и да не е духовен изследовател, какво съобщава духовният изследовател, а именно не само до известна степен, но и до пълната му обхватност. В това отношение нещата са сходни; в друго отношение са различни. Те са различни, защото химията, математиката или която и да е друга наука е нещо, към което човек може да се пристъпи хладнокръвно и обективно, ако изследователите я съобщават, дори и с истинска жажда за знания.

Това не е така при духовното изследване. Духовното изследване докосва най-съкровено в сърцата ни, големите въпроси на живота. Докато изследователят внася своите предразсъдъци, своите вярвания, своите симпатии и антипатии в духовния свят и по този начин изкривява нещата и вижда погрешно, публиката, изповедниците – нека използвам термина – срещат духовния изследовател с определени вярвания, определени симпатии или антипатии. Развива се нещо, което не води до обективна преценка, а е свързано с всички възможни неща, които се проявяват от човек на човек. Колкото силно душата копнее да преживее нещо за тези неща, толкова по-небрежна е човешката душа от време на време да прилага безпристрастния разум, за да прецени това, което духовният изследовател изтъква, въпреки че то може да бъде преценено напълно. Тогава вярата често замества безпристрастната преценка, защото човек харесва това, което единият или другият

казва, може би само защото го изтъква категорично или защото го намира за приятно. Вярата замества обективната, съвестна проверка; човек приема нещата, уповавайки се на авторитета. Най-лошото е, ако манията за власт се намеси между духовния изследовател и неговата аудитория. Следователно, както при всички неща, за които чухме днес, че духовният изследовател трябва да ги следва, той стои нащрек, сякаш до себе си. Изповедникът, който слуша духовния изследовател, трябва да обърне внимание на здравия си разум и многократно да извършва един вид самоанализ, за да осъзнае колко много вярвания, предразсъдъци и симпатии се преплитат във фактите, които той приема с посланията на духовния изследовател. Тъй като в двойно отношение приемането на само вяра причинява големи щети, е източник на грешки само при разпространението на духовната наука. Първото е, че изповедникът не развива здрава преценка за това кое е най-необходимо. Защото здравият разум може да се практикува най-добре, ако резултатите от духовното изследване са обмислени; вие се лишавате от най-добрата възможност, ако приемате тези резултати само на вяра. Второто е: тъй като нещата, които духовният изследовател има да каже, са важни, той може да упражни неправилно влияние върху своите поддръжници - ако слушателят не държи здравия си разум постоянно в готовност - защото му вярва, защото приема това предубедено, което всъщност трябва да провери. По този начин духовният изследовател се опитва - вместо да упражнява право на влияние, докато е убедителен и слушателите разбират какво казва - да убеждава, докато надделява над здравия им разум. Дори ако това идеално състояние все още не може да бъде постигнато днес, трябва да се каже, че ако истината надделее, изповедниците трябва да направят възможно най-трудно за духовния изследовател да разпространява неговите истини и да му налагат най-високи изисквания, ако той изразява знанията си чрез понятия и идеи на здравия разум. Тогава човек противодейства на това, което, за съжаление, е факт и вечно връщащ се източник на грешки, чрез разпространението на духовни истини, които шарлатанството и всички възможни подобни неща смесват толкова лесно с духовното изследване. Освен ако не се прилага постоянно здрав разум, човек вече не знае къде е съвестното духовно изследване и къде е шарлатанството и измамата, и всичко се смесва.

Две противоположни душевни посоки ще смесят шарлатанството и съвестното духовно изследване. Едната душевна посока е тази на онези, които са предубедени в мания за власт, които се изповядват лекомислено на духовната наука поради своите симпатии и предразсъдъци. Те смесват всичко и често приемат едното, както и другото. За този тип хора, които са ориентирани по този начин, няма друго лекарство, освен че има съвестни духовни изследователи, които съвестно се позиционират на земята на истината. Само опитът може да ни научи дали това е така. Различните хора, които трудно могат да разграничат шарлатанството от съвестността и да смесват всичко, са тези, които изобщо не искат да навлизат в

въпроса, които съдят за него повърхностно, въз основа на някакви понятия, които са сглобили, и които – тъй като често успяват да разкрият измама – не само етикетират всичко с това име, но и смесват всичко на едно място. Ръководството на религиозните изповедници често смята най-голямото шарлатанство за неоспорима висша истина, докато другият вид човешки същества, предубедените, неекспертите, дори смятат съвестното духовно изследване за шарлатанство и понякога грешка, и човек не може да таи злоба срещу тях, защото не разбират по-добре какво казват. Следователно, за да може истината, а не заблудата, да надделее с разпространението на духовните изследвания, ще бъде необходимо преди всичко сред изповядващите духовните изследвания да се развие критичен разум, критична преценка и здрав разум, а не вяра в авторитети. Тази вяра в авторитети вече ще изчезне, ако сред тези, които харесват и се нуждаят от духовни изследвания, се разпространи знание, което, за съжаление, не е често срещано сред изповядващите духовната наука, че един виждащ не е висше животно, защото може да съзерцава в свръхсетивния свят. Той не се различава от другите човешки същества, точно както химик, ботаник, машинист или шивач. Притежаването на духовно знание не определя стойността на човешкото същество, а само това, че той може да изследва тази област и да донесе придобитите знания на своите ближни. Само здравият разум определя стойността на човешкото същество, неговата способност за преценка и неговите морални качества. Само духовното изследване би могло да докаже, че интелектуалните и моралните качества на човешкото същество вече определят неговата стойност, преди да влезе в духовния свят, и че ако е по-нисш там, резултатите от неговите изследвания ще бъдат по-нисши. Изключително необходимо е да се осъзнае това. Дори повече от противниците на духовната наука, нейните поддръжници трябва да направят равностойност на себе си в тази област. Затова днес се опитам да опиша не само възможностите за грешка при намирането на духовна истина, но и възможността за грешка при разпространението на духовни истини. Опитам се да предизвикам усещането, че съвестното духовно изследване признава, че неговите опоненти често могат да спорят правилно за това или онова и че съвестното духовно изследване може и трябва да спори по същия начин, защото е важно в тази област да се изправи срещу грешката, за да се разпознае истината. За изповедниците на духовната наука, които искат да бъдат съвестни, като правило, само една утеха: истината има силна сила и дори ако грешката се промъкне поради вярата в авторитета, чрез самокорекция на истината се излекуват онези, които са били поддръжници на това или онова за известно време само поради вярата в авторитета. В повечето случаи такова излекуване се случва, защото човек трябва да плати цената, така да се каже, за това, че е имал такава сляпа вяра в авторитета. Често се случва просто така, че защото човек не е наблюдавал внимателно детайлите, а е приемал думата си за истина, след това при радикален

случай да се окаже колко малко съвестно е продължил напред. Ако тогава болката и разочарованието са по-значителни, лечението е просто успешно.

За тези обаче, които смесват духовните изследвания и шарлатанството доброжелателно или злонамерено, за тези, днешното разглеждане може да предложи друга утеха, която хората винаги могат да имат, ако по принцип се изправят пред истината. Истините на духовните изследвания, ако се появяват като нови, са много по-изложени на онези съдби, на които обаче са изложени и другите истини, които се появяват постепенно в еволюцията на човечеството. Как например човек е приел коперниканския мироглед! Как е отнесъл човек към Галилей! Как се е защитил целият свят, когато Франческо Реди е разпространил истината, че земните червеи не произхождат от речна кал и друга безжизнена материя, а че всеки живот възниква от жива зигота! Как са се издигнали академичните организации, когато е била произнесена истината, че железните камъни могат да падат от въздуха на земята - метеоритите! Как хората са се защитили срещу едно привидно толкова маловажно нещо като пощенската марка. По това време един авторитетен човек е казал, че ако кореспонденциите наистина се увеличат до такава степен, пощенските сгради вече няма да са достатъчни! - Мога да приведа многобройни други примери за това как истината, когато е влязла в света, е била смятана за парадоксална и е била отхвърляна.

Гледката на тези съдби на истината може да ни даде утехата и увереността към всички онези, които отхвърлят духовната наука и я хвърлят заедно с шарлатанството, утехата, която човек току-що е имал в сравнение с истината като цяло във всички епохи и която може да облече в думите на някой, който често е грешал, но се е опитвал да търси истината. Позволява ми да обобща само двете беседи, които се занимаваха с взаимовръзката между истината и заблудата в духовните изследвания, с думите на енергичния търсач на истината Артур Шопенхауер (1788-1860), който казва в своето произведение „*Основи на морала*“ (1839):

„През всички векове горката истина е трябвало да се изчервява от факта, че е била парадоксална, и въпреки това това не е нейна вина. Тя не може да приеме образа на седящата на трона обща грешка. Там тя гледа нагоре, въздъхвайки, към своето божество-покровител, времето, което ѝ показва победа и слава, но ударите на крилете ѝ са толкова силни и бавни, че индивидът междувременно заглъхва.“

Отговори на въпроси

Въпрос: Някои хора понякога, най-вече след дълго напрегнато мислене, изпитват странно чувство, сякаш стоят извън себе си, обгърнати от ужасяваща празнота, и тогава тялото им се струва като нещо много странно. Тогава човек трябва само да се принуди да се почувства отново като тяло, както при Е. Т. Хофман. Какво да се прави в този случай?

Рудолф Щайнер : Преди всичко, човек трябва да вземе предвид, че всичко, което се появява от този вид в света, има различни степени. Това, което описах в днешния разговор, показва само по-значителна степен на явленията, които могат да се проявят в по-слаби степени винаги в човешкото същество. Начинът да се откъснем от инструмента на тялото е просто пътят на медитацията и концентрацията. Ако разпитващият каже „най-вече след дълго напрегнато мислене“ - медитацията и концентрацията са доста интензивна степен на концентрирано мислене, чувстване, може би и на воля. Следователно, такива явления, които се случват в изключителна степен с медитация и концентрация, определено са възможни, ако отделните членове на човешката природа са в по-хлабав баланс - при всяко човешко същество те са, между другото, в друг баланс. Това беше описано например много подходящо по литературен начин. Някой греша, който предполага, че при литературно изобразяване на такива неща винаги само въображението формира основата. Сериозният художник описва, дори ако приема необичайни неща като обекти, от опит. Това се отнася до голяма степен за Е. Т. Хофман (Ернст Теодор Амадеус Х., 1776-1822, юрист, поет и композитор). Много хора биха изпитали това, ако винаги са наблюдавали себе си, но степента на внимание не винаги достига до събитията и по този начин подобни факти често остават незабелязани. Строго погледнато, духовното изследване не е нещо специално, а само увеличение на това, което се появява и в обичайния живот навсякъде и винаги.

Въпрос: В какво отношение е ценно познаването на висшите светове – освен любопитството – защото то зависи от здравия разум?

Рудолф Щайнер: За някой, който не копнее за отговора на висшите въпроси на съществуването, духовната наука ще бъде излишна. Обаче, за някой, който копнее за отговора на такива въпроси, трябва да се каже: както тялото жадува за храна, така и душата жадува за отговора на големите въпроси на живота. Както вече казах в беседата, вероятно можете да отнемете истината от душата, но не и глада за истина. Нейните ефекти ще станат по-забележими, така че в началото душата ще изпитва всички възможни състояния на разстройство, дори на отчаяние, че въпросът за знание се превръща във въпрос за здраве. Тук само посочвам тясната връзка между нервността и безразличието към духовните истини. Те са просто необходимост на човешката природа.

От този въпрос можете да научите отново това, което вече често съм засягал, че хората не се вслушват достатъчно точно в тези неща, които могат да бъдат представени толкова трудно. Ако човек беше слушал точно това, което казах в беседата, такъв въпрос нямаше да бъде зададен. Човек би чул също, например, че ценността на човешкото същество зависи от състоянието на душата, от моралните и интелектуалните качества, а не от съдържанието на истините, защото човек трябва да ги открие само чрез свръхсетивно изследване. Човек ще открие интелектуалното във висшето знание, ако е интелектуално настроен, а моралното, ако е морално

настроен, трябва обаче да донесе своите интелектуални и морални способности със себе си в свръхсетивния свят.

Въпрос: Факт е, че човек може да придаде друга посока на функциите на душата чрез умствена работа. Къде обаче са гаранциите за абсолютната валидност на неизменността на нашата душа?

Рудолф Щайнер: Два пъти в беседите казах, че не може да се каже, че тук истината свършва и тук започва грешката – че все пак има възможност да се навлезе в пътищата към истината. Разбира се, най-добре би било, ако човек може да напише всички истини на малко листче хартия; може да го сложи в джоба на жилетката и да го погледне, ако е необходимо. Истината обаче не е такъв път. Трябва постепенно да се издигате нагоре. Дали въпросът изобщо има право да изисква гаранции, че нещо е обективно валидно?

Въпрос: Интелектуалната душа и разумната душа едно и също нещо ли са в теософията?

Рудолф Щайнер : Не, но това са две страни на едно и също същество, така че единият душевен член се нарича интелектуална душа веднъж, ако се обръща навън и преценява нещата, а другият път същото същество се нарича разумна душа, ако преживява собственото си вътрешно преживяване.

Въпрос: Има ли някакъв специфичен морал на духовния изследовател?

Рудолф Щайнер: Не друг освен общочовешкия морал, който обаче може да бъде усъвършенстван, както го описах в „*Как човек постига познание за висшите светове?*“. Тъй като обаче моралът няма двойно счетоводство и по други начини, трябва да кажа, че и на духовния изследовател не е позволено да има двойно морално счетоводство. Както казах обаче, той трябва да практикува определени морални качества по-интимно.

Въпрос: Има ли право духовната наука да разкрива свещени закони?

Рудолф Щайнер : Това са просто законите на природата.

VI. Грешки на духовното изследване II

27 ноември 1913 г., Щутгарт

Предварителна забележка: Няма бележки от беседата „Истини на духовното изследване“, проведена в Щутгарт предния ден.

В областта на духовната наука е почти толкова важно да се изясни как стоят нещата с пътищата на заблудата, колкото и с пътищата на истината, защото именно в тази област истините трябва не само да се търсят, както във външния живот, но и да се постигат. Тези вътрешни борби на душата, чрез които истините в духовно-научната област трябва да се постигнат, често ни водят през грешки, които дебнат навсякъде и чийто вид трябва да бъде разпознат, а значението – преодоляно. Грешките във външния живот и науката се опровергават; в областта на духовния живот човек трябва да се бори с тях като с реални сили, които ни изправят по пътя ни към истината. Затова бих искал да допълня вчерашния разговор за духовно-научните истини с разглеждане на източниците на грешки. Там не може да се каже, че това или онова е грешка на духовното изследване, а става въпрос за въпроса как търсещата душа може да стане роб на грешката.

Не само вчера, но и многократно съм посочвал, че духовният изследовател трябва да си изгради инструмент, с който да прониква в духовните светове. Духовният изследовател трябва да развие духовни органи. Тъй като ние, като човешки същества от обичайния живот, имаме физически органи, за да възприемаме външния свят физически, можем да си присвоим духовни органи чрез нещата, които обсъждахме бегло вчера. С духовните сетива – терминът е непоследователен – ние навлизаме в духовния свят, за да можем да разпознаем неговите характеристики и тайни. Освен това трябва да придобием възможността да ги придобием с пълно съзнание за това, което човек може да преживее с такива духовни органи. Сега, разбира се, трябва многократно да посоча, макар че на много хора това изглежда излишно, че не можете да сравнявате тези духовни органи със сетивните органи. Това са екстрасензорни органи. Дори светът, който посещавате с тях, да е екстрасензорен, тези органи са също така чисто духовно-умствени органи.

Съзнанието е по-висше от това на обичайния живот и науката.

Все още можем да се разберем, ако знаем източниците на грешки в духовната област. Искаме да вземем някои източници на грешки като отправна точка в сравнение със сензорно-физическата област. По какъв начин можем да стигнем до грешки във външния възглед на сетивния свят? Бих искал да дам конкретен пример. Ако окото е дефектно, е възможно да виждаме нещата винаги погрешно поради този дефект на окото. Бих искал да цитирам известен натуралист, който има такъв дефект като пример. Той разказва как винаги е вярвал, че вижда ясно тази или онази фигура в здрача. Това се основава само на дефект на очите му. Когато веднъж завил зад ъгъла в чужд град, очите му го излъгали и той повярвал, че човек,

който се приближил до него, искал да му навреди. Той извадил защитното си оръжие, за да прогони несъществуващата фигура.

Дефектните органи причиняват дефектно зрение в сетивния свят. Сега можем да кажем сравнително, в духовното изследване, дефектните органи, които си присвояваме чрез саморазвитие, описано вчера, причиняват дефектно зрение, грешки в нашия възглед за духовния свят.

По какъв начин стигаме до такива дефектни органи? Тук трябва да подчертая от самото начало, че това, което духовният изследовател придобива чрез саморазвитие, винаги зависи от началната точка, която заема душата му.

Саморазвитието се основава на факта, че развиваме умствените сили, които вече имаме в обичайния живот, до по-високи нива. Всичко зависи от факта, че приемаме здрав душевен живот за начална точка и след това развиваме духовните органи. Необходимо е да се започне от здравия разум и здравата способност за преценка, за да се получат духовни органи чрез характеризиращо се развитие, което доставя истини, а не грешки в нашите възгледи за духовния свят. По-специално, всякакъв вид увлечение и спекулативна измислица пречи на духовното развитие. Тъй като увлечението и спекулативната измислица, погрешното или невярно оценяване на нещата тук, в сетивния свят, по някакъв начин се придържат към по-нататъшното духовно развитие в душата и това в крайна сметка води до развитие на духовни органи, които не функционират правилно.

Стоим непосредствено пред точка, която трябва да обсъдим, ако основата на духовното изследване трябва да е здравословна. Вчера посочих от друга страна, че изповедниците на духовната наука допускат грешка, ако считат човек, който може да разказва неща за духовния свят, за специален човек от самото начало, защото е ясновидец. Човек трябва да разглежда дарбата на ясновидеца само като нещо, което се е развило като специално качество на съответния човек, за да вижда в духовния свят - както човек академично учи, за да стане ботаник, зоолог или математик. Колкото по-ясно изповедниците на духовната наука са относно факта, че човек не е някой специален, защото е ясновидец, толкова по-добре. Не бива да обуславяме стойността на човек от дара му на ясновидец; самият той изобщо не е позволено да прави това. Стойността на човешкото същество, също и на ясновидец, зависи от факта, че то има здрава способност за преценка още тук, във физическия свят. Това води до духовни органи, ако се приложат обсъжданите методи към развитието на душата. Нездравословният човешки ум води до патологичен поглед върху духа, който показва духовния свят в погрешна форма. Трябва да подчертая това.

Вторият важен момент е, че можем да си изградим правилна, съзнателна преценка в духовния свят, така че да се ориентираме по правилния начин, така че да не се заблуждаваме нито чрез органите си, нито чрез съзнанието си.

Сега с духовния изследовател може да се случи нещо, което можете да сравните със състоянието, ако тук, в сетивния свят, съзнанието на човешкото същество е замаяно или парализирано, така че съответният човек не може да се ориентира правилно във физическия свят.

Духовният изследовател може да преживее подобно преживяване, ако не приеме за правилна отправна точка морално здравословно състояние на душата. Слабата морална нагласа зашеметява висшето съзнание.

Виждащият не е специално човешко същество, защото притежава дарбата на виждащия, но неговата човешка стойност трябва да се оценява както тази на другите човешки същества – чрез здравословната му способност за преценка и морално отношение. Само че тези две неща са безкрайно важни както в областта на духовното изследване, така и в обикновения живот, защото са основните условия за откриване на истините и за избягване на грешки.

Все още можем да посочим други източници на грешка или по-скоро да характеризираме различни начини за грешка. В този случай е най-добре, ако започнем отново от обичайното сетивно разглеждане на нещата. Всички знаем, че съществува материалистически поглед върху външния свят. Трябва да си изясним духовно-научно как това материалистично отношение може да се прояви в обичайния физически свят. Духовната наука признава, че зад всичко, също и зад материалното съществуване, действа нещо духовно, че материалното съществуване е само израз на духовните сили, действащи зад него. В полето, където работи материалното, всъщност действа и духът.

Как човешките същества все още стават материалисти? Защо погрешно преценяват, че – където се появява материята – тази материя е само откровение на духа? Ако разпознаваме духа навсякъде, трябва да търсим и причините в духа, защото човешките същества могат да станат материалисти. Всъщност това са духовни причини в човешката душа, сили, които действат от духовния свят в тази човешка душа, които водят човека до материалистическо отношение. Сред тези духовни сили, които духовното изследване ни донася, откриваме така наречените ариманични сили, отнасящи се до персийския дух Ариман. Това са определени духовни сили, които въздействат върху човешката душа по такъв начин, че забулват пред нея всичко, което не се появява в плътната материалност. Вярно е това, което Гьоте и всички, които наистина разбират тези неща: външният поглед на сетивата не греша – преценката греша, ако определени сили в човешките души я заблуждават. Материалните явления не ни казват, че са само материя. Човешките души съдят за това, което е проявление на духовното, че е само материя. В тези човешки души действат определени сили, които ги зашеметяват по такъв начин, че не могат да осъзнаят, че материалното е само израз на духа. Това, което Гьоте изрази, съответства на едно реално същество в човешката душа: ариманическите или мефистофелските сили действат в душата; и ако човек обсъжда тези неща, той

съвсем уместно стига до цитата, че материалистичното отношение е истинско доказателство за духовния изследовател за онези сили, които забулват духовното за него. Тези мефистофелски сили карат човешките същества да се отдръпват от духовното.

Ако искаме да надникнем в душата какво се случва в нея, така че тя да не може да намери духовното в материалното, можем да се запитаме защо човек всъщност става материалист? Там трябва да осъзнаем, че човешката душа има не само това като съдържание, което се случва в обичайното съзнание, но има и скрити дълбини на душата, че има подсъзнателен душевен живот. Тъй като всичко, което може да се появи в съзнанието, може да потопи в несъзнателни области и да действа там. Би било безмозъчно предразсъдък, ако човек вярва, че това, което не знае, не е ефективно. Драстичен пример за работа [на подсъзнанието], която се проявява по съвсем различен начин, е следният: Лутер (Мартин Л., 1483-1546) е казал веднъж, че ако съм доста ядосан, мога да се моля и да проповядвам най-добре. - Всеки експерт по души разбира това. Силите, които действат в душата, могат да се променят по много начини. Гневът е просто душевна сила; ако се потопи в дълбините на душата, може да се появи по съвсем различен начин в съзнанието. Ако внесем яростта в подсъзнателните области на душата, тя може да се прояви като нещо, което изглежда като нейната противоположност. Молитвата и проповядването най-често не изглеждат като пристъп на гняв; но Лутер знаеше, че може да се моли и проповядва най-добре от всичко, [ако е ядосан].

Същото важи и за много емоции. Човек не може да ги докаже в обичайния смисъл, но те се оказват такива чрез наблюдение на душата. Някой, който изследва душата, открива по какви начини различните душевни сили следват как се променят, ако са в съзнанието, и колко различни са, ако се потопят в по-нисшите области на душевния живот. Има сила, която всеки знае, ако се появи в горните области на съзнанието: страхът. Тя е свързана с омразата. Често мразим това, от което се страхуваме в горната област на душата; но вече сме го натикали в подсъзнанието. Омразата и страхът са много тясно свързани помежду си. Страхът обаче е свързан и с мързела. Всъщност, за експерта по душа излиза наяве фактът, че мързелът е призван, за да се поддържа това или онова, а не да се променя това или онова, от страха от несигурност, в която човек изпада, ако действа различно [от обичайното]. Човешките същества са привързани към нещо установено, защото се страхуват от промяна. Мързелът е страх в обичайното съзнание, който е бил натикан в подсъзнанието.

Ако сега проникнете в духовната област, ще имате такива преживявания, за които ви разказах вчера, за които можете да кажете, че човешкото същество губи позиции, тъй като не се сблъсква с нищо, за да спечели нещо ново. Душата понякога чувства това мрачно в подсъзнанието, за което не осъзнава. Този страх е само страхът от всичко, което изпитвате, ако проникнете в духовния свят. Вие не

осъзнавате този страх, но материалистично настроеният човек го има в дълбините на душата си. Защото психологът се оказва, че човек става материалистично настроен, защото има страх от несигурността, в която попада, ако се потопите в духовното. Ако изследвате душата, трябва да характеризирате материалистично настроения човек като плах; но това е по такъв начин. Това не е нищо друго освен прикритият страх от духовния живот, чрез който този духовен живот е потиснат. Така това, което е ефективно зад него, остава скрито за душата. Демоните на страха, ариманичните духове, бушуват в душата на материалистично настроения човек. Така той е живо доказателство за действието на духа. Самият дух, който мами материалиста да бъде материалист. Тук човек си спомня цитат на поета, който е много верен:

Простите хора никога не усещат присъствието на дявола,
дори когато ръцете му са на гърлата им.

(Фауст I, стихове 1281-1282)

За нас обаче е важно само това: какво причинява това излагане на демоните на страха, които зашеметяват душата? За да характеризираме това настроение, сме взели отправна точка от физическо-сетивния свят, където човек става материалистично настроен от това душевно настроение.

Въпреки това, същото настроение може да съществува и при човек, който преминава през духовно развитие или е достигнал чрез някакви специални условия до един вид съзерцание в духовния свят. Цитираните демони на страха действат не само върху материалистично настроените души, но и върху тези, които вече могат да съзерцават духовния свят. Тогава те имат друг ефект. Ефектът обаче може да бъде характеризиран отново, като сравним дълбоките преживявания, които имаме там, с това, което ни е пред очите. Както всичко изглежда на материалиста в нефино-материална компресия, тези демони действат върху човешкото същество, което е мислено като материалист, така че му позволяват да съзерцава само това, което не е духовно, а е плътно и изглежда зловещо. Фиността на духовното се губи за него. Той изобщо не търси духовното; то е твърде мимолетно за него, твърде мистериозно. Той не смята духовното за нещо духовно; то трябва да е толкова нефино, толкова съгъстено, че да е сякаш само материална проява, пренесена в духовното. Той търси такива видения, които не са духовни, а зловещи.

С това не искам да кажа, че впечатленията, които се появяват в тази плътност, не са правилни. Ако са били причинени така, както ги характеризирах вчера тук, те, разбира се, са верни. Човек обаче обикновено ги тълкува погрешно. Такъв човек смята тези призрачни неща, с които се сблъсква от духовния свят, за единствено реални. Той търси само призраци, а не духове. По този начин обаче той стига до духовни явления, до факти от духовния свят, но ги преценява погрешно. Нека вземем пример. Такъв виждащ може да погледне назад към предишния си земен живот с методите, за които вече говорих тук. Ако погледне назад, може да му се

появят картини, факти, които показват външния вид на предишния му живот. В действителност обаче не е така. В действителност той не вижда това, което е бил в действителност, а вижда това, което се е отделило като обвивки от него. Той вижда това, което не би трябвало да вижда, ако иска да види истинската, развиваща се реалност. Така например, такъв човек вижда един вид призрачен свят вместо истинския духовен свят. Той възприема реалността [и я разглежда като] обективната реалност на починал човек, но това, което възприема, не е обективната реалност, а това, което починалият току-що е отхвърлил - докато той не вижда приближаващата реалност. Защото с такова настроение виждащият я разглежда като нещо сенчесто, от което не се интересува. Това е точно онова настроение, което не води към духа, а винаги ни подвежда да тълкуваме неточно това, което виждаме. Вярваме, че виждаме жива душа, но смятаме това, което е обречено да умре, за нещо развиващо се.

По този начин осъзнаваме, че в духовната област въпросът за грешката е малко по-различен. Грешката в обичайния свят може до голяма степен да бъде опровергана; в духовния свят е това оживяващо, което можем да посетим, така че духовният свят да има значение за нас и да го объркаме с това, което е обречено на смърт, с ненормалното. Контрастът е различен в духовната област, отколкото във външната област. Понятията „вярно“ и „грешно“ се променят за духовния свят. Фактът, че бъркаме истината с грешката във физическо-сетивния свят, съответства в духовния свят на факта, че бъркаме животворящото с това, което е обречено на смърт. Следователно отношенията са съвсем различни. Човек трябва да си изгради навика да се чувства съвсем различно в сравнение с този свят, да развива съвсем нови понятия и идеи. От това отново произтича как всъщност стоят нещата с грешката. Това вече е фатална грешка, ако човек счита понятията и идеите за достатъчни за духовната област.

Бих искал да използвам друго сравнение, което характеризира една грешка, много често срещана в тази област. Нека предположим, че трябва да се справим с това, което се е образувало в мина от силите, които са активни и действащи в земята. Нека предположим, че една празнина произлиза от повърхността на земята. Слънчевата светлина прониква в тази празнина; тя може да освети всичко, което се е образувало там долу в тъмнината. Можем да усетим прекрасното и чудно как слънчевата светлина пада върху всичко, което не би могло да възникне на повърхността на земята. Това, което слънчевата светлина създава на повърхността на земята, не може да бъде създадено по същия начин в дълбините и това, което се е образувало в дълбините, може би ще изглежда като празник за очите ни, ако слънчевата светлина проникне през празнина.

Вярно е това, което казах преди: ако духовният изследовател представи това, което е видял в духовния свят, в понятия на здравия разум и го интерпретира, всеки може да разбере тези неща. Можете да разберете духовния свят не само ако самият вие

сте духовен изследовател, но и със здравия си човешки ум. Само духовният изследовател може да изследва тази област. Ако обаче представите за извънсетивните светове са дадени в понятия и идеи, човек просто се чувства подтикнат да сравни такова представяне със слънчевата светлина, която пада през пролуката в тунела, и тогава обикновените човешки същества, които не могат да проникнат с понятията на сетивния свят в тези области на духовната истина, ги разбират.

Трябва също да разберем, че самата душа е направила крачката в духовния свят, ако от този духовен свят фактите и съществата станат очевидни. Това е пропаст, през която определени духовни сили действат в душата, които... [Пауза в преписа] Друга пропаст е, ако това обхване душата, за която току-що казах, че трябва да бъде победено. Казахме, за да се разберем, че всяко его на медиума трябва да бъде унищожено, за да може медиумът да се интегрира [в световното същество].

Духовният изследовател обаче, който съзнателно прави изследване, също трябва съзнателно да изчисти егото си, ако се изправи пред духовния свят. Ако обаче човешкото същество се сблъска в този момент със себе си като с чуждо същество и погледне назад, ако преживее всичко това, тогава той забелязва само как действа любовта към себе си в човешкото същество. Ако някой говори по такъв начин, някой лесно може да дойде и да каже: да, някой ни говори за преодоляване на аз-а и други подобни; въпреки това, това са лесни неща. – Някой, който говори по такъв начин, говори само за това, което *познава* като любов към себе си.

Духовният изследовател опознава нещо съвсем различно от себелюбието; когато се е разделил със себе си, това себелюбие се превръща в нещо като непобедима сила на природата. То се оказва непобедимо в определен случай: когато духовният изследовател не стига дотам, че да премахне цялостното си аз. Ако себелюбието трябва да бъде разпознато наистина по такъв начин, че сега той го преодолява и побеждава, в душата се развива нещо, което човек обикновено не разпознава правилно. Остава някаква себелюбие, която живее толкова интимно, толкова фино в тази душа, че самият духовен изследовател интерпретира това, което живее там в него, по съвсем погрешен начин. Тук се появява един много особен феномен: Тъй като духовният изследовател вярва, че е премахнал себелюбието си от себе си, той си казва: „Ти си премахнал себелюбието си; това, което сега откриваш в себе си, е нещо различно от самия теб.“ – Той нарича това божественото в себе си. Тъй като обаче не е успял да премахне напълно себелюбието, той става погрешен мистик. Той се вглежда в себе си и вярва, че разпознава божественото си „аз“, но обожават само това, което е останало от самолюбието му. Много обожавани богове на погрешния мистицизъм, мистицизма по подвеждащи пътища, са само обожаваните собствени същества, обожаваните собствени „аз“. Божията любов към мистиците често е само прикрита себелюбов.

Там човек се изправя пред съдбоносно поле на духовно-научна грешка. Често е доста трудно да се различи къде мистикът наистина постига обективно познание за духа и къде той само почита останалата част от себе си като нещо по-висше в себе си.

Можем да открием нещо в обичайната сетивна област, чрез което да постигнем разбирателство помежду си за това, което се появява пред мистика, който е на грешен път. Тук е нужно само да посочим определено научно направление, появило се по-специално в средата на деветнадесети век. Това научно направление изобщо не вярва, че е материалистично, защото говори за идеи в историята. По този начин много изследователи биха отказали да говорят за народни души или духове на времето като за реалности, че по принцип съществуват същества, които се проявяват реално. Някои смятаха за по-правилно да се говори за идеи в хода на историята. Това изглеждаше особено абсурдно с „изследванията за живота на Исус“ в последно време. Там се наложи направление, което твърди, че историческият Исус изобщо не е съществувал; в рамките на общността, в църковното развитие се появява само идеята за Христос. - Някои смятаха, че това е по-изтъкнат възглед, ако не се признава Христос Исус за реалност, а само идеята, която се е развила в историята.

Как изглеждат подобни идеи на този, който разбира нещата? Те му се струват, сякаш иска да каже, че само един художник, рисуващ върху тях, може да нарисува картина; по същия начин една идея може да работи в историята. Само същества, но не и идеи и мисли, могат да работят. Съществата, които се появяват вплътени по някакъв начин като човешки същества, могат да работят, но не и идеи и мисли; те изчезват като просто нюанси, ако човек игнорира битието и същността. Като реалност, която изчезва за такива човешки същества като просто нюанси на мисълта, това, което би трябвало да има духовна реалност за човешките същества, които са станали мистици поради неразпознато, прикрито себелюбие. Това е нещо, което изобщо не може да бъде отвъд душите им, то е ефективно само в душите им. Резултатът от това е, че такива души не могат да напреднат към духовни същества, които трябва да бъдат там независимо от тях. Те могат да напреднат само до това, което могат да внесат в себе си, което могат да консумират, така да се каже, духовно.

Ако някой иска да използва едно доста неубедително сравнение, бих могъл да кажа, че някой, който иска да стане ясновидец, може да е способен да съзерцава духовни същества, които са независими от него, както може да вижда физически същества с физически очи. Той трябва да може да вижда например прасенце, което е отделено от него. Предполагаме обаче, че той не може да види прасенце, ако е живо, а само ако е заклано и нарязано, и тогава може да го яде и да се наслади. Такъв мистик е духовен гурман. Духовният гурман не насочва погледа си към обективните същества, а към духовния свят като цяло, той не приема същества, а

само духовни вещества, които абсорбира, но никога не достига до нещо, което е вътрешно обогатено аз, а по-скоро само кухо аз, така че неговото аз се издига до един вид духовна вселена. Само защото той импрегнира себе си с това, което се вписва в неговото аз, той проправя пътя към истински духовни същества и истина за себе си и вижда това, което се влита и действа само в него самия. Следователно, историята на мистицизма е толкова трудна за изучаване, защото човек трябва да прави разлика между онези мистици, които наистина могат да се разделят със себе си и да съзрат нещо съществено, и онези мистици, които всъщност бъркат любовта към себе си с Божията любов и възприемат това, което изпълва тяхното аз. Те живеят само със себе си.

От едната страна [възгледът за духовното] в нефино-материално уплътняване в един вид призрачно видение, а от другата страна мистичното обожание на себе си – това са два основни начина за заблуда в духовната област.

Наложително е душата по този начин да намери пътищата на истината, които тя наистина поставя извън това, което разглежда обективно, което е човешкото същество. Следователно е толкова необходимо да се започне с духовно изследване и с изучаване на духовната наука, за да се стигне до истината, а не до заблуда относно нещата, които могат да ни спасят най-вече от себелюбието.

Ако един духовен изследовател, който иска да изследва интимните аспекти на живота, се стреми първоначално да посети хора, починали наскоро в духовния свят, тоест ако човек стане търсач на духа от алтруизъм, той може много лесно да се отклони на едната или другата страна. Интересът трябва да бъде насочен към това, което ни води в големия свят, който не ни докосва много лично, защото тогава можем по-лесно да се освободим от нашата личност. Докато посещаваме всяка душа, която е починала наскоро, ние сме изложени на всички възможни лични грешки. Ако изследваме какви промени е претърпяла душата в хода на своето развитие, лесно сме склонни да гледаме на нещата субективно, от нашите намерения.

В моята „*Окултна наука*“ се опитах да започна от това, което интересува не само отделния човек, но и всички човешки същества. Тъй като това е моментът, в който ние, духовни изследователи и желаем да станем все по-свободни от грешките, се учим да разпознаваме себе си като продукт на целия свят. Като разпознаваме другите същества и неща като продукти на целия свят, можем да обясним и себе си като човешки същества от целия свят, по-специално, докато си представяме нашето духовно-умствено същество. Всъщност ние сме микрокосмос в макрокосмоса. Ние сме образ на големия свят и трябва да сравним това, което човекът има в душата си, в духовното си същество, с цялата вселена. Не можем обаче да направим това, докато се задържаме в себе си. Не преди наистина да сме излезли от себе си, ако имаме себе си освен себе си, каквито сме като човешки същества, можем да сравним това със света, пред който сега сме изправени като обект.

Кого изненадва, ако духовната наука често изглежда на хората като глупава фантазия? Във физиката например човек прощава, че различава седем цвята, че има седем тона и осми тон като октава в акустиката. Обаче, не прощава на духовния учен, че той разбира човешката природа като седемчленна и я свежда до седем свята, сливащи се един в друг. Все пак същото мислене намира седем цвята, седем тона в октавата във физиката и седем члена на човешката природа в духовната наука. Това е същата мисъл; едното не е повече от другото.

Обаче, можете да разпознаете съгласуваността на човешката природа с големия свят само ако се изправите пред тази човешка природа по такъв начин, че да я разглеждате като цяло. Човешкото същество е духовно-умствено същество. Нашият разум може да разсъждава само сетивно. За да стигнете до духовните истини – не до духовните грешки – трябва да можете да разпознаете човешкото същество извън него като продукт на целия свят. Това е изключително важно. Трябва да вземете предвид ефектите на света върху човешкото същество. Докато гледате само ефектите върху собственото си същество, не стигате до истината – само до грешката. Човешкото същество трябва да бъде извън себе си и след това да разглежда себе си пропорционално на света; то трябва да бъде откъснато от себе си.

Това е първото условие, при което човешкото същество се поставя в позиция, че не всичко, което е развило в себе си, е заседнало в себелюбието. Какво означава това? Какво ни развива духовно-умствено? Ние правим определени упражнения, за да развием душата: медитация, концентрация и т.н. По този начин в нас възникват определени душевни процеси. Докато ги практикуваме по такъв начин, че дори да имаме и най-малкото усещане, че самите ние сме това, което се развива там, не можем да се защитим от грешка.

Това е едната страна на въпроса. Мистикът преодолява това толкова трудно, защото се губи в себе си, само по фин начин. Това, което се случва в нас, за да ни издигне до по-висши светове, трябва да бъде световен процес, а не единичен процес. Трябва да разпознаем човешкото същество освен себе си; трябва да преживеем света в себе си. Тези две големи тайни водят към пътя на истината и да избягват грешките. Втората е да разпознаем природата на човешкото същество извън нас, а не в нас, не само да преживеем света извън нас, но и да преживеем света в нас като обективен свят.

Някой, който следва тези две насоки, за да достигне духовния свят, напредва постепенно дотолкова, че може да постигне познанието за истината като опит. Ако притежаваш истината в духовната област, ти самият ставаш това, което си разпознал като истина, защото мислиш, за да проникнеш в тези същества. Ние преживяваме света и го усещаме тогава, докато го преживяваме, като факла, която осветява духовния свят за нас. Усещаме го като ободряващ елемент, който се оказва плодороден, докато ни води от стъпка на стъпка в нашето поклонение.

Усещаме света, докато той възниква в нас и за нас, хората, като това, което поклъва, никне и се оказва ефективно. Ако можеш да се чувстваш по този начин, можеш да бъдеш сигурен, че живееш в духовна истина.

Заблудата обаче е студена; тя помрачава духовната истина. Грешките са сили в духовния свят, са същества, но угасващи, помрачаващи сили. Колкото повече се запознаваме с грешката, толкова повече можем да усетим: ако искате да я използвате, за да разберете света, толкова повече тя помрачава всичко. Осъзнаваш, че навсякъде животът замръзва поради сила на смъртта, която започва да гние, така да се каже, ако се обърнеш към нея с грешка. Грешката се оказва нещо реално, което разрушава. Трябва да я победим; трябва да позволим на силите да растат – не само на преценките – да я опровергават, така че да ни се изплъзне. След това си проправяме път към истината. Следователно, търсенето на истината в духовната област е просто борба с грешката и затова е важно да познаваме пътищата на грешките. Ето защо трябваше да обърна същото внимание както на пътищата на грешката, така и на пътищата на истината.

Може би с тези две беседи бих могъл да създам усещане за това колко реален е пътят на душата, който може да я отведе в духовните сфери, което може да има само някой, който разглежда това непредубедено, което представих бегло, и което трудно може да се прехвърли върху някой, който се изправя пред въпроса само с предразсъдъци. Въпреки това, след подобни разсъждения все пак бихте могли да си кажете, че много хора съдят за тези духовни изследователи, но от това, което казват, виждате колко много знаят за него. – Вече можете да разберете дали възраженията са основателни или неоснователни, ако зададете въпроса: знае ли въпросният човек нещо общо с това, което духовното изследване цели? Знае ли нещо за сериозните борби, за преодоляването и освобождението от страданията, които човек трябва да преживее? – Исках да създам усещане, че тези неща не могат да бъдат приемани съвсем лекомислено от онези, които само трябва да се запознаят с това, което душата трябва да преживее, за да стигне до истините на духовното изследване. Тогава обаче човек може да изпита нещо особено: тогава тези, които подхождат сериозно към резултатите от духовното изследване, вече не са противници. Може би в никоя друга област освен в духовното изследване не може да се каже с право, че противници, строго погледнато, са само тези, които не познават материята. На полето, където човек я познава, вече няма противници. Противниците стават ценители, ако опознаят материята. Можете да оставите на всеки да се убеди сам.

В това чувство можем да обобщим, може би не толкова това, което говорих онзи ден и днес, а как се опитах да покажа нещата. Този път се опитах умишлено да покажа нещата изцяло след преживяването на душата, как душата, така да се каже, постепенно се води и какво преживява. По този начин може би можете да получите усещането за сериозността на духовното изследване. Трябва да имате това усещане

в началото, след което възниква то в духовно-научната област, повече отколкото във всяка друга област, за което се отнася едно Гьотеово изречение, което той е преживял дълбоко.

„Не можеш да опровергаваш погрешна доктрина, защото тя се основава на убеждението, че погрешното е вярно. Обаче обратното може, трябва и е редно да се изказва отново и отново.“

Ако това се случи и по отношение на духовната наука, тя ще стане част от нашата духовна култура, както е необходимо. Дори и грешките да се проявят, истината ще си проправи път навсякъде по света. Не е нужно да се тревожим за истината. Ако представим неистинността чрез лична грешка, тя няма да бъде вредна; ние сме убедени в това. Ако обаче представим истината, тя ще намери начини, по които да се установи в развитието на човечеството. Тъй като земната еволюция на човечеството е проектирана по такъв начин, че човечеството намира своето развитие само в истината. В това съзнание можете да погледнете на духовната наука, по-специално ако разглеждате истината и заблудата заедно с нея. Духовният изследовател просто премахва грешките, докато ги разпознава – и истината ще победи, защото тя трябва да победи със своята сила.

VII. Въпросите на живота и загадката на смъртта I

16 февруари 1913 г., Тюбинген

Тази вечер бих искал да говоря за важни житейски въпроси от гледна точка на така наречената духовна наука, тоест от гледна точка, която не е популярна днес и която е изложена на изключително много предразсъдъци срещу себе си. Въпреки това, мога да кажа, че често това, което по-късно е станало общо достояние на човечеството в тази или онази област, е било непопулярно по всяко време и е било изложено на предразсъдъци. Затова искам да премина към темата без допълнително въведение.

Духовната наука се занимава с една обхващаща област на миросгледа. Ако обаче човек изследва съдържанието на духовната наука, всичко се свежда до отговор на два въпроса за съществуването, които не възникват в отделна област на науката, а се появяват навсякъде в живота. Това са такива загадки на съществуването, които не само подчертават интелектуалния интерес, но и най-дълбокия човешки интерес; човек е не само любопитен за решението на тези въпроси, но и копнее за тяхното решение, защото с него са свързани вътрешен мир, жизнеспособност, но и болка, съмнение, проблеми. Можем да обобщим с две думи за какво става въпрос: човешка съдба и човешко безсмъртие - или бихме могли да кажем, смърт.

Човешката съдба поставя големи и сериозни въпроси на всяка крачка. Осъзнаваме, че едно човешко същество се появява и е обгърнато от тревоги и усилия, така че ще има повече или по-малко болезнено съществуване; или осъзнаваме, че то проявява ниски способности и предразположения, така че не може да стане ценен член на човечеството. Напротив, друго човешко същество се появява без вина или заслуги, рано обградено от помагащи ръце, така че наистина щастливото съществуване ще бъде неговата съдба. Осъзнаваме, че с него се появяват и рано способности, които му позволяват да стане полезен член на обществото. Може би можете да отхвърлите тези въпроси с интелекта си и да не си позволите да се доближат до вас. Ако обаче нашите усещания говорят в живота, ако нашите желания трябва да се справят с условията на живот, тогава всички желания и усещания изплуват в подсъзнателните дълбини на живота, които събуждат тревожния копнеж за отговори на такива въпроси. Може би можете да усетите не в жаждата за знания, а в положителния или отрицателния подход към живота как душата подтиква да знае нещо, което е по начина, който предложих.

Загадката на смъртта е особено важна за човешкото същество. Това, което хората знаят за безсмъртието, често не изглежда научно. Колко страст, колко предразсъдъци се съдържат в този въпрос. Страхът от смъртта или желанието за удължаване на съществуването е включено в оценката на въпроса и в отговора, който повечето хора искат да си дадат. Когато естествените науки са се готвели да се появят като миросглед, е имало хора, които напълно са отричали възможността

душата да съществува след смъртта, и може да се каже, че сред тези отричащи е имало много, които често са превъзхождали морално онези, които са приемали безсмъртието. Тези хора са си казвали: „Искаме да пожертваме това, което сме изработили през живота си, на обществото.“ – Тези хора са смятали това за нещо морално по-висше от егоистичното желание да продължат натрупаното. Не може да се отрече, че такива хора са морални.

Съществува обаче гледна точка, от която въпросът за безсмъртието трябва да бъде поставен дори съвсем научно, ако човек не усеща напълно тази научност днес. Ако практикуваме малко самопознание, ще осъзнаем, че това, което човек създава и в което се превръща като човек, има личен индивидуален характер. С известна интроспекция може да се каже, че най-доброто е толкова специфично за всяка душа, че не можем да дадем това най-добро на никоя публика. Ако съзнанието за нашата душевна същност бъде унищожено след смъртта, най-ценното би било загубено не само за нас, но и за световната икономика. Вярно ли е, че човекът работи усилено за нещо, което е най-ценно за него на земята, и в един момент се унищожава? - Такова нещо не се случва във Вселената. Случва се силите, които са силно напрегнати, да се включат в световната икономика. Там въпросът става само научен.

Така характеризирахме и двата въпроса – въпроса за човешката съдба и този за човешкото безсмъртие. Днес духовната наука е непопулярна, защото е доста странна за обичайните начини на мислене. Човек е свикнал да разчита на външните сетивни наблюдения и на интелекта, който е свързан с мозъка. С тези средства обаче не може да се справи с истинската същност на човешката природа. Тогава възниква въпросът: има ли други когнитивни възможности? Духовната наука просто иска да предаде на общата интелектуална култура, че има специални методи за постигане на такива когнитивни способности. За да разберем това, трябва да вземем за отправна точка феномен, свързан със смъртта, който не се взема предвид достатъчно, защото не го използваме като възможност да си задаваме въпроси, към които сме свикнали. Това, което се появява по-рядко или по такъв начин, че ни ужасява като смъртта или съдбата, се превръща в загадка. Ежедневното съзнание обаче подминава важна загадка, загадката на съня. Трябва да преминем през тази загадка, ако искаме да се доближим до въпроса за смъртта.

Всеки ден виждаме как съзнанието ни потъва в нищото по време на сън. Нека напълно отделим факта на заспиването от научните хипотези. Крайниците спират да изпълняват своите функции, душата се чувства неприспособена към сетивата, към вътрешния живот, който е свързан с физическото тяло; тогава започва тъмнината на безсъзнанието. Има много научни възгледи по този въпрос; не искаме да ги споменаваме днес, въпреки че би било много интересно какви опити предприема човек в наше време. Искаме обаче да направим духовно-научни разсъждения.

Първо, това, което духовната наука има да каже за съня. От тази хипотеза фактите ще произлязат, така да се каже. Духовната наука твърди, че е нелогично да се предполага, че целият дневен живот с всичките му преживявания потъва в нищото и се създава отново сутрин. Преживяванията все още трябва да съществуват някъде. От друга страна, духовната наука трябва да се присъедини към възгледа, че човек не може да открие нищо в себе си като причини, защо менталните образи трябва да го изпълнят, тъй като целият буден дневен живот ги съдържа в себе си. Духовната наука разглежда всичко това - менталните образи, спомените и т.н. от будния дневен живот - като духовно-ментална реалност, която се оттегля от физическото тяло и етерното тяло по време на сън и навлиза в духовния свят, така че човешкото същество е с вътрешното си съществуване отвъд физическото тяло. След това човешкото същество е в духовния свят и сутринта това духовно-ментално на човешкото същество отново се потапя в тялото, в сетивата, в мозъка и т.н. По този начин ние разделихме човешкото същество по време на сън, така да се каже, на телесно същество и духовно-ментално същество; и двете се съчетават отново след събуждане.

Монистическият материалист ще спори как някой може да съгреши по такъв начин срещу възгледа на монизма; вие разделяте човешкото същество на две части. – Можете да спорите, че химикът извършва същия грях, ако разделя водата на водород и кислород; но там не можете да му го забраните. По никакъв друг начин в духовната наука не говорим за двойственост на човешкото същество. Този, който не познава методите на химията, за да разпознае съществуването на водород във водата, би могъл също да твърди, че водородът не съществува. По този начин някой може също да твърди, че не съществува това, което напуска тялото със сън. Става въпрос за това, че по време на сън духовно-менталното на човешкото същество не осъзнава себе си. За обичайното съзнание всичко това не е там, ако е напуснало тялото. Всичко зависи от факта, че човешкото същество може да разпознае това, което е напуснало тялото, като нещо реално.

Човек достига до това с правила, които духовният изследовател трябва да приложи към себе си. Той достига до това, докато се поставя в състояние, подобно на съня, но едновременно с това е различно от него. Признакът на съня е, че настъпва бездействие на сетивата, на разума и накрая безсъзнание. Може ли сега да се случи и друго състояние? Да. За тази цел ние предполагахме това, което ще се окаже вярно тогава; предполагахме, че човешкото същество наистина се освобождава от тялото си, така че в съня това свръхсетивно същество не може да преживява себе си в обичайното състояние. Ако можехме да причиним нещо, чрез което тази душа все още да преживява себе си, движението на крайниците и т.н. би било изключено, но съзнанието все още би съществувало. Човек причинява това състояние по вътрешен път, чрез медитация, концентрация или съзерцание.

В душата има сили, които човек трябва само да укрепи, ако пълното съзнание трябва да замени безсъзнанието на съня. Това се постига по такъв начин, че човекът произволно потиска движението на крайниците, прави ги толкова тихи, колкото е тялото в сън, след което изключва всички външни впечатления, които отклоняват мислите му. Той трябва изкуствено да предизвика това състояние към външния свят и след това да изключи мислите от обичайния живот. Ако това празно съзнание се случи в обичайния живот, тогава човекът заспива. Дългите, търпеливи упражнения обаче позволяват на съответния човек да поддържа [съзнанието] живо и тогава става въпрос за това, че той произволно премества всяка мисловна картина в центъра на съзнанието си и изпълва съзнанието си с нея. Нещата от външния свят не са подходящи за това; символичните образи са много по-добри, които ние самите създаваме. Всеки може да каже, че да имаш такива мисловни картини е лудост. Важно е обаче какво причиняват те в душата.

Нека си представим например две чаши, едната е празна, а другата съдържа вода. Сега си представяме, че непрекъснато наливаме вода от последната в първата чаша и по този начин последната не става по-празна, а все по-пълна и по-пълна. Това всъщност е доста налудничав образ. Тук обаче няма значение, че този образ работи алегорично за една дълбока тайна: любовта. Любовта е нещо, с което не можем да се справим с човешки образи. Тя е тайна. Можем обаче да ѝ придадем едно от качествата ѝ чрез това, което душата дава: тя става все по-богата и по-богата. Любовта има качеството, което можем да изразим алегорично, и там откриваме това специфично нещо, което се използва в друга област.

Нека вземем кръгъл медальон като друг пример. С него могат да се определят всички зависимости: радиус, диаметър, обиколка, площ и т.н., но това може да се направи и с начертан кръг. Тъй като неговите закономерности важат и за медальона. Математиката показва такива символи на закономерности постоянно. Духовният изследовател не прави нищо друго, освен да прилага този математически метод към по-висша област не само на мисленето, но и на живота. Ние не спекулираме с тези символи, но е важно всички наши импулси да са насочени към тях и това се отнася до силата, която развиваме там. Докато човекът обикновено откъсва ума си от нещата, ние концентрираме душевния си живот напълно, дори и само за няколко минути. Трябва да продължавате тези неща с години, тогава ще се появи определен резултат: човекът сега чувства, че това, което иначе е потънало в безсъзнание, става активно в него, че е нещо, което иначе е било изпълнено с нищо.

Трябва да се отворите за много такива образи. Тогава определени преживявания се появяват като картини, като „въображения“; те изникват пред нас, изправят се пред нас. С тях вече постигате нещо, към което обаче трябва да се отнасяте предпазливо. Някой, който стои на материалистическа гледна точка, ще каже с право: „Сега сте го довели дотам, докъдето стигат и тези, които имат халюцинации и видения, които

нямат никаква стойност.“ – Наистина, има пропаст. Хората, които изпитват такива видения, ще вярват в тях като в нещо реално, което е много по-реално от нещата, които виждат с очите си. Има хора, които измислят най-логичната система за своите заблуди, за да ги задържат. Има един термин, който обяснява всичко това – думата „себелюбие“. Защо човек вярва в тези образи? Заради себелюбието; защото самият той ги е развил; защото човекът не може да не се идентифицира с това, което е вътрешно. Духовният изследовател трябва да има това предвид. Той трябва да има толкова силна воля, че да си каже: „Това, което виждам, е само отражение на моето същество“.

Духовният изследовател трябва да бъде толкова силен, че да може да премахне цялото това въображение с волята си. Ако човек е развил душата си дотогава, където съдържанието на душата се явява като обекти, тогава той трябва да бъде хвърлен обратно в нищото и тогава може да се каже, че се подготвя да получи духовни възприятия. Не е толкова важно, че развивате това или онова виждане, колкото че развивате обикновено спящите душевни сили. По-специално, към това принадлежи силна воля. Човешкото същество е запознато отначало с цялата сила на себелюбието. Това трябва да бъде победено. Тук става въпрос за тежка победа. Трябва да унищожите това, което сте завладели.

Пътят към себепознанието кара силите, които човек познава само като вътрешни, да работят със силата на природно явление. Силите на душата работят като природни елементи. Вие се изправяте пред себе си като вид природа. Тогава се случва определено преживяване, което човек нарича „среща с пазача на прага“. То може да се случи по различни начини. Бих искал да дам само пример, чувствате нещо ново, което ви пронизва като мълния, или чувствате, че тялото ви се разтваря и все още остава. Чувствате се неспособни да използвате тялото си. Това е много важен момент. Имате чувството, че ръцете ви са изковани за тялото ви, а мозъкът ви е нещо, над което не упражнявате сила, което действа психически като пречка. Трябва да се подготвите да издържите този момент. Тази подготовка се състои в това да укрепите смелостта си. Трябва да преживеете този момент безстрашно. Към него са прикрепени и някои други преживявания, които ни позволяват да разпознаем какво означава да се изправим пред собственото тяло, пред обичайните душевни сили като неща. Едва сега разпознавате смисъла и победимостта на любовта към себе си. Тъй като за обичайното преживяване този момент не може да бъде понесен без подходяща подготовка, човек нарича това преживяване среща с пазителите на прага, защото добрите духове стоят пред него, така да се каже, и ни защитават от това преживяване.

Именно от такива преживявания зависи да развиете определени строго морални импулси. По този начин придобивате зрялост да изграждате духовно-научно познание само върху здрава душа. В сравнение с това, което духовният изследовател трябва да преживее, преди да се приближи до духовния свят,

възражението, че духовният изследовател се посвещава на каквато и да е мания, е детинско. Той познава преживяванията на манията, виденията напълно. Той знае как ги е премахнал от душата си. Ако е способен да заличи резултатите от себелюбието, пред него се появява нов свят, напълно обективен; той е изпълнен с отделни неща и същества, както и външният физически свят е изпълнен с отделни неща и същества.

Нашето време е силно склонно да приема нещо свръхсетивно и човек може да забележи как тази тенденция става все по-важна. Искам да посоча само един забележителен факт. Чарлз Уилям Елиът (1834-1926, американски химик), член на борда на директорите на Харвардския университет в Америка, изнесе лекция през 1909 г., в която говори за един вид бъдеща религия, която признава свръхсетивното на научна основа. Той каза, че хората винаги са признавали абсолютна душевна същност, която не е подчинена на външни физически закони. – Такъв намек откриваме при много учени. Такива хора обаче биха искали да спрат до този намек. Те казват, че има душа, душа и душа. Да, това е точно по същия начин, както ако кажем за най-различни растения и животни: това е природа, природа и природа. Ако обаче духовният изследовател разкаже подробности за духовния свят, тези хора стават неловки. Не е достатъчно да се посочи фактът, че има дух и душа. Ако обаче някой заяви, че има същества и събития в духовните светове, тогава тези хора стават неловки и казват, че това са празни мечти. Не може да се каже, че всичко, което се появява пред духовния изследовател, е заблуда. Тъй като духовният изследовател е участвал в преживяванията, които му позволяват да прави разлика.

Въпреки това, в естествените науки е точно по същия начин; човек трябва да преживее тези неща. Ако човек никога не е виждал риба кит, зоологията не може да докаже, че има риба кит. С нея някои възражения се опровергават. Шопенхауер характеризира част от своята система с факта, че казва: „Светът е моята идея“. – С нея той заявява, че човек не може да отдели възприятията от менталните образи. Съществува обаче лесно, дори и тривиално опровержение. Ако си представим, че докосваме кожата си с желязо с температура от 900 градуса по Целзий, можем да си представим болката вероятно в мислите си, но само въображаемото нажежено желязо не причинява болка, както истинското. Има доказателство, което се получава от живота. Същото важи и за духовния живот; той трябва да бъде преживян докрай.

Някой възрази, че при голяма жажда човек може да си представи вкуса и освежаващия ефект на лимонада. Да, но жаждата не може да се утоли с този образ. Не е позволено да се използват интелектуални игри. Духовният изследовател трябва да е напреднал толкова далеч, че да може да различи реалността от спекулативната измислица, както трябва да се различава реалността от менталната картина във физическия свят.

Така човекът навлиза в света, в който се намира всяка нощ, след като е напуснал физическото си тяло, където е и в духовния свят, само че няма вътрешна дейност. Чрез упражнението душата и умът му стават толкова силни, че той преживява себе си и своята среда.

Сега започвате да разбирате, че нещо духовно формира основата на човешкото същество. Ако веднъж сте преживели как можете да бъдете отделени от тялото, как не упражнявате власт над това тяло и въпреки това съзнанието ви се запазва, разбирате нещо друго. Разбирате, че това е нещо ембрионално, което помага за създаването на тялото. Тогава човек гледа съвсем научно на човешкия живот по такъв начин, както вижда растение, което расте. Ако едно [живо същество] се роди с корените на растение и умре след цъфтежа, то няма да има представа за факта, че семето, което се развива в цвета, започва процес отново и че трябва да си представите цялото растение, концентрирано в семето. Ако сте разпознали човешкото вътре, разбирате поговорката на Гюте: в напреднала възраст ние ставаме мистици. - Богатият душевен живот е като семето на растението.

Сега гледаме човешкото същество, което се появява при раждането, как се развиват неговите способности и осъзнаваме при смъртта му, че то е натрупало вътрешни сили, които вече не може да изрази с тялото. Така вътрешността навлиза в духовния свят при смъртта; и ако видим човешко същество да се ражда, го виждаме отново да излиза от духовния свят и да се движи по линията на наследствеността на бащата и майката. Ако кажем, че всички качества се наследяват от бащата и майката, това е като старите природни науки, които са вярвали, че от калта може да произлезе дори рибата. Само Франческо Реди е казал, че животът може да произлезе само от живота.

Духовният изследовател познава духовната сърцевина на човека. Ако някой твърди, че всичко идва от бащата и майката, той трябва да отговори: това е неточно наблюдение. Трябва да се каже, че това, което идва от предишни въплъщения, влиза и привлича към себе си това, което идва от бащата и майката. Всичко духовно-ментално се връща към предишно духовно-ментално. Това означава, че стигаме до повтарящите се животи на земята. Вече сме преминали през много животи. Всичко това има начало и край. Ние носим със себе си това, което сме придобили като вътрешни сили в този живот, така че да работим и върху изграждането на тялото си. Човек може да наблюдава това съвсем външно. Човек гледа мозъка при раждането и наблюдава как той се развива след това пластично. Там индивидуалността си проправя път. В това се озоваваме, ако станем духовни изследователи, ние сме придобили това в този живот.

Оттук идва и зашеметяващото впечатление, което получава един духовен изследовател, защото не може да промени нищо от онова, което идва от предишни животи. Там загадката на смъртта и съдбата ни изправя по особен начин. Ако страдаме в настоящия живот, ние сме си го подготвили в предишен живот. Това

може да изглежда жестоко. Нека обаче предположим, че някой трябва да преживее на осемнадесетата година от живота си, че баща му губи имота си. Сега той трябва да научи нещо, това е много неприятно и може да го почувства като нещо изключително лошо. На петдесетгодишна възраст обаче той ще прецени съвсем различно. По този начин човек не винаги може да прецени правилно нещастieto, стига да го преживява. Трябва да си кажем, ако се излагаме на страдание и мизерия: това е едновременно условие за развитие. Само въображаемо е, ако човек вярва, че това знание е жестоко.

Как ни се изправя безсмъртието сега? Не както в много философии, където се разглежда безкрайна времева линия и се спекулира как човекът може да оцелее. Не, ние придобиваме нещо, което се концентрира вътрешно в човешкия живот; душевният живот се концентрира, ние пренасяме духовното си ядро през портата на смъртта в духовния свят; свързано с тялото, нашата съдба го води към следващия живот и ние използваме следващия живот отново, за да обогатим вътрешността си. Въпреки това, като цяло животът е възходящ. Целият човешки живот се състои от живота между раждането и смъртта и от това, което остава между смъртта и новото раждане. Цялото безсмъртие се състои от това, което самият живот дава. Ние опознаваме живота като създател на нов живот, като растение, което има гаранцията в семето, че ще произлезе ново растение. Това е научно съображение. Разбираемо е, че съществуват много предразсъдъци срещу това, но Франческо Реди също го е преживял. Някой е искал да го изгори до смърт. Това е съдбата на истината. Днес хората вече не се изгарят, а се наричат глупаци. Модата се променя, съществото остава. По-късно тези „мечтания“ са даденост. Така ще се случи и с истината: нещо духовно-умствено може да произлезе само от нещо духовно-умствено. Някой, който знае как стоят нещата с изследването на духовния свят, разбира, че тези предразсъдъци трябва да възникнат. Отначало хората вярват, че естествените науки са в опасност. Следният пример служи като обяснение. Виждаме човек; двама други стоят пред него и питат: защо този човек живее? - Единият казва, че има бял дроб вътре и въздух отвън, следователно живее; това е научен факт. Не можете да оспорите нищо. Другият казва, че това не е единствената причина. Той падна във водата преди четиринадесет дни и аз го извадих - това е причината, поради която живее.

По този начин, духовната наука не отрича никакви наблюдавани научни факти; тя не казва нищо против теориите за наследствеността, доколкото те не се опровергават. Въпреки това, освен наследствеността, съществува и законът на съдбата.

Духовната наука напълно признава естествените науки. Недоразумението се състои единствено във факта, че естествените науки често прекрачват своите граници и искат да установят един вид духовна наука. Много хора казват, че човек трябва да се съобразява с това, което очите възприемат; естествените науки могат да разчитат

само на него. Тогава човек може да се запита дали Коперник е имал ново астрономическо възприятие.

Не, той преосмисли това, което човек е мислил по-рано, благодарение на сетивното възприятие. Коперник имаше смелостта и умствената сила да интерпретира сетивното наново. От нея произлиза новата астрономия, която не е възникнала чрез сетивното възприятие. Джордано Бруно проби през сетивното възприятие, макар че не смяташе небето за граница. Както синият небесен свод произлиза от ограниченията на човешката интуиция, така и небосклонът на душевния живот произлиза между раждането и смъртта. Ние стоим духовно-научно на мястото на Джордано Бруно. Духовната наука пробива границите на раждането и смъртта. Както Джордано Бруно пробива през пространствата, духовната наука пробива през времената.

Галилей имал приятел, който бил последовател на Аристотел и който бил разбрал нещо неправилно от Аристотел, че нервите приемат сърцето за отправна точка. Той го завел до труп и му показал, че нервите приемат мозъка за отправна точка. Приятелят казал: „Да, изглежда така, но аз чета при Аристотел, че е различно и му вярвам повече.“ – Днес хората идват и казват: „Звучи разумно, но при Хекел го четем различно.“ Тук изречението на Шопенхауер е важно: истината винаги е трябвало да страда от факта, че изглежда парадоксална, ако се появи в съществуване, защото не може да седне на трона на широко разпространената заблуда. Така тя поглежда към своя ангел-пазител, времето, чиито удари на крилете обаче са толкова бавни, че някой, който е разпознал истината, често умира междувременно.

Трябва да разберем, че е неоснователно възражението, че само духовният изследовател може да знае нещо за духовния свят. За да открие истината, човек трябва да премине през всичко това, но духовното изследване се отнася към духовната наука като това, което художникът трябва да научи към своята картина. От картината можем да разпознаем нещо. Човек може да разбере какво е изследвал духовният изследовател, само ако подходи към това, което той има да каже, със здрав разум. Тогава тези истини ни дават радост от живота, помагат ни да преодолеем безпомощността и ни дават сигурност.

Човек съзерцава духовните светове не защото притежава нещо от тях, а защото е внесъл [съзерцаваното] в идеи [и понятия], които всяко друго човешко същество може да разбере. Духовният изследовател получава резултати, които не се различават от тези на читателя или слушателя. По този начин получаваме отговори не само на научни въпроси, но и на загадките на живота.

Ако можехме да развием човешкото образование по такъв начин, че от младостта нататък човешките същества да растат с тези въпроси, в нас би се развило нещо като предразположение, като семе или сърцевина, която предлага гаранция за бъдещ живот. Силата на живота става все по-силна и ако външните сили се

разрушат, ние усещаме как вътрешните се концентрират. Семето на растението не би могло да се усеща различно в сравнение с увехналите листа като духовното, което влиза със силата си през портата на смъртта. Тази, и не само науката, дава отговори на живота. Те ни утешават в най-тежките ситуации. За това не е нужно да си духовен изследовател. Както можеш да опитах храна, без да си химик, не всеки трябва да бъде духовен изследовател. Трябва да има само някои. Това се превръща в устойчиво убеждение в душата, така че човек да се научи да се отнася към враждебността срещу нея, както Гьоте е казал на отричащите движението в своя „Захм Ксенен III“ (сборник с поговорки) . Гьоте е отговорил, основавайки се на здравия разум. Човек не може лесно да опровергае този възглед философски.

Може да се случи нещо враждебно;

Запазете хладнокръвие, мълчете;

И ако отрекат движението,
заобиколете ги пред носа им.

Човек може да прилага хумор към противниците си; обаче, човек трябва не само да вярва, но и да знае как се съотнася с истината. Така духовната наука ще се запознае с живота, така онези, които усещат вътрешното укрепване на душата и как тя се адаптира в живота, чувстват нещо подобно на това, което Гьоте е чувствал към отричащите движението. Така можем да обобщим всичко, което произтича от днешното ни разглеждане, в едно усещане към противниците на духовната наука:

Може да се случи нещо враждебно;

Запазете хладнокръвие, останете спокойни;

И ако отрекат духа,
не размишлявайте повече.

Да, признайте най-накрая, че са прави;

Тъй като умът им е в лошо състояние.

VIII. Въпросите на живота и загадката на смъртта II

17 май 1913 г., Щутгарт

От няколко години говоря тук за обектите на духовната наука и много слушатели, които вече са участвали в тези разсъждения многократно, ще открият различни знания, които не са нови само в днешното разглеждане. Само това, което казах тази година за духовната наука, даде повод да се разгледат обектите от най-различни гледни точки. Тъй като може да се каже, че днес духовната наука, както е разбирана тук, в никакъв случай не е общопризната и много хора я бъркат с всичко, което горе-долу точно се нарича „теософия“.

Така наречената случайност ви предава нещо в това отношение. Когато бях на лекционна обиколка в един град, видях две малки произведения в една книжарница, в които обаче търсех нещо съвсем различно. Едното съдържаше популярно представяне на *философските миогледи и подходи към живота на деветнадесети век (вероятно от Макс Бернхард Вайнщайн, 1852-1918, публикувано под това заглавие в Лайпциг през 1910 г.)*. Ако се вгледате по-внимателно в това произведение, ще останете с впечатлението, че тази книжка е написана с известна сериозност; отделните глави съответстват на доста задълбочено познаване на това, което се обсъжда там - с единственото изключение на теософията или - както се има предвид в по-тесен смисъл тук - духовната наука.

Опитвам се да обединя духовната наука с това, което е казано там, точно в тази глава, и трябва да се каже, че колкото добри и съвестни са другите глави, толкова повърхностна е главата за духовната наука. Не искам да се спирам на тази глава тук, бих искал само да отбележа, че освен различни неверни твърдения, авторът казва, че духовната наука разпространява неясни фантазии за едни или други световни факти. - Сега си помислих, че може да се намекне за моята *Окултна наука* и някой би отрекъл това, което е добре доказано там, без да се запознае с нещата. Обаче, веднага продължих да чета и открих изречението, че в кръговете на поддръжниците на това духовно изследване навсякъде пророчествата за войни и земетресения играят голяма роля. - Питам ви, играят ли такива пророчества голяма роля в моите обяснения?

Може да се предположи, че малцина четат подобни произведения. Другата книжка или по-точно брошурата обаче имаше заглавие „*Седем секти на погибелта. Предупреждение за протестантските християни*“ (издадена от протестантска асоциация през 1913 г.). Няма да я чета на глас. Там ще намерите изброени следните седем секти на погибелта:

Първо: Адвентисти или Събатисти – около четири страници. Второ: Изследователите на Библията на зората – също четири страници. Трето: Новоапостолските – три страници. Четвърто: Мормоните – четири страници. Пето: Учените – три страници.

Шесто: Спиритизмът – само две страници. Седмо: Теософия, за която той знае само половин страница. Не искам обаче да я прочета цялата, а само половината.

„В частност, тя [теософията] учи на самоизкупление, вместо на изкупление от Христос; може да се сравни с езичеството“ и се посочва църковната история.

Интересно е също, че тази брошура съдържа забележката, че можете да закупите брошурата на всяка цена и размер, също и на отделни листове. За стотинки можете да си съставите мнение за това, за което трябва да се говори днес, и след това да закачите съответния лист на стената.

По този начин става ясно откъде идват преценките, които ни се изправят от някои страни, ако те осъждат стойността на нашия обект изцяло. Типично е също, че авторът на тази брошура може да каже само половин страница за „седмата секта“. Сега, от този външен пример, следва, че наистина в наше време съществуват много предразсъдъци срещу духовната наука и че има малко желание да се стигне наистина до първостепенната грижа на духовната наука. Въпреки това, може да се предположи, че този, който иска да съди даден обект, знае това наистина. Очевидно е, че това не е така с духовната наука сред широки слоеве от населението. От онези хора, които не искат да знаят нищо за нея, не може да се изисква да се занимават с нея; обаче, от онези, които съдят публично. Вероятно би объркало някои хора да се налага да се занимават с нещата, за които искат да съдят „съвестно“.

Човек постоянно се пита как духовната наука трябва да се постави в непосредствения живот на настоящето? Как и с какво право се позиционира тя пред големите въпроси на живота и пред загадката на смъртта?

Става все по-очевидно, че от неосъзнати дълбини на душевния живот тези кардинални въпроси се превръщат в стремежи в човешките души. Областта на духовната наука обаче е огромна колкото света и би трябвало да се говори много, ако човек иска само да посочи какво обхваща духовната наука. Дори ако духовната наука трябва да разширява изследванията си безкрайно, въпреки това нейните изследвания кулминират в двете житейски загадки, които наричаме с думите *съдба* и *смърт*. Знанието трябва да се утвърди, че външната наука не може да отговори на големите въпроси за живота и безсмъртието, ако е наясно с техните граници. Тази външна наука обаче се опитва да създаде най-разнообразни светогледи, а именно такива, които вярват, че стоят на почвата на естествените науки и вярват, че им е позволено да казват, че резултатите им са пряко противоположни на това, което духовната наука има да каже.

Би било лудост да се говори за факта, че основите на духовната наука всъщност противоречат на естествените науки. Тези естествени науки са създали много неща в продължение на три, четири века, които са променили до голяма степен целия ни живот. Ако е вярно това, което Гюте казва, че човек трябва да съди за една школа на мисълта според нейната плодовитост, естествените науки са показали своята плодовитост - всъщност само с решаването на загадките на материалния живот.

Трябва обаче да се вземе предвид и нещо друго. Естествените науки са образovali човечеството по особен начин. Те са били прекрасно средство за образование, така че човешкото същество е поставило въпросите за живота и смъртта по различен начин, отколкото ги е поставяло преди. Това съответства и на факта, че духовната наука работи със своя метод, с целия си възглед, напълно по модела на естествените науки. Въпреки това, докато въпросите са станали по-дълбоки, душите са били измамани да приемат за реално само това, което възприемат със сетивата си.

Духовната наука не може да предложи физически неща. Тя не може да влезе в лаборатория и да създаде там духовно знание. Духът, който живее в нас между раждането и смъртта, може да бъде проучен за определено време и за нашето съзнание само чрез душевни процеси. Всеки знае, че духовният живот е в него от раждането му; всеки трябва да знае, че може да достигне до това, което е преживял например преди двадесет години, само чрез паметта и че не може да предизвика този процес на паметта с външни апарати. Така че човек трябва също да признае, че духовната наука трябва да търси своите източници чрез увеличаване на такива вътрешни преживявания като паметта. Това обаче ще продължи дълго, докато човечеството не осъзнае, че методът на духовната наука наистина е вътрешен, но е вдъхновен от същия дух като външните природни науки. Човек може да разпознае това веднага, ако погледне какво казват такива критици на духовната наука, които отричат, че човек може да достигне до това, което е отвъд сетивното възприятие. Дори да признаят, че има нещо свръхсетивно, въпреки това, казват те, човешкото познание не може да проникне в него. С такива духове човек може да наблюдава с какви трудности трябва да се бори духовната наука. Тъй като подобно възражение няма друга стойност, както ако някой иска да каже например какво всъщност имат предвид днешните ботаници? Те казват – и това би трябвало да е основно постижение на деветнадесети век – че растенията се състоят от единични клетки, а животните също се състоят от такива клетки. Нека приемем, че сега някой доказва колко много може да види човек с очите си. Той не може да види клетките и всичко, което пресича границите на физическото познание. – Тези, които говорят по този начин, доказват, че очите не могат да надникнат в това, което въпреки това са видели натуралистите. Такова доказателство може да е правилно; тогава би се доказало, че е невъзможно да се достигне до клетъчния състав на растенията и животните с човешки очи и да се проникне в тези най-фини процеси. Някой би бил глупак, който би искал да докаже, че такова доказателство е погрешно. – Многобройни доказателства са от същото качество, които предполагат, че човешките познавателни способности, каквито са, не могат да знаят нищо за свръхсетивното. Такива доказателства могат да бъдат напълно верни и глупак би бил, който би искал да ги опровергае.

Въпреки това, напълно независимо от ограниченията на физическото око, [човек трябва да вземе предвид], че е въоръжил очите си с когнитивни средства като микроскоп, телескоп и спектроскоп и по този начин може да наблюдава процеси и вещества, които [преди са били невидими], например, със спектрален анализ. Фактът, че това е направено, също е правилен и е също толкова правилен, ако старите светогледи говореха за границите на познанието. Точно както естествените науки са изострили окото, духовната наука укрепва това, за което може да се каже в естественото му състояние вероятно с право: то има граници. От това обаче осъзнаваме, че доказателството за границите на познанието е също толкова малко оправдано, колкото и доказателството за границите на окото. Окото се въоръжава с микроскоп, телескоп и спектроскоп - човешкият ум придобива сила с вътрешни, интимни средства: медитация, концентрация и съзерцание. Вече споменах това. От моята статия „*Как човек постига познание за висшите светове?*“ можете по-точно да разберете какво разбира човек чрез медитация, концентрация и съзерцание. Нормалната душевна дейност обаче зависи изцяло от физическото тяло, от нервите или мозъка. Духовната наука не оспорва това. Тя обаче прилага методи, чрез които умствените способности стават различни, както и зрението става различно чрез прилагането на микроскоп и телескоп.

Нека първо поговорим за умствения капацитет. В обичайния живот той се занимава със света на нещата. Как работи този умствен капацитет? Ние сме тук точно в една от онези точки, където може би ще стане очевидно още в следващия път, че естествените науки – ако бъдат правилно разбрани – са в хармония с това, което духовната наука може да ни даде. Естествените науки вече се докосват до това. Ако развием мисъл, насочена в обичайния живот към областта на нашето сетивно съществуване, умственият капацитет се намесва в мозъка ни. Това е просто общ резултат от духовната наука и естествените науки, само че духовната наука го знае, докато естествените науки поставят хипотези. Обичайният живот обаче вече ни учи как мисленето се намесва в мозъка и човек знае, че умственият капацитет работи по такъв начин, че причинява разрушителни процеси в мозъка, разрушителни процеси на най-малките и най-фини структури на мозъка. Умственият капацитет е активен и той разрушава мозъка постоянно. Нашият умствен капацитет би могъл да бъде защитен от причиняване на това разрушение, ако се използваше по различен начин.

Точно както се държи човек, който се вижда в огледалото, така се държат и умствените процеси; те се намесват в мозъка: отразяват работата на мисленето в душата ни, така че ние осъзнаваме умствения процес. Така работи обичайният умствен капацитет. Обичайният живот го доказва, докато мисленето причинява умора, която сънят отново балансира. Това е обичайният ход: балансът на тези разрушителни процеси със съня. Природните науки вече имат думи за това като асимилация и катаболизъм и за този, който знае да наблюдава тези неща, става

ясно, че резултатите от природните науки водят и до това, което учи духовната наука.

Този процес на мислене е толкова естествен, колкото и зрението на окото. Точно както човек може да укрепи окото с инструменти, човек може да укрепи умствените си способности, не с външни средства, а с вътрешни средства на концентрация, медитация и съзерцание. Какво причиняват те? Те карат човешкото същество – ако иска да стане духовен изследовател – да си дава произволно съдържание на мисълта, което не е стимулирано отвън. Обичайното мислене протича по такъв начин, че стигаме от външни впечатления до вътрешни преживявания. Духовното мислене протича по такъв начин, че вътрешната работа се различава от обичайния начин [на мислене]. За по-дълго време мислите трябва да бъдат насочени към вътрешно душевно преживяване, което самият човек е създал и което не е стимулирано отвън. Например, душата се спира на думите:

В ярката светлина тече живата мъдрост.

Разбира се, това е глупост за обичайното мислене. Важно е обаче, че нямаме образи на външния свят [в медитацията]. Тези образи имат по-скоро целта да задълбочат душевните сили. Това се случва, ако душата се опитва да извади вътрешните си способности от дълбините си, за да направи нещо, което човек изобщо не прави в обичайния си живот: концентриране върху такъв образ. Човек обикновено не прилага душевните сили, които се появяват в медитацията, в обичайното ежедневие; най-много те стават слабо забележими. В медитацията те се издигат по съвсем различен начин. Спящи душевни сили изплуват от дълбините на душата и тогава става очевидно, че тези душевни сили са независими от това, от което зависи обичайният умствен капацитет. Докато обичайното мислене зависи от мозъка и причинява разрушителни процеси, това мислене създава вътрешна сила, която дава на душата преживяването: Аз съм независим от физическото си тяло. Сега искаме да характеризираме малко по-подробно този процес на независимата умствена способност. Стигаме до област, която естествените науки също могат да признаят. Вече засегнах една глава. Дю Боа-Реймон (Емил ДБ-Р., 1815-1890, немски физиолог) посочва [в лекцията си] на научния конгрес в Лайпциг (1872) границите на познанието и разглежда спящия човек само като обясним, защото е свободен от афекти, желания и ментални образи. Има нещо, което точно такива научни мислители, които приемат фактите такива, каквито са, ще разпознават все повече и повече. Да предположим, че някой казва, че въздухът ни заобикаля, човекът го вдишва, тогава известно количество въздух има в него; сега искам да изследвам въздуха. Изследвам белия дроб как се храни, как извършва органичните си процеси и т.н. - Това би бил най-лошият метод да се изследва въздухът по този начин. Човек би научил нещо за белия дроб. Обаче, въздухът се изследва най-добре в атмосферата, защото въздухът съществува в атмосферата. Ако някой искаше да разпознае въздуха чрез изследване на белия дроб, би го сметнал за безмозъчен.

Човек е все още далеч от опознаването на афектите и страстите, ако изследва физическото тяло. Не може да опознае мисленето, докато изследва мозъка. Това би било също толкова безмозъчно, колкото да изследваме въздуха в белия дроб. Както белият дроб вдишва въздуха в дихателен процес, който обгръща земята като атмосфера, тялото вдишва душевния живот с всяко събуждане. Както вдишаният въздух се отнася до белия дроб, така и душевният живот се отнася до мозъка. Със заспиването тялото отново издишва душевния живот. Докато сме будни, ние имаме душевния живот в себе си, който принадлежи към духовно-умствения живот, в който живеем, както живеем физически в атмосферата.

Тук имаме област, където е ясно как се преплитат естествените науки и духовната наука, както вече е признал Дю Боа-Реймон. Духовният живот принадлежи на целия духовен свят, както въздухът принадлежи на физическата атмосфера. Можем да кажем, че ако човек спи, той е издишал дух и душа. Неговият дух и душа са в духовно-менталното на целия свят; той обаче не може да ги възприеме там, защото няма съзнание.

Някой, който е развил умствените си способности чрез медитация по такъв начин, откъсва силата на мисълта си от материалните телесни сили; той осъзнава себе си сякаш отвъд тялото. Тоест, той развива мисловни процеси, които не произлизат от прилагането им към нещата от материалния свят, а отива с мисленето си към духовния свят. Той знае от непосредствен опит, че развива мисловния процес отвъд тялото и преживява същества, които са изправени пред него като духове. Това се основава на освобождаването на мисленето от тялото и е това, което може да се счита за първи източник на духовно изследване. Човек може също така вътрешно да изпита, че мисленето, което се придобива по този начин, е различно; то не ни уморява. Тъй като е важно явление, ние преживяваме такива процеси, които не ни уморяват. Някои медитиращи хора обаче смятат, че първоначално забелязват, че заспиват веднага с медитацията. Това се дължи на факта, че тогава процесът все още не е напреднал достатъчно, защото е трудно да се отдели мисловният процес от чисто външното. Това отнема години и години.

Какво изпитваш тогава? Тогава изпитваш нещо, което не може да бъде характеризирано абстрактно, изпитваш зашеметяващи вътрешни неща. Преживяваш, че имаш своето „аз“ отвъд себе си, което наблюдаваш отвъд преживяното.

Докато се чувствате затворени в кожата си в дневното съзнание, вие я преживявате сега като външен обект. Външният свят остава интересен, вие сте привлечени от него като със стотици магнитни сили. Не искате да бъдете откъснати от външния свят. Чувствате, така да се каже, че принадлежите към него. Това обаче са емоционални и сетивни сили, които принадлежат преди всичко към реалността на висшия опит. Научавате се да разпознавате силите, с които се чувствате привлечени от външното физическо тяло. Сега разбирате причината, поради която се събуждате

сутрин, научавате се да разпознавате, че тялото ни казва: „Вие принадлежите на мен, трябва да се съедините с мен, както се съединява с мен онова, което се издишва от външната физическа природа [по време на сън], когато се поправя това, което външният живот е разрушил. Човек се научава да разпознава защо душата се връща във физическото тяло.

Научаваш нещо друго: силите, които са били там преди зачеването. Оpozнаваш душата такава, каквата е днес, но също така се научаваш да разпознаваш, че това са същите душевни сили, които са били там преди раждането, които са ни привлекли към родителите, които са могли да дадат физическото тяло. Оpozнаваш силите, които са довели до настоящия живот на земята, както и силите, които са довели до нашата съдба. Ако човешките същества развият сили, за да се освободят от тялото чрез мислене, тогава те започват да разпознават силите чрез символи, които ръководят съдбите им. Материалистичното изследване на сънищата вече е признало, че човек преживява образи, спомени в сънищата.

Човек не може лесно да си представи, че в обичайния ежедневен живот нещастieto, което човек е преживял преди двадесет години, не е нещо, за което той дълбоко копнее. Ако сме се отдръпнали с мисленето от тялото, ние преживяваме онова, което ни е било неприятно по онова време, и сега се чувстваме привлечени от него. Защо? Защото душата осъзнава, че има несъвършенства. Те са толкова дълбоко скрити, че човек не ги забелязва с обичайното си дневно съзнание. Тази склонност към компенсиране на несъвършенствата действа в дълбините на душата, дори и тя да не знае нищо за тях в обичайното си съзнание. Тя се чувства привлечена от нещо, което носи нещастие в живота; едва след като е преминала това изпитание, предишното несъвършенство може да се превърне в съвършенство. Животът с освободен умствен капацитет изглежда по такъв начин, че в душата се появяват силите, към които се чувстваме привлечени. Въпросът за съдбата се превръща във въпрос на въображението. Започваме да разбираме нещастieto, защото знаем, че душата трябва да търси нещастieto, за да компенсира определени несъвършенства. Тя трябва да знае, че преди раждането си сме били снабдени със сили, които са ни привлекли към подходящия ембрион, както и семето на растението е привлечено от подходящия за него почвен слой. В това отношение духовната наука е в хармония и с естествените науки, които не могат да отрекат, че например алпийско растение расте в среда, чиито условия съответстват на неговия растеж. Душата е водена към такава съдба, в която може да промени несъвършенството в съвършенство. Вървим през портата на смъртта. Ако душата е сгрешила на някого и сега, освободена от тялото, преминава през портата на смъртта, тя чувства: Мога да се чувствам съвършена в бъдеще само ако се опитам да балансирам това, което съм сгрешила. Извършеното престъпление се превръща в чувство: душата ми е безпомощна срещу случилото се, но мога да се науча да

развивам сили, които са като предразположение в мен и които карат да получа съдба, в която мога да се трансформирам.

По подобен начин човешкото същество надхвърля настоящия душевен живот, ако придобие друга душевна сила. Както можем да освободим умствената способност, така че тя да протича вътрешно, можем да освободим друга сила, която намира друго приложение в обичайния живот: силата на речта. Какво се случва с тази сила на речта? Развиваме нещо духовно-умствено в речта, но тя не остава нещо духовно-умствено в обичайния живот. Тя се намесва в процесите на мозъка, на ларинкса – силата на речта се намесва в материално-телесното. Както спираме умствената способност, преди тя да се намеси в мозъка, можем да спрем и силата на речта, преди тя да се намеси в мозъка и ларинкса.

Естествените науки търсят органа на речта в третата извитина на мозъка, в полето на Брока; маймуните го нямат. Някой, който преследва фактите само от гледна точка на естествените науки, казва, че речта се появява с органа на Брока. - Обаче фактът, че някой, който израства само на самотен остров, не постига език, въпреки органа на Брока. Факт е, че силата на речта структурира мозъка, така че органът на Брока е [структуриран] и оттам се развиват волевите дейности по такъв начин, че произлиза езикът. По този начин, ние имаме нещо духовно в силата на речта, което се намесва в органичното. Сега обаче можем да променим силата на речта, като не ѝ позволим да се доближи до телесното. Постигаме това, като правим медитацията, концентрацията и съзерцанието си малко по-различни. За да освободим силата на речта, не е достатъчно да се посветим само на съдържанието на менталните картини, но е важно да проникнем в обекта на нашата ментална картина с усещане и емоция. Можем да медитираме в мисли върху такава поговорка като В ярката светлина тече живата мъдрост.

Въпреки това, можем да разпалим мислите си с чувства, можем да усетим душевния си живот в онази светлина, която се превръща в символ на течащата към нас мъдрост. Тогава усещаме, че задържахме силите, които иначе бихме оставили да излязат в думи. Това води до Въдъхновение, както и силата на мисълта – ако е запазена – води до Въображение.

Ако човек освободи силата на словото, така че да прилага същите сили вътрешно, но да ги задържи в душата, тогава погледът към духовния свят се разширява. Тогава можем да възприемем други резултати от духовната наука. Тъй като душевният живот се простира не само до съществуването отвъд тялото, но ние се научаваме и да гледаме назад към предишни животи на земята. Спирането на силата на словото ни позволява да преживеем предишни животи на земята. Човек винаги е смятал тишината за нещо специално. Следователно, не е нужно да се ограничава външното говорене; човек трябва само да прилага вътрешните сили.

Искам да представя не само резултати от духовната наука, но и средствата, които водят до тях. Човек може би се замисля: колко дълъг е всъщност интервалът между

два живота на земята? Защото духовният изследовател си представя, че предишният ни живот на земята се връща към време, когато все още не е имало нищо от индивидуалния език. Индивидуалният език се е нуждаел от толкова време за своето развитие, колкото е минало времето от последния ни живот на земята. – Това е пример за факта, че човек може да изследва факти от духовния свят само ако са се развили подходящите душевни сили. За да разбере обаче, без да се засяга какво казва духовният изследовател, е необходимо само да мисли логично. Както някой, който не разбира техниката на рисуване, може да разбере портрет, така всеки може да разбере и посланията на духовния изследовател. Човек трябва да бъде духовен изследовател, за да проникне в духовния свят, но ако обясни изследването с думи, може да го разбере със здрав разум.

Човек не бива да очаква отговор на въпросите на духовния свят от науката. Здравият разум обаче знае кое е правилно. Многобройни философи казват, че човешкото същество си задава въпроси, които надхвърлят обичайните възможности на сетивата, например въпросът за човешката съдба. Външният живот не му отговаря. Мисленето, за което говорих днес, му отговаря, докато превръща въпроса за симпатията или отвращението във въпрос на въображението. Големите въпроси си отговарят сами по такъв начин, че животът потвърждава духовната наука навсякъде.

Освен умствените способности и силата на речта, човек може да развие и трета. Човек знае, че се намесва с нея още в обичайния си живот по такъв начин, че тя може да завземе кръвообращението му. Срамът ни кара да се изчервяваме; страхът ни кара да пребледнеем. Душевният ни живот се намесва чак до дейността на сърцето. Човек може да запази тази сила в душата си и ако извършва концентрация, медитация и съзерцание по подходящ начин, така че това, което живее в кръвообращението, да остане в духовно-умственото. Ако свърже волевите си импулси с тези сили, ако медитира, например, изречението:

В ярката светлина тече живата мъдрост

и го усеща по следния начин: Искам да се движа във времето по такъв начин, че да допринасям за протичащия светлинен процес, тогава той откъсва част от тази сила, която се изразява в кръвообращението, в движенията на крайниците, в жестовите на ежедневието и ги насочва към духовното. Медитацията трябва да се случи с такава неподвижност на крайниците, каквато обикновено е по време на сън. Ако човек откъсне тези сили, може да схване това, което действа отвъд земята като духовно-ментален живот. Човек опознава земята като превъплъщение на духовно същество, както е разпознал човешката душа като преродена от предишни животи. Така човешкото същество се издига във вселената, то преживява своята съгласуваност с духовно-менталното, което ни обгражда, както физически ни обгражда въздухът. Така ние растем в духовния свят, докато решаваме не само теоретично въпросите на живота, но и преживяваме решението. Тогава това, което

духовната наука дава, не е теория, а се превръща в еликсир на живота, след което се влива в душевния ни живот като парна енергия в машина. Както естествените науки се намесват във външния живот и постигат триумфи, духовната наука ще се намеси във вътрешния човешки живот; тя ще ни даде сила и сигурност в живота. Това няма да остане теория, а ще се приближава до решението на въпросите на живота на всяка крачка, докато човешкото същество осъзнава какво има вътре в себе си, както и въздуха в дробовете си.

Тогава той знае, че има душа в себе си, нещо, което върви от живот в живот. Човек говори за безсмъртието не само теоретично, но го преживява в себе си, както и може да преживее бъдещото растение в семето, което само го създава. Да, духовната наука показва живота духовно ядро вече; ние се учим да преживяваме това, което е подготвило следващия живот. Разбираме безсмъртието, докато го преживяваме по такъв начин, че има гаранция за продължаване на живота. Ще разпознаем, че нещо съществува след този живот и нещо е съществувало преди този живот. Ще опознаем едно първоначално духовно състояние, от което сме произлезли. Ще се научим да разпознаваме, докато сме все още несъвършени, че трябва да развием, че ще преминем заедно със земята в духовно-умствено състояние в края на живота си на земята. Ще знаем, че трябва да преживеем вината си в този и в бъдещите животи като несъвършенства, докато не осъзнаем, че животът ни е подреден. Ще опознаем безсмъртието в собствените си души. С него духовната наука ни дава това, от което човешкото същество се нуждае в настоящето, за да реши въпросите на живота и загадката на смъртта.

Става напълно очевидно – ако човек погледне настоящето – че от една страна съществува нуждата от това, което духовната наука може да даде – че от друга страна, човек има най-големите предразсъдъци, ако духовната наука отговаря на единични въпроси за всичко, което тя трябва да бъде.

Нека вземем един пример. Човек преценява предимно по външни причини. Има един известен професор по философия (вероятно Ернст Мах, 1838-1916, австрийски философ и физик). Ако той говори за душата, ще намерите следните думи и безброй ученици ще ги носят като най-висша мъдрост в света. С оглед на този факт, не бива да се изненадвате от предразсъдъците срещу духовната наука. Там той казва, че сборът от нашите преживявания, въображението, волята и чувствата, които се комбинират в съзнанието в единство, е душата, която се издига до морални импулси на определено ниво на съвършенство. Разбира се, някой, който дава такива определения за душата, може да стигне само до резултата, че душата се разтваря при смъртта. Детето вече е научило в училище, че не е позволено да се добавят ябълки, круши и сливи и „ако първото и второто не бяха, третото и четвъртото никога нямаше да бъдат“. Какво обаче има предвид философът? Той говори за сбор от въображението, чувстването и волята и - странно е - това може да се превърне в морално чувство и воля. Той извършва чудо разсеяно. Такова чудо се

случва разсеяно: единичните преживявания се обединяват в едно цяло и след като бъдат обобщени, те стигат до морално чувство и воля. Детето още в училище научава, че не е позволено да се добавят различни неща.

Оттам произлизат и възраженията срещу духовната наука. Обаче, където тя се измерва в живота, се намират решения, които могат да бъдат разбрани и чиято разбираемост може да направи душата здрава. Духовната наука може да се измери как тя може да се справи с живота. Животът отговаря на въпросите по такъв начин, както се отговаря и на научните въпроси. Едно научно изобретение е плод на въображението, докато животът не го докаже. То се доказва, докато казва: „Да, ако фактите се окажат верни в живота, мога да ви се разкрия.“ Това важи и за духовната наука.

Ако човек премине през портата на смъртта, той се бори в духовния свят за това, което вече е подготвил тук: семето на нов живот. След това, в следсмъртния живот, животът между раждането и смъртта се оказва трансформация на нов душевен живот.

Питаме един съвременен психолог, Бартоломеус фон Карнери (1821-1909, австрийски психолог-материалист) да узнае нещо за смъртта, която е само друго състояние на съзнанието спрямо духовната наука. Той казва: „Животът е бил борба, човекът се е уморявал от тази борба и смъртта е най-благодотворна, ако се окаже сън след тежката работа на живота, която никой бог не смущава.“ - Да, можете да я докоснете тук със собствените си ръце в тази характеристика, която несъзнателно е заседнала в невъзможни ментални картини. Някой, който иска да докаже прекратяването на човешкия душевен живот, говори за факта, че е най-благодотворно, ако той спи, без да бъде смущаван от бог. Бих искал да знам кой механик казва, ако машината му не работи: Слагам я да спи. Там човек забелязва как се заплитат онези, които все още не искат да се впуснат в духовни изследвания. Други признават [съществуването на душа], както каза онзи американец, който всъщност беше химик, в лекция, която изнесе през 1909 г.: всяко човешко същество трябва да се чувства като независима душа. Да, *дотоку* са стигнали натуралистите, които съдят безпристрастно: зад телесното нещо съществува. Днес е позволено да се говори за душата и духа като цяло, които са зад сетивния свят. Обаче, човек бива етикетиран като мечтател, ако не каже само: това е дух, дух и дух. Ако обаче кажеш, че освен че намираш същества в животинския и растителния свят, има духовни йерархии, които превъзхождат човешкото същество, тогава го отхвърляш като мечта.

Ако човечеството постепенно разбере, че духовното изследване се поставя в духовния живот на настоящето, то знае: това е същото положение, каквото е било, когато са се появили естествените науки, когато са се появили Галилей, Коперник и Кеплер. По това време, казваха хората, човешкият възглед е доказал със сигурност, че земята стои неподвижно и слънцето се върти около нея, въпреки всичко тези

хора твърдят, че земята се върти около слънцето, това е глупост. - Дори ако Коперник беше определен като мошеник; въпреки това, неговите учения бяха приети по-късно.

Светът днес не се държи много по-различно в сравнение с духовната наука, която замества научния материализъм с духовната реалност. Духовното изследване показва какво може да даде неговото знание. То решава въпросите на живота и смъртта. Човек обаче възразява срещу това, което прочетох в началото на тази беседа [от два текста]. Хората, които се изправят пред духовната наука като онези, които някога са осъждали Коперник, Галилей и Кеплер като еретици, дълго ще „доказват“, че човешкият живот може да се докаже само от раждането до смъртта. Ходът на времената и на вселенския дух ще бъде такъв, че човечеството ще трябва да признае, че ще преживее същото, което е преживяло с Джордано Бруно по отношение на външните граници на пространството. Хората са смятали [видимия свод] за границата на пространството, която обгражда света.

Джордано Бруно доказва, че само [ограничените] човешки когнитивни способности дават тази граница. Духовната наука показва днес, че времевата твърд, че [ограничението на човешкия живот] между раждането и смъртта трябва да бъде заличено. Както Джордано Бруно разшири границите на твърдта, духовната наука показва безкрайната времевоост [на човешкия живот], безкрайната възможност за трансформация на живота, [така че човешките същества] да разпознаят вечната работа със себепознанието.

Следователно, нека популярните писания говорят за измислици и пророчества, нека който разпознава развитието, хората да клеймят духовното изследване и духовната наука толкова много. Ходът на времето ще покаже, че духовното изследване е толкова малко секта, колкото са секта и естествените науки. Може да се каже за онези, които искат да напреднат в областта на истината, че геният на човечеството ще ги пренебрегне, и ще се признае, че духовната наука не е секта, а че тя говори за загадките на живота от дълбоко познание и че нейното знание трябва да бъде предадено – както знанието на Коперник, Галилей и Кеплер – за благо на човечеството.

IX. Духовна наука и естествени науки – тяхната връзка със загадките на живота I

1 март 1913 г., Карлсруе

В настоящето, ако се говори за духовната наука в смисъла, както е предвидена тук, не се говори за нещо популярно и прието, и това е разбираемо. Като представител на духовната наука, човек би бил по-изненадан, ако тази духовна наука срещне всеобщо одобрение, отколкото ако предизвика съпротива на повечето хора навсякъде. Това е разбираемо, защото силата на нашето време и на всичко, което е довело до тази сила, по никакъв начин не се основава на причините, на които трябва да се основава духовната наука.

Триумфите на човечеството са в онази област, която произтича от естествените науки и техните знания. Както отделният човек, ако трябва изцяло да се посвети на дадена дейност, често трябва да отклони вниманието си от всичко останало и да се концентрира върху това, което трябва да прави, така е и с гения на човечеството. Този гений на човечеството трябваше да се посвети, поради историческа необходимост, на външното сетивно познание, което е свързано с разума, зависещ от мозъка. Той трябваше да се посвети изцяло на този мироглед; трябваше да насочи вниманието си изцяло към него. Затова се случи така, че от него постепенно се развиха привични начини на мислене, които са враждебни на резултатите от изследванията в областта на духовния живот.

Човек не може само да критикува пренебрежително този факт; човек трябва да го разбере. Човек трябва да разбере, че е разбираемо, ако съображения като днешните предизвикват само пренебрежителни забележки от онези, които не са по-близо до въпроса, независимо от коя страна идват тези забележки. Духовната наука не се занимава с онези области, с които научното познание се занимава първоначално в наше време. Духовната наука се различава от този научен начин на мислене не само по това, което се разглежда, но и по целия начин, по който се разглежда. Всъщност именно този начин е доста неприятен за нашите съвременници.

Духовната наука напълно признава естествените науки. Те трябва да се занимават с това, което се обръща към човека отвън, и трябва да гледат неговата външна страна. Те не могат да проникнат във вътрешността на нещата само поради своята сила – по причини, които ще разгледаме тази вечер. Задачата на духовната наука обаче, поради нейната природа, е да проникне във вътрешността на нещата. Още веднъж бих искал да си припомня едно Гьотево слово за познанието, което се връща към словото на великия натуралист Халер (Албрехт фон Х., 1708-1777). Може да се каже, че всъщност с това Гьотево слово той води от външния поглед върху природата към вътрешния, Гьотеовия начин на разглеждане. Натуралистът Халер е казал:

Нито един сътворен ум не прониква
в същността на природата.

Блажен е онзи, на когото тя показва
само Своя облик!

и Гьоте, който беше напълно обзет от духовното, каза против това:

Чувам това многократно в продължение на шестдесет години,
мърморя за това, но тайно
си казвам хиляди и хиляди пъти:

Тя дава всичко изобилно и с удоволствие;

Природата няма нито зърно, нито черупка,

Тя е всичко едновременно.

Изследвай най-вече себе си,

независимо дали си зърно или черупка.

Наистина, Гьоте е имал право да говори по този начин. Трябва обаче да се каже, че едновременно с това той е водил от външния поглед върху природата към погледа върху духа. Ако в това стихотворение той казва:

навсякъде, където сме вътре,

Все още можем да кажем, че сме вътре в природата само ако можем да разпознаем творческия дух зад физическото, което тя носи в своята същност. Тогава ние стоим вътре в природата. Тогава въпросът е само: как човек може да си представи това проникване във вътрешността на природата в духовно-научен смисъл?

С когнитивния начин, с който човек гледа на нещата от обичайния живот и който приема за основа на обичайните действия, валидни и в науката, не може да проникне в духовната същност на нещата. Следователно, трябва да се каже, че този начин на познание принадлежи към външния поглед върху природата.

За размисълът на духа, самообразованието на душата е неизбежно, за да се получи друг начин на познание и съвсем различно състояние на душата или съзнанието.

Душата трябва да направи нещо различно от себе си, отколкото е в обичайния живот и в обичайната наука, ако иска да изследва духовните дълбини. През какво развитие, какво самообразование трябва да премине душата, ако иска да усвои онези сили, които не съществуват в обичайния живот и с които човек прониква във вътрешността на нещата?

За да се разберем помежду си, трябва да ви помоля да направите сравнително разглеждане с мен, което обаче в никакъв случай не е замислено като сравнение, а което наистина ни води към вътрешността на цялата ни гледна точка, както би трябвало да бъде развита. За отправна точка приемаме голямата промяна в природата, с която се сблъскваме ежегодно, развитието на растението през годината, през сезоните. Знаем, че без слънчева светлина, без сили, които текат отвън към растенията, земята не би могла да ги произведе. Виждаме връзката на земята с тези космически световни среди, ако видим растението да пониква през пролетта. През есента тези сили, които пораждат растенията, се оттеглят. Виждаме

тези световни сили, сякаш държани далеч от онази част на земята, където е зимата; тогава виждаме земята, оставена на собствените си ресурси.

Нека сега предположим, че едно човешко същество е организирано по такъв начин, че в началото на пролетта е зашеметено от нещо и изпитва един вид сънно състояние през пролетта и лятото, от което се събужда през есента и опознава само есента и зимата. Нека предположим, че това може да се случи така или иначе. Нека също така предположим, че земята е обитавана само от такива същества, които виждат земята само в нейното безжизнено състояние; те биха виждали земята само ако тя съдържа семената на растенията; и това, което е отвън, би напомняло най-много в многогодишните растения за факта, че има и пролет, лято. Такива същества биха вярвали, че земята е нещо различно за човека, отколкото е. Те биха виждали само зимната ѝ страна и биха гледали на земята като на нещо, което произвежда безжизнени неща. Представете си веднъж как би изглеждала земята за такива същества.

Ако разширим гледната точка още повече, бихме могли да кажем, че такива същества биха обикаляли земята, за да преживеят зимата на едната половина на земята, а след това на другата половина на земята, така че никога да не преживеят лятото. Тогава те няма да се нуждаят от сън. Тогава те винаги биха отдръпнали поглед от живота. Те биха опознали земята само в състояние на смърт. Ние обръщаме погледа към това, което би било скрито за такива същества. Всичко, което се разкрива на човешкото същество през лятото, което прави земята източник на живо съществуване, би било скрит свят за такива същества.

Не по отношение на земята, а по отношение на нещо друго, това явление съществува на земята, за което говорих тук, а именно това явление се появява в самия човек. Обаче, полето на наблюдение не е земята, а човекът. Себепознанието на човека за обичайния живот е по начин, какъвто би било земното знание за същество, каквото представих сега. Защо?

Ако разгледаме човешкото същество в неговото ежедневие, това ежедневие се променя между спящо и будно състояние. Искаме да разгледаме човека как той се представя в съня си. Всички негови преживявания, които се надигат и спускат в него от събуждането до заспиването, всички желания, страсти, идеали, чувства и други подобни, са тихи. Разглеждаме това, което е външно видимо у спящия човек. С какво се сблъскваме там? Същество, което вероятно можем да сравним с растение. Изправени сме пред същество, което напълно има стойността на растение. За такова същество трябва да кажем, че то живее по подобен начин, както го има растителната покривка на земята. Както можем да разберем растителната покривка на земята само ако тя пониква под въздействието на космическите сили, можем да разберем и това спящо човешко тяло само ако си го представим като растение. Ако някой иска да си представи, че в човешкото същество пониква живот, обикновено заема съвсем погрешна гледна точка: обикновено сравнява будния живот на човека

от сутрин до вечер с поникващия растителен живот от пролетта до есента. Това обаче не съответства на реалността, ако се предположи, че човекът се слива с един вид растително състояние, когато заспи. Това означава, че пролетта идва, когато заспи, и че навлиза в лятото, колкото по-дълго спи през нощта. Ако приближава пробуждане, за човека е есен, а от пробуждането до заспиването, следователно в будния дневен живот, за човека настъпва зима.

Дори естествените науки са потвърдили това. Имаме зима в будния човек, защото дневният живот работи разрушително - както зимата трябва да бъде възстановена за земята - и трябва да бъде възстановена през нощта от всичко, което пониква живот. Както зимата работи разрушително по цялата земя, така и будният дневен живот работи разрушително в живота, а в душата на човека е лято, когато той е в растително състояние, което е причинено в него, което е подобно на поникващия живот на растенията на земята през лятото.

Следователно, можем да кажем, че това, което човекът разгръща в будно състояние, се отнася до цялото му същество по такъв начин, както това, което космическият свят принуждава да работи върху земята през зимата. От него можем да разберем само нашия буден живот. Той е като живота на земята през зимата. Това е будният живот на душата през зимата. Това е истинското съображение за човешкото същество.

Сега се връщаме към първата ни ментална картина. Човекът преминава през лято в душата си и когато навлезе в това време, той губи съзнание – както и същество, което заспи през пролетта, никога не би видяло растежа на растенията и би се изправило пред скрит свят през лятото. Тъй като космическите сили не се намесват в живота на земята през зимата, тъй като през зимата не са подходящи да извлекат това, което се разкрива в растежа на растенията, зимните сили на човека, неговите мисли, неговите усещания и неговият съзнателен живот не са способни да създадат лято в човека.

Следният въпрос трябва да бъде свързан с това: има ли в това душевно лято на човека нещо скрито, което може да се сравни с това, което остава скрито за нашите хипотетични същества, които не могат да възприемат растежа на растенията на земята поради своето спящо състояние? На този въпрос може да се отговори само ако е възможно да се промени това безсъзнание, в което човекът живее в своето душевно лято, в съзнание. Това означава, ако е възможно да се предизвика у него състояние, чрез което той може да възприема по такъв начин, че пред него душевното лято да се разпростира с всичките си същества. Способно ли е то да направи това? - Друг въпрос е: трябва ли правилно да предположим, че ако човекът осъзнае душевното лято, се разкрива нещо, което може да се сравни не само с растителната покривка, но и с това, което с право може да се нарече висш свят? От следното съображение произтича, че ни е позволено да предположим такова нещо.

Ако разгледаме света, ще открием, че човешкото същество е поставено в различните сфери на природата. Изобщо не е надменно, ако човекът приеме, че за неговото създаване са необходими определени висши сили, които не се намират в другите сфери на природата. Тези творчески или формиращи сили възстановяват човешкото същество през нощта, след като сме износили силите си през деня. Възщност, от това, което се случва през нощта, не можем да осъзнаем веднага какви са формиращите сили на човешкото същество. Въпреки това, докато разрушаваме човешката жизненост през деня и я възстановяваме през нощта, въпреки това откриваме продуктивните сили, които се изплъзват от нашето наблюдение. По този начин можем да предположим, че тези формиращи сили на човешкото същество се разкриват, ако можем съзнателно да нахлуем в душевното лято. Някой трябва да нахлуе съзнателно в душевното лято, който иска да стане духовен изследовател. Какви са менталните картини, идеи и понятия за духовния изследовател, които той има в будно състояние? – Те са онези вътрешни същества на човешкото същество, които съществуват към лятото на душата. Това не е специално сравнение, а реалност: той има нещо в душата си през лятото, когато в него всичко цъфти, което се отнася в неговото същество като семето, което почива в недрата на земята през зимата, към напълно развитите растения през лятото. Ако можем да призовем развиващите се зимни семена към живот в себе си, ние правим същото в действителност, което се случва със земята, когато тя развива семената към пролетта.

Този, който съзнателно иска да проникне в душата през лятото, би трябвало да разгърне това, което е като земята, лежаща угар през зимата в човека – мисли, усещания и чувства – до живо съществуване, както през пролетта и лятото се развиват семената на растителната покривка на земята. Това, което изглежда като изискване, може наистина да се случи. Можем наистина да разглеждаме, така да се каже, нашите мисли, както ги преживяваме съзнателно, като семена, надживяващи душата през зимата, и можем да направим нещо, за да призовем тези семена към живот. Това се случва чрез концентрация, съзерцание и медитация.

Отначало духовният изследовател приема за отправна точка чувствата и усещанията, които е преживял в обичайния живот, т.е. през зимата на душата, и които не показват нищо от това, в което могат да се развият. Човекът, който иска да стане духовен изследовател, трябва да събуди през тази зимна зима семената на душата си към по-енергично съществуване, отколкото имат в обичайния живот. Това се случва чрез медитация, концентрация и съзерцание. Човек прави това конкретно откритие, ако не използва понятия, усещания и чувства така, че те да изобразяват само външно съществуване, а да живеят в душата ни, така че ние да живеем с душите си в тях и да бъдем напълно погълнати от тях.

Ние приемаме една проста ментална картина, за да развием пълната сила. Тя не зависи от съдържанието на тази ментална картина. Докато мислите ни се скитат от

ментална картина на ментална картина в обичайното ежедневие, духовният изследовател се концентрира изцяло върху една ментална картина, върху едно усещане. Той почива върху нея чрез волеви импулс за известно време. Необходимо е то да се въздържа от външни сетивни впечатления, също и от това, което мислим, представяме си или помним, например тревоги и други подобни. Със силно волево развитие човек трябва да стигне дотам, за да предизвика състояние, което е много подобно на заспиването и въпреки това е доста различно от него. В това състояние той вече не използва крайниците си, позволява на тялото да почива като в сън, не възприема със сетивата, позволява на ума да спи и успява със собствената си воля да се посвети на тази ментална картина и да си почине върху нея за известно време, за да я преживее напълно. Без да се пита какво означава, човек трябва да обърне внимание само на това, което тя причинява в душата, което тя дава като сила; човек трябва да се концентрира само върху тази ментална картина. Това, което описах тук, формира съдържанието на една наука по принцип. Допълнителни подробности за това можете да намерите в моите книги „Как човек постига познание за висшите светове?“ и „Окултна наука. Очерк“. Тук мога да посоча нещата само по принцип. Важно е душата да се посвети на един-единствен ментален образ за известно време. Човек трябва да се задълбочи в менталния образ; не е нужно да отнема много време. Човек трябва да расте заедно с менталния образ. Не е достатъчно обаче да се прави такова нещо няколко пъти, а трябва да се продължават подобни упражнения в продължение на години, според таланта на съответния човек. Ако душата многократно се посвещава на такива упражнения, тя открива, че чувствата и менталните образи от обичайния живот са като семена, които могат да се развият и да произведат нещо ново, нещо специално. Чрез такова силно самообразование човек успява да формира постепенно своите образи и чувства по такъв начин, че да може да осъзнае вътрешно един свят, който не е обвързан с външните сетива, а е извикан като семена, които надживяват зимата на душата. Тогава преживяваме изгрева на душевната пролет, душевното лято. Духовният изследовател трябва да преживее това съзнателно. Той трябва да преживее как събужда душевна пролет, душевно лято в себе си, как поставя друг свят в света, който иначе е имал в душевната зима. Тогава той осъзнава нов свят, всъщност свят, който не е познавал преди. Необходимо е само едно нещо: той да се научи да се държи към този свят, който осъзнава сега, така, както се държи, иначе, към света на душата през зимата. Казах, че този вътрешен свят се издига през лятото на душата. Обаче, отначало този свят прилича на друг свят, който ни среща за наша скръб и който се дължи на патологични душевни състояния. Приликата е само външна, защото това, което току-що описах, е съвсем различно от това, което възниква от патологични състояния като халюцинации, заблуди и други подобни, защото може да възникне само от

здравословен душевен живот. Те са си сходни само външно, защото и двата се издигат от душата.

Въпреки това, явленията, които възникват от патологични състояния, са качество, което често трябва да осъждаме. Те действат непосилно върху човешкия живот, дори омайват. Тъй като душата не възприема халюцинацията като отражение на своето същество, а я възприема като обективно-реален свят. Това е голяма грешка! Знаем колко силно може да действа тази грешка. Някой, който живее с такива хора, знае, че никога не може да ги убеди в халюцинациите им. Това е така, защото - ако човешкото същество надхвърли нормалния душевен живот - от него се появява нещо, което съществува и в него. Връщаме се към нашето сравнение, което обаче е повече от сравнение.

Когато човек усети, че пролетта и лятото приближават и ако е надарен за проявленията на природата, сърцето му би искало да извика, тогава сърцето му е привързано към този поникващ живот; той му се отдава. Предаността към това, което е изправено пред нас, се увеличава, ако преминем от снежната земя към поникващия живот на пролетта и лятото. Това обаче се случва и ако се изправим пред това, което се издига в душата като свят, който не е обичайният зимен свят на душата. Ако на хоризонта на патологичния душевен живот се появят видения, халюцинации, които не съществуват в обичайния зимен живот на душата, тогава душата първоначално се чувства привлечена и отдадена на това, което възниква там като нов свят. Това обаче не е нищо друго освен изтичане на самата душа. Ако човек харесва външните дейности към пролетта и лятото, той обича себе си в това, което извира от собствената му душа. Това е тайната. От този живот, който извира отвътре, скритият му собствен живот е изправен пред него. Следователно той е привързан към тези явления, не може да се освободи от тях.

Само в тази област човек забелязва колко силно човек обича себе си. Това може да се разбере, ако се знае, че човек се изправя пред себе си [във виденията си]. Той би трябвало да се самоунищожи, така да се каже, ако не вярваше във виденията си. Засилената любов към себе си действа като сила на природата, която кара мечтателя да вярва във виденията си.

Няма значение, че този, който става духовен изследовател, произвежда нови чувства от тези чувства, които надживяват зимата на душата, а че той култивира своята воля. Защото духовният изследовател трябва веднага да си каже това, което болната душа никога не си казва, което душата си казва само ако е здрава, ако светът, който току-що описах, се появи пред него. Той трябва да победи повишената любов към себе си. Той трябва да я потуши не само в мисли, но и със силна воля, която духовният изследовател развива чрез обучение. Не преди да е успял, той е правилно подготвен за духовната наука.

Как би бил човек, който като духовен изследовател не би могъл произволно да угаси това, което се разпространява там? Такъв човек би бил в областта на духа

като човек, който е изправен пред обект в сетивния свят, гледа го, но след това никога не би могъл да откъсне поглед от него, сякаш е обвързан с този обект. Така духовен изследовател би бил този, който би оставил това състояние, което излиза от душата му през лятото. Той трябва да може да угаси всички картини, които се издигат там. Правилното обучение води само до това, което може да възникне само в напълно здрава душа, да угаси всичко, което се издига там. Както никога не бихме се изправили правилно пред растителния свят, ако не можехме свободно да обръщаме погледа си от едната точка към другата, никога не бихме се приближили до духовен свят, ако не можехме да се отвърнем от това, което току-що описях. Това е необходимо качество на истинския духовен изследовател, че той трябва да е победил егоизма до такава степен чрез самообразование, че да е способен по всяко време да угаси света, който е създал със силна вътрешна сила. Това означава да угаси себе си, защото това е неговият собствен душевен свят.

Победата над себе си е първият етап по пътя към духовния свят.

Ако това велико преживяване се е случило, духовният изследовател преживява обективен духовен свят. След това обективният духовен свят се появява, след като духовното поле е изчистено чрез угасване. Ето бездната, която душата трябва да прекоси, ако влезе в духовния свят. Ако душата е преминала тази бездна, ако е победила себелюбието, тогава светът, пред който е изправена, също може да ѝ даде нещо.

Човек може да каже, че ако човек има само материалистически идеи и игнорира това, което духовното изследване може да предложи, как да разграничи това, което се издига там в душата, от външната реалност?

Само животът решава такива неща, както и във външния живот само самият живот решава дали нещо е възприятие или ментален образ. Човек може да различи това. Винаги съм ценил Шопенхауер напълно. Аз самият написах въведение към неговите трудове. Ако обаче Шопенхауер каже, че светът е само наша идея или ментален образ, човек лесно може да опровергае това. Ако човек има парче нажежено желязо, може да каже, че това е само моят ментален образ. Ако обаче го докосне, той много добре възприема дали е само ментален образ или реалност. Няма логическо доказателство за току-що казаното; само животът решава това.

Духовното изследване ни подтиква в духовната област да разграничаваме възприятието и ментален образ, т.е. да разграничаваме правилно реалността от въображението.

Ние осъзнаваме, по какво духовното изследване се различава от естествените науки. Естествените науки се спират на когнитивните сили, които човекът носи със себе си в живота и развива в живота. Духовната наука постига нещо само докато човекът преминава през описания етап; тоест, той развива душата си дотолкова, че може да се сравни с душевното състояние на детето през третата, четвъртата година, ако то се събуди до самосъзнание. Всеки познава това пробуждане, при

което съзнанието на детето става самосъзнание. На по-високо ниво нещо подобно се случва с духовния изследовател: той се събужда до такъв по-висш духовен живот, в сравнение с който обичайното будно дневно съзнание е един вид спящо състояние.

Душата трябва да преживее второ пробуждане, за да проникне в нов свят. Човекът е – ако наистина изследва духовното – в същото състояние, в което е спящият човек, но въпреки това е в противоположно състояние. Спящият позволява на тялото си да си почине напълно. Той не позволява на никакви сетивни впечатления да проникнат в него. Духовният изследовател е в същото състояние, с изключение на това, че това, което е несъзнателно у спящия, е съзнателно у него и възприема духовния свят.

Ако човек възприема духовния свят по този начин, той не опознава само духовното като цяло, а опознава и единични факти и единични същества. Днес хората най-малкото прощават, че се говори не само за душа и дух, но и за единични същества. Днес материализмът е в упадък и хората вече признават, че се говори за дух и душа. Вече се допуска да се говори за единични явления в природата и да се казва не само природа, природа и природа. Обаче, що се отнася до духовното, дори днес не се допуска духовната наука да говори за единични същества и да казва не само дух, дух и душа, душа. Духовният изследовател прониква в духовен свят, пълен със същества, който се добавя към външния сетивен свят като нов свят. Там той вижда силите, които оформят външния свят, осъзнава какво формира основата на външния свят като духовен. Той наистина прониква във вътрешността на природата, но отначало в собствената си вътрешност. Той е веднага в собствената си вътрешност. Посочих как духовният изследовател трябва да угаси това, което е сътворил в душата си в началото. Той може да угаси това, или по-точно, може да угаси себе си в света, който му се е явил като нов. Не може обаче да угаси нищо от него. Винаги остава покой. Ако духовният изследовател се установи в този покой, той опознава вътрешното си същество. Това е неговата истинска същност. Ако премине през описаните процеси и постигне истинско себепознание, той опознава своята същност като някой, който намира зиготата на нисше животно в кална локва. Ако тогава произлиза нисшето животно, съответният човек знае, че от зиготата е произлязло нисшето животно. Животинският ембрион трябва само да е бил там; той е привлякъл материята, но нисшето животно никога не би възникнало, ако не е съществувала зигота.

Така човекът съзерцава обективния свят със своето духовно-ментално съзнание. Вероятно той съзерцава как човек се развива по мистериозен начин от първия час на съществуването си нататък. Чертите на детето, които в началото са несигурни, стават все по-определени. Науката знае, че мозъкът се оформя все по-пластично. От година на година човешкото тяло се развива все повече. Тогава човекът поглежда баща си и майка си, баби и дядовци, прадедовци и т.н. и си казва: „Аз намирам тези

качества у моите предци, но това, което формира основата на тези качества, е духовно-менталното ядро, открито по пътя на духовното изследване.“ Тук духовното изследване е в момент, в който трябва да извърши нещо подобно на това, което естествените науки трябваше да извършат за настоящето през XVII век, когато Франческо Реди, велик натуралист, каза, че животът не може да произлезе от нищо безжизнено - животът може да произлезе само от нещо живо. - Реди е бил преследван като еретик. Духовната наука днес е в подобна ситуация. Духовният изследовател днес е принуден да каже, че познанието за човешката духовно-умствена същност показва, че човешкото същество произлиза от духовно съществуване, което е преживяло преди раждането си, и че е преживяло предишни животи на земята преди това духовно съществуване. Хората вече не казват, че това е ерес, а казват, че е измама. Днес се опитваме да заглушим онези, които произнасят подобни неща. Всъщност не ги изгаряме - обичаите са станали малко по-меки, говори се и за толерантност - но днес, строго погледнато, се прилага само друг метод към същото. Това, което днес се признава за научен факт, е било ерес на Реди през XVII век. Дори днес се смята за мечта, ако духовната наука говори за факта, че духовно-умствената същност на човешкото същество не се корени в линията на физическата наследственост, а се корени в духовно-умствен опит в предишни животи на земята. Този живот на земята, в който живеем сега, е началото и зародишът на нов живот на земята.

Това, което духовният изследовател разпознава като духовно-ментална същност, която не може да унищожи, е напълно различно от това, което изпитвате в будния дневен живот. Тази духовно-ментална същност е като развито растение в сравнение със семето. Тя е истинската ментално-духовна реалност, която създава в човешкото същество, което получава това, което е дадено от бащата и майката, и се разкрива, за да стигне до физическо съществуване, като семето, останало от предишно растение и сега се развива отново до духовно-ментално същество. Тази духовно-ментална сърцевина надхвърля раждането и смъртта.

Тук духовното изследване е на подобна точка, на която са били натуралистите Коперник и Джордано Бруно през предишни векове. Те са могли да погледнат в космическото пространство и да кажат, че това, което човекът е вярвал досега, че небето завършва с това, което виждат човешките очи, не е вярно. Джордано Бруно е видял света уголемен и е осъзнал, че тези граници съществуват само защото човешкото познание е слабо. Той е разширил хоризонта на човешкото познание за физическия свят. Духовният изследовател трябва да направи същото и днес. Той трябва да донесе знанието на сегашното човечество, че човекът произлиза от предишен живот на земята и че трябва да преживее други животи на земята. Духовната наука разширява погледа до духовно-умствената безкрайност. Както Джордано Бруно постулира безброй светове в пространството, духовният

изследовател трябва да разшири времето, което принадлежи на човека, в което той разгръща своята духовно-умствена сърцевина в много животи напред-назад. По този начин, духовната наука се поставя редом до естествените науки, без да им противоречи, а ги признава напълно. Да, точно от същата позиция, както естествените науки я сравняват с природата, духовното изследване би искало да стигне до наука за духа. То би искало да проникне във вътрешните сили на съществуването, както естествените науки проникват във външните сили на съществуването. Ще стане очевидно, ако веднъж духовната наука бъде приета в интелектуалния живот на нашето време, че човек може да схване пълната реалност само ако подхожда към нея от две страни, научно и духовно-научно. Така човек намира истинската реалност, докато сътрудничи от природата и от духа в противоположни посоки, докато двете посоки се срещнат.

Естествените науки имаха своето сияние, когато Коперник изпрати своя значим мироглед в света. Сега духовната наука е на същата точка и се изправя пред духа със същото отношение. Ако човек изследва външния живот научно и ако изследва математическите закони, той стига до определена точка, която нарича с думата *живот*. Ако натуралистът изследва растението, той иска да се доближи до живота все повече и повече. Животът е като голямата цел, към която човек се стреми в естествените науки. Големият идеал на естествените науки е да изследват живота. Те копаят в тунела по този начин.

Светът на духовния изследовател също има такава определена точка, до която човек стига, която вижда сякаш в далечината. Тази точка, към която човек се приближава, както натуралистът се приближава към живота, е смърт за духовния изследовател.

Духовният изследовател трябва да достигне определено ниво, където да си каже: „Аз разбирам духовния свят до известна степен, който се разпростира пред мен.“ Тогава там стои нещо, до което човек не е позволено да се докосне с това вътрешно преживяване, на което по-скоро трябва да предаде вътрешното преживяване. – Човек разпознава всички възможни същества и факти на свръхсетивния свят и осъзнава, че смъртта стои накрая. Човек осъзнава, че нашата духовно-умствена същност трябва да премине през смъртта, както трябва да премине през духовния свят след смъртта, за да живее в този духовен свят. След това тя трябва да се върне към нов живот. Човек осъзнава как се развива животът след живот. Цялото съществуване се състои от живота в духовния свят между смъртта и новото раждане и живота във физическия свят между раждането и смъртта.

В духовното изследване човек се справя със смъртта също толкова малко, колкото и с живота в естествените науки. Научното познание се доближава до живота, духовното изследване се доближава до смъртта, разпознавайки я живо в духа; това е голямата цел на духовното изследване. По този начин духовното изследване се

отнася до смъртта. Това е другата посока, тя пробива [тунела] от другата страна и двете със сигурност се срещат, защото трябва да се срещнат. Смъртта може да бъде там само защото произлиза от живота - и обратно. Човек се стреми към една и съща цел от две страни. Това е нещо, което трябва да се постави като отношение в съвременния духовен живот, с което естествените науки и духовната наука се сблъскват по един и същи начин.

Както естествените науки се стремят да разпознаят външния свят, така и духовната наука трябва да се стреми да разпознае съдбата и тя може да я разпознае само по такъв начин, че да види в този земен живот подготвената причина за следващия живот на земята. По този начин причините за съдбата, късмета и нещастията ни стават ясни. Животът е пред нас като трансформация на смъртта. Безсмъртието е пред нас по такъв начин, че знаем: докато преминаваме през смъртта, ние носим своята духовно-умствена същност в духовния свят, за да бъдем отново активни в нов живот.

Не е изправена пред нас празна безкрайност, а безкрайност, в която са нанизани звена, за да знаем защо човешкото същество трябва да бъде безсмъртно. То трябва да бъде безсмъртно, защото животът носи силите от раждането до смъртта в своето духовно-умствено ядро, за да произведе нови животи, защото виждаме семето на следващия живот, положено в един живот.

Така се отговаря на големите загадки на живота, докато естествените науки и духовната наука си сътрудничат. Някой, който вярва, че трябва да спре на почвата на естествените науки и иска да изгради мироглед от тази почва, прилича по някакъв начин на някой, който казва: „Рудите там долу в мината ми се струват в истинска светлина, ако пробия дупка и оставя слънцето да ги огрее.“ Всъщност всичко е осветено, но слънцето произвежда само това, което е на повърхността. Слънцето може да освети само това, което е там долу в земята, но не може да го произведе.

По този начин, това, което разкрива човешката същност, може да бъде отнето от чисто външната наука. Тогава то може да дойде, за да я осветли; тогава външната наука може също да разбере това, което духовният изследовател изследва.

Тук стигаме до момент, в който трябва да отстраня едно възражение. Някой може да каже, че това, което ни казват там, показва, че духовната наука е значима само за самия духовен изследовател. Трябва да посоча книгата си „*Как човек постига познание за висшите светове?*“. В нея ще намерите по-подробно обяснение, че е позволено да се каже, че всеки човек е напреднал толкова далеч днес, че може да стане духовен изследовател до известна степен. Това обаче е трудоемко; човек може да го постигне само с много концентрация. Обаче, както рудите излизат от земята и след това се осветяват от слънцето, човек може да освети с обичайното разбиране това, което духовният изследовател е открил. Тогава това може да даде на душата това, от което се нуждае, в сравнение със

загадките на живота, от които се нуждае за своята сигурност. Духовният изследовател също няма повече от това, което може да има някой, който го слуша и чете неговите писания.

Духовният изследовател съзерцава духовния свят. Той обаче е наука за душата само ако е концептуализирана така, че здравият ни разум да може да я разбере. Следователно, предразсъдък е и да се каже, че не може да се разбере какво произвежда духовното изследване. Човек може да го разбере много добре и да провери резултатите му с безпристрастния здрав разум. Ако хората са на мнение, че естествените науки опровергават духовното изследване, те си поставят спица в собственото колело.

Ако хората посочват наследствеността, духовният изследовател напълно ще се съгласи с тях. Те са напълно прави. Чрез сравнение обаче бих искал да ви припомня как всъщност духовното изследване може да стои редом с естествените науки. Все едно е с двама души, които казват нещо различно; единият не опровергава другия, единият е толкова верен, колкото и другият. Ако естествените науки казват, че човекът има тези и онези качества от своите предци, духовната наука се съгласява. Обаче, също толкова вярно е, че човекът има тези качества, защото е заложил причините за тях в предишен живот. Светът ще се убеди, че естествените науки трябва да виждат силата си именно във факта, че се ограничават до своите области и че могат да съществуват редом с духовната наука, която се занимава с духовното, в което сме преплетени с душа и тяло. Във физиката може да се покаже със спектрален анализ, че тук на земята могат да се намерят същите вещества, както във Вселената. Тъй като там погледът се разшири материално до неизмеримото външно пространство, ние разпознаваме, че в широкия свят на духа съществуват духовни същества и духовни факти, на които е подобна духовно-умствената природа на човешкото същество, от която е създадено. Освен че човешкото същество знае, че живее в материалните субстанции, които изпълват цялата вселена, то може да се чувства сигурно във всеобщото духовно, което духовната наука му помага да разбере. Това обаче ще доведе до това, че освен естествените науки да променят външното ни съществуване, духовната наука ще даде на човечеството душевни блага, от които то се нуждае все повече и повече.

Ако веднъж духовната наука задълбочи образованието, тя ще образува човешкото същество по такъв начин, че то ще знае не само абстрактно, че в него има ментално ядро, което преминава през смъртта, но и ще превърне това знание за духа във вътрешна сила. То ще почувства тази сила в себе си живо. Ще усети дали косата му посивява, дали кожата му се набръчква, дали крайниците му се отпускат, че в него неговата духовно-ментална същност се развива все повече и повече. Както в растящото растение семето се концентрира, за да се превърне в ново растение, духовно-менталната същност се концентрира все повече и повече в човешкото същество, колкото повече се приближаваме към смъртта. Ние го усещаме все по-

отчетливо; разпознаваме как се развиваме като човешки същества, въпреки че крайниците ни изсъхват, както листата падат от дърво. Това знание ще даде на човешкото същество сигурност в късмет и нещастие. То ще го изпълни вътрешно с това, от което се нуждае, за да има сила за работата си, за да може целият външен живот да просперира. Духовната наука не е просто наука; тя приема преживяното като отправна точка и спира до преживяването.

Днес мога да съобща за тези неща за приноса на духовната наука и на природните науки само бегло. При днешното представяне стана очевидно, че видът изследвания в духовната област е различен от вида изследвания във външната сетивна област. Ако обаче човек вземе предвид, че определени навици в мисленето са се развили под дългогодишното влияние на природните науки, тогава не е изненадващо, че духовната наука не може да разчита на широко приемане и че може да се спори срещу това, което тя казва. Човек би бил изумен от обратното. Вярно е, че твърдението на Шопенхауер е правилно относно истината:

„През всички векове горката истина е трябвало да се изчервява от факта, че е била парадоксална, и въпреки това това не е нейна вина. Тя не може да приеме образа на седящата на трона обща грешка. Там тя гледа нагоре, въздъхвайки, към своето божество-покровител, времето, което ѝ показва победа и слава, но ударите на крилете ѝ са толкова силни и бавни, че индивидът междувременно заглъхва.“

Времето и неговото развитие обаче са такива, че истината ще победи. Това, което някога е било парадоксално, ще бъде схванато за истина по-късно. Това ще важи и за духовната наука. Дори днес да се появи противопоставяне, трябва да си припомним изречението на Гюте, което толкова добре изразява отношението на човека към истината:

„Не можеш да опровергаваш погрешна доктрина, защото тя се основава на убеждението, че погрешното е вярно. Обаче обратното може, трябва и е редно да се изказва отново и отново.“ С истината на духовното изследване трябва да е така. Не можете да опровергавате погрешното учение, че духът е само придатък на материалното съществуване, защото то се основава на убеждението, че погрешното, чисто материалното съществуване, е истина. Обаче, обратното на него е - че духовното формира основата на материалното съществуване и че човешката същност е част от това духовно. Това е учението, което е не само по-всеобхватно от едностранчивото учение за чисто материалната истина, но и това учение показва истината, истинското знание в сравнение с това едностранчиво знание. Така ще се случи, че онези, които са разпознали тази истина, могат и трябва да я произнесат в духовно-научен смисъл срещу всяко противоречие. Тогава геният на истината - времето - показва своята сила. Дори ако ударите на крилете му са твърде бавни, накрая истината ще победи. Геният на времето ще разпери криле над духовно разпознатата истина, над изначалните основи и над загадките на живота.

Х. Духовната наука и естествените науки – тяхната връзка със загадките на живота II

3 март 1913 г., Франкфурт

Някой, който говори днес за духовната наука, не може да разчита на всеобщо одобрение. Тъй като всички обичайни начини на мислене на нашето време са израснали на основа, различна от тази на духовната наука.

След разцвета на съвременните естествени науки, същественият прогрес на човешкия ум се основава на наблюдението на външния свят и на прилагането на разума към този външен свят. Духовната наука трябва напълно да признае естествените науки и техните резултати. Днес обаче отново живеем във време, в което умът и душата на човешкото същество все повече копнеят за отговор на онези въпроси, които надхвърлят сетивния поглед и се издигат до творческите сили на съществуването, и ги търсят в духовното.

Духовната наука се основава не само на съвсем различни изисквания, но и на различен начин на изследване от този, който прилагат естествените науки. Не бива обаче да се смята, че духовната наука противоречи на естествените науки по някакъв начин. Напротив. Дори ако тя изхожда от съвсем различни изисквания и методи на изследване, духовната наука – разбрана правилно – напълно се съобразява с научните резултати.

Естествените науки се основават на външния поглед. Те са постигнали велики неща и с разработването на онези инструменти, които ни позволяват да надникнем във физически най-малките неща. Ако обаче естествените науки искат да изпълнят своята задача, те трябва да се ограничат до това, което се доближава до човека отвън, което той може да схване със сетивата и да разбере с разума. Познанието за духа може да се основава само на вътрешно задълбочаване на човешката душа, чрез което душата открива познавателни способности и сили в себе си, които не съществуват нито в обичайния ежедневен живот, нито във външната наука. Да, ако тази обичайна наука се смеси по двусмислен начин с духовно-научните методи, тя би стигнала само до неоправдани резултати в своята област. И все пак, ако се задълбочим в материята, ще открием, че същият вид мислене, същата логика, която прилагат нашите естествени науки, се прилага и в духовната наука. Трябва обаче да осъзнаем, че самата човешка душа е единственият инструмент за нахлуване в свръхсетивния свят. Не е позволено да се спира на ежедневието, а е необходимо тя да може да нахлуе по-дълбоко в нещата от гледна точка на ежедневието. За да може това да се случи, за да може човешкото същество да стане духовен изследовател, е необходимо душата да се държи в целия си вътрешен живот различно от това, което е била свикнала, преди да поеме по пътя на духовното изследване.

Душевният ни живот протича по такъв начин, че мислим и чувстваме определени неща, че имаме ментални образи в душата си. Кой смисъл и цел свързваме с този душевен живот? Най-често свързваме целта с това да опознаем външния свят и да се ориентираме в този сетивен свят. Духовният изследовател се занимава с нещо друго. Той трябва да избере единични ментални образи, усещания, идеи или впечатления, които могат да му бъдат полезни. Бих искал да направя едно сравнение.

Нека предположим, че сравним целия душевен живот, протичащ в многообразни, променящи се във всеки момент ментални образи, с много зърна, които съществуват в класове на нивата. Собственикът на нивата избира някои от зърната. Докато оставя другите зърна да постигнат целта си да служат за храна, той избира само някои, които трябва да служат като семена и да дадат нови плодове.

По съвсем подобен начин духовният изследовател трябва да се държи с душевния си живот. Докато иначе менталните образи протичат без да бъдат обхванати, той трябва да избере единични ментални образи, които не използва за външното познание на света. Това се нарича концентрация, медитация и съзерцание. В кой смисъл се свързват тези думи? Искаме да разберем процеса, който духовният изследовател извършва.

В определени моменти духовният изследовател трябва да се опита да отклони напълно вниманието си от външния свят. Тогава той също потиска всички житейски тревоги, всички желания, афекти и страсти. Той трябва да изпразни душата, да предизвика един вид празно съзнание. Той избира единични ментални картини от душевния си живот или от духовната наука, чието съдържание няма значение, и е погълнат от тези ментални картини – не от тяхното съдържание, те нямат значение. Духовният изследовател обаче се държи по такъв начин, че произволно премества ментална картина в центъра на съзнанието си и призовава всички душевни сили и задържа тази *единствена* ментална картина в съзнанието си, а именно за по-дълго време и с цялото си вътрешно напрежение. Важно е само душата да положи усилия всичко да бъде концентрирано върху една точка. Ако трябва да вършите някаква работа, при която винаги трябва да напрягате ръката си и ако тази работа има цел, трябва постоянно да се напрягате, за да изпълните целта на тази работа. Ако обаче искате да укрепите мускулите си, може да е важно не да постигнете тази или онази цел, а да предизвикате силите, които напрягат мускулите, така че те да се развиват. Това важи и за душевните сили при медитация и концентрация, а именно със сили, различни от тези, които човек прилага в обичайното ежедневие. Ние никога не напрягаме душите си, така да се каже, относно силите, които разглеждаме тук, ако живеем в ежедневието. Трябва да извикаме по-дълбоки душевни сили, за да се концентрираме върху ментален образ. Въпросът е да напрягаме душата по такъв начин, че да имаме и вътрешната воля за това.

Ако получим ментален образ, защото можем да бъдем стимулирани отвън, тогава менталният образ се причинява в душата ни без наша помощ. Той е там - не сме го създали ние. Менталните образи, които са свързани с тревоги, желания и страсти, възникват без никакви усилия. Те са ни безполезни, ако искаме да направим душата си инструмент на висшия свят. Не е въпросът в това да имаме ментален образ, а в това да се напругаме да преместим менталния образ в центъра [на нашето съзнание]. Ако човек призове най-дълбоките си душевни сили с търпение и постоянство по този начин, нещо ново се случва за душата. Можете да намерите подробности за това в моята книга „*Как човек постига познание за висшите светове?*“. Това е нещо, за което днес много хора не искат да повярват, че за душата може да се случи нещо ново. Можем да сравним това ново с момент, който се случва в човешкия душевен живот [в определен момент]. Малкото дете живее до втората, третата година съзнателно, но не самосъзнателно. Може да се каже, че съзнанието на детето спи, преди в него да настъпи моментът, в който то знае: Аз съм его. Това е вид пробуждане. Това е вид пробуждане и ако по описания начин душата се издигне на друго ниво на съществуване, ако се превърне в инструмент за съзерцание на духовния свят.

Това, което изпитвате в душата си, ако изпълнявате подобни упражнения, може да се сравни с нещо, с което е подобно, от една страна, и от което е, от друга страна, съвсем различно: със заспиването. Как това обичайно състояние на сън се отнася към човека? Не навлизам в подробности за научните хипотези за съня. Без особена научност говоря само за това, което човек изпитва в ежедневието, заспивайки. Знаем, че в момента на заспиване сетивата вече не предават впечатления. Умът започва да помрачава. Човекът преминава в състояние, в което тялото му не е активно. Отначало духовната наука трябва да каже – което логиката вече потвърждава – че цялото човешко същество не съществува в спящия човек, а че истинският човек напуска тялото в съня и е свободен от тялото, че човекът е отвъд тялото си. Това е хипотеза в началото, но духовната наука я потвърждава като разумна истина. Естествените науки все повече се доближават до това, което духовната наука казва в този момент. Дю Боа-Реймон заявява, че естествените науки могат да разберат спящия, но никога съзнателно будния човек.

Ако човек не иска да бъде толкова нелогичен и да твърди, че всяка вечер всички желания и страсти изчезват и възникват отново сутрин от нищото, трябва да предположи, че те все още са там. Вътре във физическото тяло обаче те не съществуват. Това означава, че човекът е със своята вътрешна същност отвъд тялото си. Тази вътрешна същност обаче е от свръхсетивна природа, следователно не може да бъде видяна.

Може да има хора, които казват, че в човешкото същество се случват само определени неща, които причиняват други процеси, така че да протича душевният живот. – Някой, който говори по този начин, е в същото положение като някой,

който вярва, че може да разбере природата на въздуха, изследвайки белия дроб и неговата дейност. Човек може да разбере въздуха, ако го изследва отвъд тялото. Тогава той прониква в човешкото тяло; белият дроб е там, за да използва въздуха. Естествените науки просто ще откриват все повече и повече, че човек може да сравни вътрешните дейности на човешкото тяло по време на сън с вътрешните дейности на белия дроб и сърцето. Това е вътрешна телесна работа. Обаче, както белият дроб произвежда въздуха, така и това, което прониква като душевен живот в организма, е все повече и повече продукт на тялото; по-скоро то прониква в тялото и е отвъд тялото от заспиването до събуждането.

Човек все още може да оспори много неща. Човек може да разбере тези неща истински само ако може да докаже с факти, че това е нещо съществено, което оставя тялото в сън, както предполага.

Това се случва с духовния изследовател, ако прави онези душевни упражнения, за които току-що говорих. По този начин той създава онова състояние на душата, което е свободно от тялото. Докато духовният изследовател се въздържа от това, което тялото му осигурява, той причинява това – напълно буден – да остави тялото неизползвано. По време на душевната дейност тялото не трябва да бъде активно, както по време на сън. Сетивата трябва да са тихи; тревогите и страстите, които външният живот стимулира, трябва да са тихи, както са тихи, иначе, само по време на сън. Духовният изследовател създава напълно празно съзнание. Тогава обаче той поставя една-единствена ментална картина в центъра на душевния си живот. За нея той се нуждае от сили, които иначе спят в дълбините на душата и които той сега укрепва чрез упражнения, за да може да ги възприеме.

Това, което духовният изследовател преживява, той просто трябва да преживее, ако трябва да се приеме за факт. При гореспоменатите обстоятелства то наподобява съня: не е свързано нито с движенията на тялото, нито с външните сетива и разума. Макар че такова състояние се причинява, иначе, само в съня, духовният изследовател опознава душата си от нова страна чрез своите упражнения. Той знае, че има вътрешен живот на душата, дори ако душата се отказва от всичко, което идва от тялото. Човек може да докаже с някои външни причини, че човешката душа не може да живее свободно от тялото - прозрението, че въпреки това е способна да го прави, произтича само ако е причинено състоянието без тяло. Тогава човек знае, че има душевен живот, който е напълно различен от предишния душевен живот, причинен от тялото. Бихме искали да кажем, че това е основно преживяване, което духовният изследовател постига, ако е правил такива упражнения достатъчно дълго, ако вече е извикал силни сили от душата си. В моята книга „*Как човек постига познание за висшите светове?*“ можете да прочетете повече подробности за това. Бих искал да опиша типичното за това преживяване.

Ако човек е изпълнявал упражненията достатъчно дълго, се появява определено вътрешно преживяване. Или се събужда от дълбокия сън, или се чувства изкушен да

спре посред дневния живот. Това, което се случва тогава, е един вид картинно преживяване. Тогава имате усещането, че нещо се движи напред, сякаш ви е ударила мълния. Какво се случва напред?

Човекът вероятно мисли по този начин: сега усещаш това, което винаги си усещал като тяло, изпълнено с физически елементи, и то ти е отнето. – Наистина, сега осъзнаваш, че са необходими силни сили, за да се задържиш изправен в сравнение с подобно преживяване. Човек усеща това, което винаги е наричал приближаване към портата на смъртта. Човек е живо запознат с това, което се появява при смъртта. Наистина, сега в душата се появяват променени чувства и ментални картини. Сега знаеш какво означава да не стоиш вече сам, както беше преди. Сега усещаш душата си преобразена, така че знаеш, че тя не е тъмна и тиха, а е вътрешно активна, ако се откажеш от всякакво сътрудничество на физическото тяло. Това преживяване е много значимо. То е драматично преживяване за душата. То е нещо, за което душата казва, каквото и да съм преживял досега в живота, не мога да сравня значението на това преживяване, което понякога разтърсва душата. Много от това, което досега съм чувствал само като дремещо в фона на съществуването, за което вярвам, че мога само да го предвидя, се случва пред очите ми. Следователно, сега знам: да, човешкото същество е свързано в най-съкровената си сърцевина с онзи свят, който е зад сетивния свят и който всъщност сетивният свят само забулва.

Вие обаче знаете нещо друго. Знаете, че е било необходимо да се правят такива упражнения, за да се укрепи душата. Знаете това, защото осъзнавате, че за преживяването на описаното е необходима известна способност за преценка и един вид морална смелост, за да се запазите. Силите на душата, които сте извлекли от нейните дълбини, дават тази смелост и способност за преценка. По-нататъшните подробности за този път ще намерите отново описани в моята книга „*Как човек постига познание за висшите светове?*“. Ако сте стигнали до този момент, просто знаете: ако не сте се подготвили, бихте подходжали към това събитие с две качества, които са в най-голяма степен съмнителни, ако се появят в контекста на тези преживявания и които опознавате едва в този момент от развитието на душата: любов към себе си, или по-точно, самочувствие, и известен страх и несигурност в онези области, които са зад сетивния свят. Самочувствието или самолюбовта играят голяма роля в обичайния живот, но душата винаги може да ги овладее. Лошите навици се появяват в душите ни и ние можем да ги променим. Освен ако не искаме да ги променим, можем поне да почувстваме, че бихме могли да ги променим. В сравнение със силата на природата, светкавицата и гръмотевицата, ние нямаме чувството, че можем да я променим. Ако бяхме влезли без подготовка в състоянието, което току-що описах, щяхте да осъзнаете, че наистина сте засилили душевните си сили, но че сте извадили наяве и нещо друго, а именно засилена любов към себе си. Само ако сте засилили и другата душевна сила, сте способни да

намалите това чувство за себе си. Толкова малко сте способни да устоите на светкавицата и гръмотевицата, толкова малко сте способни да устоите на чувството за себе си, да го откъснете от душевния живот.

Ако обаче сте направили душата инструмент за духовния свят по правилния начин, тогава обзорът на картината ви позволява да разпознаете това самочувствие в истинската му форма. Защото тази картина показва нещо различно от това, което би могло да се опише с малко думи. Тя показва всичко, което досега сме наричали наше его, нашата душа, като поставено отвъд нас самите. Тя показва това, което досега сме искали, от което страдате, с което сте доволни. Сега знаете: трябва да оставя всичко това от себе си, ако искам да развия от себе си това, което може да ме отведе в свръхсетивния свят.

Опознаваш себе си като душа едва в този момент на съществуване. Сега знаеш какво означава да се изправиш пред себе си с истинско себепознание; знаеш, че не запазваш нищо от това за едно по-висше знание, което досега си наричал свое его – трябва да го отхвърлиш и да го запазиш като нещо външно. Да се изправиш пред себе си обективно, да се разглеждаш като друг човек или като обект, е подготовка за проникване в духовния свят. Това обаче изисква да си развил и силните сили, за да победиш подсиленото чувство за себе си. Някой, който не е направил това, би изпитал безкрайна болка, ако осъзнае, че трябва да отхвърли и да се отрече от всичко, което е изстрадал, за да може да погледне в духовния свят. – Нищо от това, което ти служи в света, не ти се струва подходящо да те отведе в един по-висш свят. Следователно е необходимо да победите самочувствието. Появява се още нещо.

Ако човек преживее това, той забелязва, че цялата му житейска сигурност се е съдържала в това, което трябва да отделите от себе си, което сега игнорирате. Там страхът ви обзема, защото трябва да оставите за известно време това, което досега ви е давало сигурност. Сега сякаш губите почва под краката си. Само ако сте постигнали други сили, нямате страх, а смелост да проникнете в непознатата земя на духа. Това, което живее там в душата като страх, ви се струва съвсем различно. Душевният живот е нещо много сложно. Само част от него е осъзната; друга част винаги почива в дълбините на душата, които духовният изследовател изважда със силата си. Човекът познава само част от душевния си живот; други части работят в обичайния душевен живот. Човекът обаче не знае нищо за тях. Да, обичайният душевен живот често е там, за да покрие това, което почива в скритите дълбини на душата. Човекът си помага да ги преодолее, докато се самозаблуждава. За този, който познава душата, е много интересно едно явление, което на съвременния човек изглежда парадоксално, но е истина.

В настоящето виждаме хора, материалисти, които не искат да търсят духа в истинския му образ по пътя на духовния живот. Защо човек става материалист? Ако разберете защо е така, ще станете толерантни от една страна към материалиста, защото осъзнавате, че при определени условия душата не може да бъде различна,

ако не получи внушението да излезе от материализма. Защото този, който изследва душата на материалиста, забелязва, че в нейните дълбини не преобладава нищо друго освен страхът от духовния свят.

Така е. Дори материалистите да негодуват за това, то е по този начин. Те се страхуват в дълбините на душите си, без да го осъзнават; страхуват се от духовния свят, защото имат мрачно чувство, че губят почва под краката си, ако напуснат сигурната основа на разума. Страхуват се от него и затова покриват този страх с материалистически теории, както човек се зашеметява от страх.

Материалистическият монизъм не е нищо друго освен зашеметяващ страх в дълбините на душата. Истинският психолог винаги ще може да разпознае това. В материалистично-монистичните теории не е само това, което казват материалистите, но страхът винаги е видим между редовете. Подсилената душевна сила трябва да преодолее този страх и тогава човешкото същество се осмелява да прескочи бездната и да проникне в духовната област.

Тогава човекът осъзнава, че наистина душевният му живот се разделя за преживяването на духовния свят по някакъв начин. Какво означава това разделяне? Изрично бих искал да подчертая, че истинският духовен изследовател не трябва да бъде мечтател или романтик, който иска сега да напусне напълно сетивния свят и да живее в духовния свят. Той трябва отново да привлече това, за което знае, че трябва да го отхвърли за духовния свят. Духовният изследовател трябва да може свободно да се движи между съзерцаването на духовния свят и живота в сетивния свят, в противен случай той не е духовен изследовател, а мечтател за външния свят. Той постига това, ако вземе за отправна точка здравословен душевен живот.

Следователно, можете да се убедите, че истинските духовни изследователи са трезви в ежедневието, защото са осъзнали обективно, а не само субективно, че е необходимо да се гледа на всичко трезво, за да не бъдат романтици. Те се позиционират в обичайния живот като практични хора. Те знаят как да поддържат баланс между обичайната житейска практика и живота в духовния свят. Много е важно да се подчертае този момент, защото душевният живот трябва да се раздели, както и голям брой зърна се отделят от няколко, които не се консумират, а се използват като семена.

Така човекът осъзнава, че неговият душевен живот не е напълно отделен от него самия. Той вижда сякаш част от този обичаен душевен живот до себе си; чувства го като нещо, което не може да го постави в духовния свят: зърната, които служат за храна. Другата част обаче преодолява бездната. Това е онази част, която се развива от концентрацията; това е онази част, която се използва като семена за душевния живот, който отива в духовния свят. За да се развива той здравословно, е необходимо духовният изследовател да може в този момент да се държи различно от този, който – с патологичен душевен живот – е достигнал тази специална точка, която се научава да усеща като много болезнена.

Това, което достига до духовния изследовател, ако е изпълнил всички предварителни условия, е, че от определен момент нататък той вече не е необходимо да се концентрира върху определени ментални картини, а те се появяват спонтанно от празното му съзнание, показвайки нов свят. Нов свят изпълва съзнанието му. За външния наблюдател този свят става много подобен на патологичните халюцинации. Те обаче са подобни само външно. Патологичният душевен живот води до халюцинации. Най-здравословният душевен живот на духовния изследовател води до света на картините или въображенията. Ние осъзнаваме, че който вижда образ, появяващ се с нездравословен душевен живот, той вярва с вътрешна сила в тяхната реалност, че вярва, че заблудите му са верни. Много от нас знаят, че човек може да разубеди болен човек по този начин, често от това, което вижда с очите си, но не и от „реалността“ на своите халюцинации. Защо е така? Защото точно в такъв патологичен душевен живот, който се появява с такава силна сила, се увеличава и самочувствието. Засегнатият човек е едно цяло със своите ментални картини; той ги създава от душата си; те са силуетите на душевния живот, те са компресирано въображение. Защото самият той е такъв, той вярва толкова твърдо в тях. Защото човекът трябва да вярва абсолютно в себе си, ако иска да стои твърдо в света – и тогава той вярва във виденията си, както в един обективен свят.

Духовният изследовател трябва да преодолее самочувствието си, че сега трябва произволно да премахне отново тази образност, която може да му въздейства толкова блажено. Ако някой прави упражненията по правилния начин, за които говорих, той постига способността да угаси тази образност – която наистина се явява като духовен свят, както сутрин слънцето се появява на хоризонта. Упражнението трябва да се състои от специална волева тренировка, която не само предизвиква тази образност, но и я угасва отново – всяко познание се основава на това във висшия свят. Това е разликата в сравнение с картините на патологичния душевен живот. Ако упражненията се правят, човек постига особената сила постепенно да укрепва волята си и след това отново да я намалява. Човек няма тази способност в обичайния живот. Човек може да полага усилия и да се въздържа от тях. Човек трябва да се научи на това само чрез тренировка, за да направи волята си толкова силна, колкото я описах. Ако цялата образност се е появила, човек трябва съзнателно да отслабва все повече и повече волята, която е създала този свят, и трябва да може да позволи на целия този свят да потъне. Човек обаче е способен да направи това само след като победи чувството за собствено „аз“. Мислете само за това, което изисквате от душата си. Изисквате първо да се утвърдите, за да предизвикате такъв свят; след това обаче трябва отново да го потушите. Не можете да му се наслаждавате. Трябва да видите целия свят, който сме развили чрез външни напрежения, да потъва в дълбините на вашето съзнание като ментални картини, които сте забравили. Ако сте постигнали това, вие влизате

само в истинския духовен свят, света на духовните същества и факти. Духовният изследовател знае от предходните упражнения, че сега живее в духовния свят. Ако не беше придобил тази способност да остави всичко това отново да изчезне, той не би могъл да бъде свободен наблюдател на духовния свят. Можете да сравните това със ситуация, в която гледате нещо и не можете да се отвърнете от него.

Насочването на вниманието ви към и от нещо съответства в областта на духовното наблюдение на постигането на впечатления и тяхното отстраняване. Ако човешкото същество е стигнало до тази точка, не само се случва разделянето, което вече описах, но той е изправен пред две отделни области, така да се каже. От едната област той преживява, че трябва да я отдели от себе си; Той чувства, че това, което досега е оценявал като единственото си притежание, е това, за което също така осъзнава, че се отказва от него при смъртта. Необходима е известна смелост, за да се схване това с истинско познание. Тъй като човек осъзнава, че трябва да се научи да се лишава доброволно от нещо, към което е привързан и което обикновено му се отнема едва при смъртта.

Тогава той разбира, че сякаш плодът, избран за семе, е човешката същност, която не се приема във физическото тяло, а е само негова основа. Същността не се дължи на предците, а произхожда от духовния свят; тя използва това, което родителите дават на външно-телесното съществуване.

Духовната наука посочва, че в човешкото същество вероятно живеят качествата на предците, но е неточно съображение, ако се каже, че човешкото същество е съставено само от това, което е наследило от родителите. Физически човекът носи характеристиките на своята физическа наследственост, но нещо духовно-ментално може да произлезе само от нещо духовно-ментално. Можете да опознаете духовно-менталната сърцевина по този начин. Тъй като човешкото същество е вътрешно затворена индивидуалност, не се занимавате с нещо общо. Тоест, духовно-менталната сърцевина е вкоренена в индивида на човешкото същество. С нея обаче осъзнаваме учението за повтарящите се животи на земята.

Това духовно-ментално, което носим в себе си и през портата на смъртта, е вкоренено в предишен живот на земята и в по-нататъшни, докато не дойде време, когато то е живяло за първи път. Това, което почива в тази част от нашето същество, преминава през портата на смъртта и тогава живее в свръхсетивно съществуване. От това човешкото същество навлиза в нов земен живот, докато се придвижва към линията на наследственост.

Осъзнавате ли, логиката е напълно същата като в естествените науки. Този, който иска да се бори срещу нея, просто не знае за какво всъщност говори. Защото, ако този, който стои на научна основа, искаше да каже: въпреки това, може да се докаже, че качествата са наследени от родителите —, трябва да му се отговори: доколкото естествените науки могат да го докажат, може да се каже само: вярно е! — Ако обаче материалистичният монист каже, че тъй като човек е наследил тези

качества от предците, те не биха могли да се дължат на това, което човекът е придобил в предишен живот като сили, които се появяват отново в настоящия му живот, тогава трябва да се отговори, може да се каже също толкова добре, че човекът е мокър, защото е паднал във вода. — Едното е вярно, защото другото е вярно. Вярно е, че човекът е наследил определени качества от своите предци— вярно е обаче също, че е бил привлечен от тези родители, защото трябва да присвои силите, които може да получи именно от тези родители. Нещо духовно причинява само нещо духовно.

Някой, който иска да погледне правилно на този въпрос, признава, че днес духовната наука трябва да върви напред, както направи Франческо Реди, който трябваше да утвърди твърдението като научна истина: животът може да произлезе само от живота. – Духовната наука ще преживее същата съдба по отношение на приемането на тази истина. Хората не приеха това твърдение с удоволствие. Само на косъм Франческо Реди се измъкна от съдбата на Джордано Бруно. Днес вече не се говори за ерес, а днес се наричат мечтатели, които трябва да възвестят нещо ново. Днес се използват по-меки методи от изгаряне на клада, за да се предотврати това, което трябва да дойде в нашата цивилизация. Обаче, това ще се случи по начина, по който винаги се е случвало в подобни случаи. Това, което в началото се наричаше мечта, впоследствие става самоочевидно.

Вече казах, че човек не се изненадва от противопоставянето. Работата е такава, че не само онези, които се занимават малко с тези неща, но и онези, които искат да влязат в духовния свят с добра воля, все още не искат да разберат учението за повтарящите се животи на земята.

С учението за прераждането, ние се изправяме пред въпроса за безсмъртието, съвсем различно от това, ако го разглеждаме като безкрайно време. Тогава се изправяме пред безсмъртието по такъв начин, че виждаме как то установява връзка след връзка. Човек говори за факта, че душата продължава да живее, защото осъзнава, че в един живот на земята е заключено семето на друг живот.

Виждаме как едно човешко същество расте от най-ранното си детство в обичлива среда и как друго човешко същество расте в среда, която може да му въздейства само зле. Защо е така? Там трябва да разгледаме единия и другия живот, причинени от предишен живот на земята. Дори да звучи безнадеждно, от една страна, че всяко нещастие е самопричинено, трябва да се каже, и въпреки това, че късметът и нещастията се отнасят до нещо друго, ако се разглеждат късметът и нещастията от единствената правилна гледна точка.

Какво имам предвид, бих искал да покажа с един пример. Един осемнадесетгодишен млад мъж, чийто баща беше много богат, водеше разпуснат живот. Не искаше да учи нищо, само се наслаждаваше на живота и беше на път да стане бездомник. Тогава баща му почина и в същото време имуществото му беше загубено. По този начин младият мъж беше принуден да научи нещо, да работи и

стана способен човек. Там той трябваше да си каже: това, което изглеждаше като нещастие, за мен беше късмет.

И така, трябва да си кажем, че в едно нещастие сме се определили за това нещастие от предишен живот; сами сме се довели до тази съдба. Тогава е неоснователно да съдим едно нещастие, докато го преживяваме. Човек трябва да го разглежда като резултат от предишно несъвършенство. Трябва да си кажем, че душата не би могла да се развие напълно, ако не беше преживяла това нещастие. Нещастията може да бъде школа за усъвършенстване.

Ако някой вече е постигнал тук знание, което е придобил в живота, и го попитаме: „Изпитал ли си скръб и болка, радост и блаженство – кое преживяване би предпочел да се раздели?“ – Ако човешкото същество се замисли върху истинския въпрос, то би отговорило: „Приемам радостта и блаженството с благодарност; но от страданията току-що получих знанието си: никога нямаше да стана това, което съм.“ – Човек преценява страданието различно от гледна точка на обичайните усещания. Следователно, не бива да се нарича учението за повтарящите се животи на земята безнадеждно. Какво ни се дава с това учение? Въпросът за безсмъртието и въпросът за съдбата. Въпросът за безсмъртието е решен, защото знаем, че този живот носи в себе си зародиша на следващия живот. Така целият живот се съчетава в един безсмъртен съвсем научно. Въпросът за съдбата е решен, защото съдбата е необходима за развитието. Опитът да се разбере смъртта и болката означава, строго погледнато, да развиете интерес към големите загадки на живота. През 1909 г. един велик учен, Чарлз У. Елиът, изнася лекция за бъдещето на религията. Той признава, че човешкото същество трябва да премине от естествените процеси към приемане на дух и душа; той обаче също така настоява бъдещият мироглед да не приема смъртта и болката като отправна точка. Той казва, че мирогледите от миналото са говорили за болка и скръб. Страданията се намаляват с радост. Мирогледът трябва да говори само за радости и преодоляване на болките. – Човек би искал да се съгласи с него, защото наистина *би* било желателно човешкото същество да може да говори и за радостен материален живот. Ако обаче човек иска да се въздържа от смъртта и болката и каже: „Не искам да изградя мироглед върху скръб и болка, искам да приема само радостен живот“, тогава човек трябва да му отговори: дори и да приемеш радостен живот, смъртта и скръбта идват автоматично, те се приближават до теб, те влизат в живота ти. Само такъв мироглед може наистина да се справи със загадките, които, подобно на духовната наука, обхващат страданието и радостта, защото и двете са средства за усъвършенстване. Един светоглед може да се справи със смъртта само ако разбира, че духовно-менталното ядро трябва да се освободи от обвивката, която го обгръща, както семето на растението трябва да се освободи от увяхващите листа и цветове. За да влезем в следващия живот, трябва да развием духовно-менталното ядро, което трябва да се освободи от тялото, трябва да премине през смъртта.

Там човек се справя със смъртта, защото осъзнава, че с нея може да стигне до нов живот. Човек разпознава смъртта като корен на безсмъртния живот. Не защото човек се справя със света, обзет от скръб и смърт, че си затваря очите пред тях, както има предвид Чарлз Елиът, а че ги разпознава като необходими като късмета и живота. Току-що казах, че в настоящето много предпоставки все още не са налице, за да се проникне в тези неща. Бих искал да цитирам човек, който се е опитал да се задълбочи в духовните проблеми и е представил някои прекрасни, но често и мистично замъглени неща - Морис Метерлинк (1862-1949, белгийски автор). Той се е запознал с въпроса за безсмъртието в последно време. Той се е запознал с учението за прераждането и кармата. Можете буквално да прочетете в превода на най-новата му творба („*La mort*“, „*За смъртта*“, 1913) за това, което той счита за „вяра“. Той смята духовната наука за вяра. Той казва: „Тъй като никога не е имало вяра, която да е по-хубава, по-справедлива, по-чиста, по-морална, по-плодородна, по-утешителна и по-вероятна в известен смисъл от тази.“ – Той има предвид „вярата“ на теософията. –

„С учението си за постепенно изкупление и пречистване то само придава смисъл на всички физически и духовни различия, на всяка социална несправедливост, на всяка скандална несправедливост на съдбата. Добротата на една вяра обаче не е доказателство за нейната истинност, въпреки че 600 милиона души следват тази религия. Въпреки че е най-близо до корените, обгърнати в мрак, въпреки че е единствената религия, която не е злобна и не е вулгарна, тя би трябвало да направи това, което другите не са направили: да ни даде безспорни доказателства. Защото това, което ни е дало досега, е само първият оттенък на началото на едно доказателство.“

Там виждате такъв човек, който се е обърнал към духовната наука, но не намира възможност да предостави доказателство – това, което той нарича доказателство. Първо трябва да се каже на това: ако той не счита нищо за доказателство, това не означава, че този възглед не може да бъде доказан, а означава, че този възглед не го е проникнал. Типично за настоящето е, че е толкова трудно за хората да намерят пътя си към нещо, което някога ще бъде нещо естествено.

Второ, трябва да се каже, че ако просто откриете подобно твърдение като това на брилянтния Метерлинк и го разберете по-задълбочено, мисълта се налага автоматично: трябва ли този възглед за повтарящите се животи на земята да бъде доказан? Както и днес обсъдих това - дори и схематично - дадох това, което можете да наречете обосновка. Възможно е обаче някой да изисква нещо като доказателство, което изобщо не може да се изисква от доказателство.

Бих искал да напомня за нещо друго. Винаги е имало хора, които са се занимавали с квадратура на кръга. Тези хора, които са измисляли доказателства отново и отново, постепенно са се превърнали в истински бич за математическите общества. Тъй като всяка година са получавали редица такива доказателства, които всички са

били глупости. Човек обаче винаги е вярвал, че доказателството някога ще бъде намерено. Накрая Парижката академия не е знаела как да се измъкне и ги е хвърлила в кошчето за боклук. Въпреки това не е било позволено да се предполага, че доказателството не може да бъде намерено. Някога човек е можел да разсъждава върху квадратура на кръга, сега вече не, защото междувременно е доказал, че това доказателство изобщо не може да съществува. Квадратурата на кръга е невъзможна. Въпреки това има много прости начини за превръщане на кръга в квадрат. Взима се хартия, изрязва се кръг, нарязва се на малки парченца и се оформя квадрат. Тогава човек не го е направил с изчисление, а с действие. Не може да го изчисли, но може да продължи по този начин. Въпреки това, нещото е вярно и разумно, но е търсил доказателствата по грешен начин. Метерлинк го прави по този начин. Той изисква нещо, което изисква погрешен начин на мислене. От това осъзнаваме какви трудности съществуват дори днес, за да се признае духовната наука. Именно в това най-ново произведение на Метерлинк осъзнаваме, че и такъв човек се справя трудно [с тези мисли]; осъзнаваме, че е трудно да се въведе духовната наука в човечеството.

Не може да се каже, че ако нещото е такова, каквото го описахте, тогава само духовните изследователи могат да влязат в духовния свят. Това не е така. За да бъдеш духовен изследовател, е необходимо само да търсиш нещата в духовния свят. Ако човек ги е намерил обаче, той трябва да ги трансформира в мисловен образ, както аз се опитах в книгата си „*Окултна наука. Очертание*“. Ако тогава този мисловен образ е правилно създаден, здравият разум може да го разбере и тогава не е нужно да го доказва по такъв начин, както вярва Метерлинк. Всеки може да разбере духовната наука, който разглежда безпристрастно това, което духовният изследовател е трансформирал в мисловни образи. Както не е нужно да си художник, за да разбереш картина, не е нужно да си духовен изследовател, за да разбереш духовните факти, които духовният изследовател е получил от духовния свят. Здравият разум е способен да направи това, ако не е обвързан с предразсъдъци. Душата се нуждае от това, което духовният изследовател е трансформирал в картина, за своята сигурност и сила. Духовният изследовател все още няма нищо от духовния свят, ако само се разхожда там; Той притежава нещо само ако преобрази това, което вижда, в мисловни образи и идеи.

Въпреки че в наше време всеки може да стане духовен изследовател до известна степен, както го описах в книгата си „*Как човек постига познание за висшите светове?*“, за да може да се убеди директно в това, което казах днес, не е необходимо всеки да е духовен изследовател. Все едно е с гатанка, която трябва да решите; не е нужно да доказвате решението, ако го откриете сами. Ако се изправите правилно пред духовната наука, ще се свържете с нея откъм разбиране, както и човек може да намери решението на гатанка.

Този, който се задълбочава в духовната наука, се установява в нея. Тъй като душата е предопределена за истината, а не за заблудата, ние знаем, че ако сме проникнали в духовния свят чрез посланията на духовния изследовател: ние сме го разбрали. – Ако ни бъде казано решението на една загадка, ние не само *вярваме*, че е такова, но и го *знаем*. Такъв е случаят с разбирането на духовната наука. Тя не може да бъде приета само въз основа на авторитет, но веднага щом ни е била съобщена, душата ни се настройва така, че и ние да я разберем. Духовният изследовател има малко повече от това разбиране, ако е превърнал духовните факти и истини в мисловни образи. Всеки човек, който се обръща към духовната наука, има същото за душата си; той има ново отношение към загадките на живота, към въпроса за смъртта. Това разбиране не е само теоретично, но може да служи като еликсир на живота. Ако човек е толкова образован, че духовно-научните понятия живеят в него, той ще се отнася и към възрастта по такъв начин, че вероятно може да разбере Гютевата дума „човек става мистик в напреднала възраст“. Тогава той си казва: „Ако крайниците ми започнат да вехнат, ако тялото ми линее, аз съм като семето на растението, чиито листа вехнат.“ Духовно-умственото ядро се заражда в мен. Човек не само ще знае за тази същност, но и ще я усети като сила, която преминава през портата на смъртта и през духовен свят, за да подготви отново нов живот. Това решение на въпроса за безсмъртието е практично за живота. Човешкото същество ще изпита безсмъртието в себе си.

По този начин духовната наука ще се превърне в еликсир на живота; тя ще може да даде на човешкото същество сила и сигурност. Знаем, че днес животът е по-сложен поради триумфите на естествените науки, отколкото е бил някога. Осъзнаваме също, че душата понякога се нуждае от подкрепа, която не може да получи от това, което може да се получи духовно от миналото. Естествените науки продължават да водят човечеството от триумф на триумф. С тях обаче човекът ще бъде разкъсван все повече и повече. Трябва да има силни вътрешни сили. Само духовната наука е способна да укрепи човешките същества достатъчно, за да не се изнервят от ефектите на съвременния живот. Ако обаче някой наистина проникне в духовната наука, той се издига все повече и повече до онези гледни точки, до които истинският духовен изследовател се издига още днес.